TOLSTOI

Einröping

STIFTS- OCH
LANDSBIBLIOTEKET
LINKÖPING

BIBL.
LINCO.
PENSIS.

Geogr
Sv
Österg.
[Linköping] Ex 5

Aug. Larsson

Claustrum mentor

L

Beskrifning

öfver

LINKÖPING.

af

J. P. TOLLSTORP.

NORRKÖPING,
Tryckt hos A. Bohlin.
1834.

Geogr.
Sv.
Östrig.
Inköpt
Ex. 5

Det ligger visserligen utom gränsen af vårt ämne att ingå i någon undersökning om Östergöthlands första befolkning och dess framsteg; men det torde icke vara ur vägen, att derpå kasta en blick vid de tidepunkter, då vi förmoda att Linköping utvecklat sig ur Statens då varande förhållanden. Vi kunna ej dervid undgå att anmärka en besynnerlighet, att en så fördelaktig lokal midt i landet, i en fruktbar trakt, nära Stång-åns utlopp i Roxen, icke varit någon känd samlingsort för handel eller näring uti uräldre tider, då likväl landet redan i sekler varit utmärkt för sin folkmängd. Långt före Ingiald Illråda, som lefde i sjunde århundradet, voro Östergöthlands Jarlar och Fylkis-Konungar mäktige och i stort anseende, både som Vikingar och stora stridskämpar till lands. Deras antal var icke ringa, och deras besittningar ej obetydliga. Omberg, Bjälbo, Hof, Klakeborg, Svanholm, Rimforsa, Wårdsberg, Sätuna, de märkvärdiga ruinerne vid Lönsås, och mänge andre nu obetydlige ställen hafva fordom varit ansedda Jarlasäten, och vittna om ett folk, som åtminstone haft mäktige Herrar. — Hvem har ej hört omtalas den namnkunnige Vikingen Ramunder på Ramundershäll vid Söderköping, Hermunder och dess son Angantyr, med det alltid segrande svärdet, på nittonde året Sjö-Konung; Kung Ring och sonen

Herröder, hvilka förmodligen bodt på Ringarum. När man betraktar det namnkunniga slaget på Bråvalla, der flera tusende Anförare voro församlade till en strid, som ännu väcker vår förvåning, såväl i anseende till kämparnes antal som till deras praktfulla utrustning, kunna vi ej annat än fatta ett stort begrepp om landets dåvarande befolkning. Sveriges och Danmarks Konungar skulle i närvarande stund ej kunna uppbringa ett så stort antal stridbare män, som då hvimlade på denna slätt och på Flottorna i de angränsande fjorderne. Om ock deras bedrifter äro invecklade uti ett fabelaktigt töcken, och efter den tidens anda i fantastiska bilder, som under berättelsernas gång från Far till Son allt mer och mer iklädt sig det underbara, upphöra de likväl ej att vara märkvärdiga, och skola alltid ingifva oss en hög tanka om den tidens storhet.

Dessa betraktelser leda oss till den frågan: *Har under hedendomen Linköping varit en medelpunkt för en gemensam rörelse, ett varubytes ställe?* När vi kasta en blick på kartan och granska floders och sjöars lägen är det troligt, att förnämsta passagen emellan Östersjön och den fruktbara trakten vid Wettern varit öfver gamla bron öfver Ån Stång. Det synes åtminstone naturligt, att ett sådant läge icke kunde annat än påkalla våra förfäders uppmärksamhet och inbjuda dem till möte, och likväl lemnar oss ej historien, och knappt traditionen, några spår derefter. Kan det komma deraf, att våra förfäder ej kände skrifkonsten, att deras skriftrunor, som ristades i bark, näfver, träd och skinn, endast i ändamål att förvara deras sagor och sånger, hvarpå de satte så stort värde, voro alltför ofullständige

till vidlyftigare beskrifningar, eller böra vi söka orsaken uti deras krigiska lynne, som hindrade dem från all annan sysselsättning? Märkligt är, att så få köpingar eller städer inuti landet omtalas förr än sedan Christna läran blef införd; dertill bidrog väl, att Munkarne, den tidens ende skriftställare, förbigingo, af hat till hedendomen, allt hvad de derom kunnat inhämta, och kungjorde endast det som rörde dem sjelfva. Det är endast Konunga-sätena och de förnämsta Offerställen, om hvars anläggande vi äga kännedom. Deremot veta vi ej något om Vitala i Småland i Hvetlanda socken, omkring tre mil söder om Eksjö, en stor boningsplats, förmodligen före Odins tid, med torg, halfmilslånga stengator, och ett slott, hvars murar förlidna århundradet ännu qvarstodo sju alnar öfver jorden. Traditionen har endast fört till oss att den beboddes af ett folkslag kalladt Witerne, och det är allenast ruinen som underrättar oss om dess fordna tillvarelse och storhet. Från Omberg till trakterna af Ulfåsa finner man här och der stensättningar, som röja stora bostäder, hvars tillvarelse betäckas af ett ogenomträngligt mörker, och Linköpings första befolkning delar detta öde af forntida minnens förgänglighet.

Att Linköping är den äldsta Köping i Östergöthland, är likväl alltför mycket vågadt att påstå. Skulle man rätta sig efter den fordna storleken, tyckes Skeninge vara äldre: den var redan florerande, då Christna läran infördes, och redan länge hade Thure Långs bild stått derstädes på öppet torg. En sådan vidd som Skeninge hade, af öfver en fjerdingsväg i diameter, kunde icke gerna bebyggas utan stora anledningar, och måste hafva fordrat lång tid innan den hunnit en sådan utveckling.

Onekligt bidrog Bjälbo dertill. Ingrid Ulfvas inskription: *"Bjälbo är det äldsta Jarlasäte i Östergöthland,"* kan svårligen bestridas, då det bestyrkes af så många andra forntidsmärken; det var ock enligt med ett rätt Stats-förhållande, att en stad skulle uppblomstra bredvid de mäktige Jarlarnes konungslika bostad. Icke utan betydelse kallas Skeninge i äldre Handlingar Göthernas hufvudstad. Staden skall enligt Mag. Hungvedii uppgift haft 1800 bofaste borgare och 4000 köpegesäller. Alla kunde icke vara handlande. När vi af erfarenheten veta att all handel underhåller med sin rikedom mycket folk, och föder af sig prakt och öfverflöd, kan man lätt föreställa sig att många familjer dessutom deraf skulle hafva näring. För att icke synas falla i det fabelaktiga vilja vi öfverlemna åt läsaren sjelf att sluta till folkmängden i denna stad.

Deremot omtalas Linköping alldeles icke förr än emot Christendomens införande och äger inga minnen af en hög ålder: det berättas väl att man i Linköping i förra århundradet vid brunnsgräfningar funnit på 2 à 3 fots afstånd, öfver hvarandra stenlagde gator, men de kunna uppkommit af de flera stora eldsvådor, som öfvergått staden. Vid sådana tillfällen har staden förmodligen blifvit flyttad och förändrad, och då har man naturligtvis byggt öfver de gamla gatorne. Således bevisar denna anmärkning ej något i afseende på ålder från Hedenhös.

Då Skeninge lemnar så stora minnen, och Linköping deremot inga, är det åtminstone sannolikt att det förra, såsom ort af betydenhet, har en vida högre ålder.

Wadstena äger spår af en nästan aflägsnare tid. Det vidlyftiga slottet Susenborg var redan en ruin i Birger Jarls tid, på tolfhundrade-talet; den stora hamnbyggnaden, som ännu synes på botten i Wadstena-viken, sträckande sig från slottet förbi S:t Brigittas kloster, till ändan af Lastköping-gatan, visar tillvaron af ett folk, som var mäktigt af ett stort företag, som naturligtvis icke utan behof kan vara åstadkommet. Det är med Wadstena som med Vitala; vi kunna blott säga: der har före vår historias begynnelse ett folkslag bodt.

Söderköping har troligen varit större och mer befolkad än Linköping; har den derföre varit äldre? Vi vilja äfven derom framkasta en och annan idée, som väl af några torde anses öfverflödigt och ej tillhörande ett så kort sammandrag som detta, men af andra, som interessera sig för det historiska, torde kanske ådraga sig någon uppmärksamhet. Det är märkvärdigt att somliga äro för det antika så känslosame, att de liksom med en slags afund täfla med hvarandra om deras samhällens ålderdom, på samma sätt som enskildte om sina urgamla anor, likasom det blod som för årtusende sedan flutit i ryktbara förfäders ådrer skulle, bibehållande det ädla och stora som dervid förutsättes, alljemt fortlöpa i deras afkomlingars.

Först vilja vi framställa den frågan: hvilket har blifvit först befolkadt, det inre landet eller kusten? Gud har skapat icke allenast Adamiter, utan flera andra racer. Hvita menniskor kunna aldrig afla en svart, en Neger, ej heller hafva tvenne negrer framfödt en hvit; äfven genom beblandelse har den ena racen aldrig öfvergått till den andra, de hafva under secler endast samman-

aflat en blandad race, som utmärker sig medelst många nuancer. Likaså har Nordpolen erhållit folkstammar, som helt och hållet skilja sig från jordklotets öfriga befolkning; de hafva i skapelsen blifvit danade med aldeles olika caracterer; Cranium, kroppens längd och ett eget uttryck i ställning, ansigtets form, ögon, ögonring, ögonbryn, kindben, mun, läppar, hufvudets bestämdt olika skapnad, till och med rösten, ja äfven de moraliska primitiva anlagen, bevisa tydligen att de nordiska folkslagen äro en af Gud skapad serskild race. Lapparne äro ännu derpå hos oss ett lefvande bevis; aldrig hafva de aflat en Dalkarl eller någon som liknat de öfriga af Sveriges inbyggare. Det ligger således i sakens natur att antaga, att Lapparne, eller något dermed beslägtadt folk i många årtusenden, eller ifrån skapelsens första början, befolkat det gamla Skandinavien. De lefde då som vildar, och egde icke den lilla grad af civilisation, som de först i senare århundraden erhållit. De undanträngdes småningom af söderns folk. Om de första inflyttningar veta vi icke det aldraringaste, men namn på regenter sväfva för oss som i en dunkel bakgrund. Forniother är den äldsta vi känna. Efter Lagerbrings sätt att räkna efter ättleder skall han hafva lefvat omkring 350 år före Christi födelse. Vid Odens ankomst var Gylfe Konung i Sverige; hurudant hans välde var beskaffadt veta vi icke. Det fins ingen anledning att anse Oden och hans följeslagare som Vikingar, utan som en för andra påträngande folkslag undflyende stam. De kommo på små båtar, som de drogo upp på land; de flesta bestämma denna inflyttning vid pass 100 år före Christi födelse. Oden bosatte sig först i Gamla Sigtuna, och det förmäles ej att han seglade ur Mälaren, och spridde

sitt folk utåt Östersjö-kusterna; Det är troligare att det, följande Mälarens stränder, drog genom Nerike ner åt Öster- och Westergöthland. Icke bör man föreställa sig att Oden hade så mycket folk med sig, att han befolkade landet; här var före honom både folk och konung. Han gaf de förra invånarne ny religionslära, prester och höfvidsmän; hvar och en af dem blef efterhand herrskare öfver sin landsträcka. Som familjerna förökte sig och platsen blef dem för trång kommo de i krig med grannarna om sina besittningar. Det var dessa eviga strider som gjorde dem till krigare och hjeltar; dessa småkrig, som så directe handlade om mitt och ditt, skulle alltid föras med bitterhet, och det voro dessa som gjorde våra förfäder så grymma och barbariska. När de blefvo för många och ej kunde berga sig af jordens afkastning, som icke stod i förhållande till deras lefnadssätt, enligt hvilket de hastigt förökte sig, trängdes, om det uttrycket må tillåtas, en del ut på sjön, der de begynte sina vikingafärder, först i smått, sedan i stort. Det är således sannolikt att fasta landet framfödde Vikingar, och ej att främmande Vikingar bosatte sig på kusterna och befolkade det inre landet; i sådant afseende är det troligt att här förr blifvit uppbygdt ett Offerhus, omkring hvilket ett byalag bildat sig, och att Linköping kan vara äldre från Hedenhös än Söderköping.

Att härleda Linköpings namn från Lin, som då troligen litet eller intet odlades, eller från Lind, emedan några lindar stått på kyrkogården då Domkyrkan byggdes, synes alltför hårdraget och förtjenar intet afseende. Man har äfven sökt härleda namnet från Lingur, antingen en rik odalbonde, som egt trakten der staden är belägen, eller en

domare, eller en krigshöfding. Han skall hafva bodt i Linghems by i Törnevalla socken, och skall detta ställe förr hetat Lingursby, eller Lingurskaupung; han skall ligga begrafven i Ladugårdsbacken vid gamla Stångebro, och hans hustru i Gumpekulla-backe, som erhållit namnet efter henne emedan hon hetat Gumbrå eller Gumfrid. Den gissningen att staden blifvit flyttad från Linghem kan man icke styrka; de många grafhögar, der förr funnits, bevisa endast att der varit begrafningsplats, eller en höfdings bostad. Utom det att dessa anledningar äro alltför sökta och obetydliga kan man antaga för säkert att denna plats långt förut haft namn; sannolikast är det sammansatt af Göthiska orden Lionga och Kaupung; det förra betydde tingta, döma, och äfven tings- eller rättegångsställe; det senare samlings- eller bytesplats, och svarade helt och hållet mot våra marknadsplatser. Som då icke mynt fanns bestod handeln i byte; derföre heter det i gamla handlingar Lionga-Kaupung, som ganska bestämt gifver namnets ursprung tillkänna. Detta bibehöll sig ock länge, ty på en gammal sten står Lyncyping 1452. På somliga ställen säger allmogen än i dag Lynköping, och rätt ofta med hårdt k. I denna förklaring ligger också ett naturligt sammanhang, och är icke utan all betydelse, ty den utmärker en tidepunkt då handeln och domaremakten förenade sig och sammanflyttade till ett ställe.

Under sjelfva urinvånarnes, nemligen lapparnes eller finnarnes, tid, som helt och hållet voro nomader, eller folk som flyttade från det ena stället till det andra, kunna vi visserligen icke antaga att här var någon beständig boningsplats. Men så snart de Germaniska folkslagen, som förmodli-

gen flockvis inkommo, hunnit så långt att de erhållit prester och bygde tempel, är det tillåtet att gissa, det någon andlig funnit detta ställe dertill tjenligt och behagligt. Vi böra då icke föreställa oss annat än bättre kojor, eller hus, bestående af på hvarandra lagde bjelkar, med gluggar och vindögon, och de förnämstes med väggar af kullersten och inblandad lera, alla strödde om hvarandra. Det ena århundradet efter det andra medförde de hemkommande vikingarna nya förbättringar, och då blefvo väl också boningarne bättre inrättade och försedda.

I Ingiald Ilrådas, Ifvar Widfames och Sigurd Rings tid funnos många hundrade borgar, skulle då icke en sådan lokal som denna vara bebyggd? Besynnerligt är att icke ryktet förmäler om någon namnkunnig man bodt här. Denna omständighet skulle tala emot vår gissning, om icke naturläget talade för oss. När man ser noga på höjdens beskaffenhet midtför Nyqvarn faller man lätt på den tankan, att der måtte varit någon större bosättning, ty det vore sällsamt om naturen ensamt så danat den. Men historien är mörk, och vi känna ej mer än de senare stora händelserna, dock böra vi sluta till de föregående. Betydlig eller obetydlig måtte här varit en Lionga-Kaupung vid christna lärans införande, och i synnerhet vid den tiden, då de catholska presterne vunnit öfverhand och bemäktigat sig hedningarnes afgudatempel. Ehuru striden blodigt fortfor emellan lärorna hela fyrahundrade åren efter Ansgarius, nödgas vi anse den christna läran såsom rådande, då Biskoparne hunnit stadga sitt välde. Skara erhöll den förste. Thurgothus blef dertill invigd 1014 af Biskop Unano i Hamburg, men det dreg länge ut innan Linköping er-

höll denna värdighet, ty desse curalia förvaltades länge af Skara och Wexiö Biskopar, som foro ikring landet och predikade. Det ser verkligen ut som hedningarnes i Östergöthland omvändande gått vida långsammare. De lärde männen Johannes Magnus och Joh. Messenius berätta att redan 813, eller före Ansgarii tid, skulle här varit en Biskop, vid namn Herbertus, som då grundlade Domkyrkan. Tvenne stenar, med denna inscription: Fundatio Templi Lincop. Anno Christi 813 fundatum est hoc templum sub Rege Berone, &c. &c., den ena på kyrkogolfvet, den andra uppsatt på en pelare mot södra gången, borde bestyrka det, men både innehållet och stylen i stenskriften röjer att den är senare tillkommen, förmodligen efter Eric XIV:s tid. Man misstänker desse män, att de sjelfve derom föranstaltat, af begär, efter de sjelfve voro Östgöthar, att göra Domkyrkan till den äldsta i riket. Historien talar dessutom uppenbart deremot, ty ingen inhemsk eller utländsk underrättelse förmäler, att någon christen offentlig lärare då inkommit eller varit hitsänd. En Herbertus har efter all sannolikhet varit den första Biskop i Linköping, men icke förr än efter 1060.

Vi vilja ej inlåta oss i Kyrko-historien, men anse oss dock böra gifva en kort teckning af de väldige öfver-prester, som herrskat här, och af deras inflytande, så väl inom Stiftet som på Samhället i det hela. De voro mäktige och sjelfständige och höllo biskopliga hof, stundom mera lysande än Konungarnes, och voro i sig sjelft enväldigare än dessa, som vid Herremötena alltid lågo i strid med de andlige, Jarlarne och folkförsamlingarna, der, än den ena, än den andra sökte att hämma och inskränka den konungsliga makten.

Man kan kalla dessa Biskopars lif en tvefaldig kämpebana, ty i detta oroliga tidehvarf måste de uthärda mången blodig kamp med hedningarna, för att genomdrifva den christna lärans allmänna antagande, till hvilken oenighet de sjelfva mycket voro orsaken genom deras öfverdrifna fanatism. List, kraft och tilltagsenhet fordrades det äfven att af Konungarne och rikets mäktige inkräkta så stora besittningar och vidsträckta rättigheter, som det lyckades dem att anskaffa både kyrkan och sig sjelfva.

Med skäl skall mången undra hvarföre hedningarne så envist försvarade en lära, som genom sina blodsoffer bordt vara afskräckande; men man bör besinna, att den var innerligen inväfd med vidskepelsen, som är oskiljaktig från okunnigheten. Dessutom var prest-, faders- och konunga-väldet på sätt och vis förenadt i samma person. Utom i vissa punkter tycks det, som de gamles prester varit mera regeringslystne än snikne efter egendom, och deras grundsatser fjettrade ej så mycket tankfriheten, som fast mer den borgerliga undergifvenheten, och ägde med alla sina villosatser ej det förnärmande för menskligheten. Deremot kommo de katholska presterna som rasande tyranner och fordrade både själ, kropp och egendom. Om man ej tänkte efter deras föreskrifter, fördömdes själen till evig osalighet, plågades kroppen på tusende sätt, kastades såsom oren och kättersk på elden och egendomen tog alltid kyrkan. Wadstena Kloster utfärdade 1302 ett bref till Rijkes Stender och allmoge, deri det heter: Thå holla våra Brödrer nu her i Clösterno VII Messor i hvarjo wijcka af VII Jungfru Mariæe första Högtijder hvar dagar ij wickona och hwar dag så lässer

en af wårom Systrom ena Vigilias med IX Läxor och tertill L och C Ave Mariæ och XXX sinoom, The Versin Maria Mater Graciae, och Gloria Tibi Domini och VII Salve Regina &c. *för alla Swerigis Konungar och Drottningar, och för alla Rijkes inbyggarom till helso och Salighett, så lenge förnemde penningar uum alt Rijcket redeliga uuttgöres.* Så vågade de förmätne bortsälja för en lumpen penning den Allsmäktiges Nåd, Hans, hvars Thron hvilar öfver firmamentet, och hvars arm sträcker sig öfver oändligheten. Gud är tålmodig. Flera menniskor pinades af dem till döds, än hedningarna någonsin offrat på sina altaren. Dessas offer af lefvande varelser var en skänk åt gudarna, och det var endast vid vigtiga tillfällen, såsom olyckliga krig, hungersnöd och pestilentia, som de skredo till den grymheten, att med menniskoblod försona gudarnes vrede. Det var det yttersta uttrycket af deras nöd, fastän det var vidskepligt. När catholska presterna brände kättare, var det ilska, hämd, förföljelse, den djerfvaste herrsklystnad och den lågaste egennytta; de angrepo och upphäfde den allmänna och enskildta säkerheten; deras förderfvade seder inträngde smittande och förstörande uti hedningarnes husliga dygder, som i många afseenden voro rena och oskyldiga. Det är derföre ingalunda underligt att den nya läran fann så mycket motstånd, och aldrig hade den gått fram, om ej Konunga-makten trott sig derigenom vinna ett större välde öfver folket. Ja, Konungarne förstodo ej då att de insläppte ulfvar i sin hjord, men förvärfvade snart denna bedröfliga erfarenhet. Förvillade hjelpte de presterna att bada sig i undersåtarnes blod, men när Biskoparne blefvo öfverhufvuden för en andelig korporation, som ut-

gjorde en serskild stat i samhället, lärde de, fast för sent, att de skapat sig medtäflare i styrelsen, som mången gång ryckte spiran ur deras hand.

De förste Biskoparne Herbertus och Gislo voro utmärkte män, och den senare i synnerhet bragte sig snart i anseende: Han förmådde Inge den yngre att anlägga Wreta Kloster 1128, och fortsatte byggnaden efter hans död.; han grundlade Domkyrkan och inverkade på K. Sverker att gifva betydliga gåfvor till andliga stiftelser. På hans tillstyrkan anlade denne Konung Allvastra Kloster 1140, och det säges att Gislo sjelf lade grundsten till Nydala i Småland och skänkte dertill många hemman. Stundom uppkom oenighet emellan de heliga fäderne. Erkebiskopen i Lund ville behålla denna värdighet öfver både Danmark och Sverige, men Svenskarne, som egde flera kyrkor och prester, ville hafva sin egen Erkebiskop. Sedan denna disput genom Påfven blifvit afgjord, uppstod en ny tvist om stället för Erkebiskopssätet och om huruvida denne prelat skulle väljas från Götha- eller Svealand. Cardinalen Nicolaus Breakspeare, sedermera Påfven Adrian IV, den ende Påfve som besökt Sverige, höll i Linköping 1122 ett riksmöte för att bilägga denna osämja, men då Uppsvearne och Götherne icke stodo att förena, fruktade han att åstadkomma ny misshälighet. Han hänsköt derföre saken under Påfven och reste hem, men under vägen lemnade han Erkebiskop Eskil i Lund Palladium eller Ährekåpan för att tillställa den nya Erkebiskopen, när den blef vald. Denna kåpa bestod af en hvit Lamullsfilt, på hvilken man såg bland annat prål fyra Purpurkors, ett framföre, ett bakföre, ett på högra axeln och ett dubbelt på den venstra; hon var

häftad vid kläderna med tre guldnålar, en på bröstet, en på ryggen, en på venstra axeln, och i hvar nål satt en ädelsten; den var dessutom förfärdigad under många underliga ceremonier*) och betald af samtlige stiften med 4474 R:dr i Silfver,**) som ändock var godt köp mot den Maintziska, som kostade 30,000 Gulden. Då ändtligen 1162 Stephanus, en lärd Munk i Allvastra, fick företrädet för Biskop Stenarus i Linköping, blef denne deröfver så förbittrad, att han afsade sig Embetet och gick i kloster. Men hans oroliga själ ledsnade snart vid den ensliga lefnaden och han stämplade så länge tills han erhöll Wexiö Stift, som derigenom skiljdes från Linköping, med hvilket det en tid bortåt varit förenadt. Häröfver kom han i en häftig och långvarig osämja med sin efterträdare Colo, och Påfven måste skilja de trätgiriga Prelaterna. Cardinalen Laurentius in Laterano blef hitsänd att undersöka saken och utstaka gränsorna emellan Biskopsdömena, som lärer skett 1191. Un-

*) Två hvita Lam skulle på S:t Agnes dag, d. 21 Januari, frambäras på altaret i S:t Agnes kyrka af det klostrets Nunnor och efter Gudstjensten emottagas af två Caniker af Lateran, som skulle släppa dem i bete tills klippe-tiden kom; af deras ull, blandad med annan hvit ull, gjordes sådana Ährekåpor, hvilka sedan af någon Biskop i S:t Petri kyrka välsignades och invigdes med vigvatten och helgade rökverk. Efter S:t Petri ottesångsmässa lades de med allmän procession på altaret under hela gudstjensten och förvarades sedan på det altaret, hvarunder S:t Petrus är begrafven, till dess någon patriark eller Erkebiskop dermed skulle prydas, som ej skedde med mindre ceremonier. (v. Örnhjelm H. E. L.) Hvilket gyckel! hvilken vidskepelse! ! !

**) Upsala Stift betalte 1000 mark Svenska penningar; Linköping 660; Skara 370; Stregnäs 266; Westerås 150; Wexiö 50; Åbo 200; — som utgör nära 4474 Riksdaler; men 1316 och sedermera framgent öktes denna summa till 8780 Riksdaler för hvar Ährekåpa. Genom dylika upptåg prejades riket på högst betydliga summor.

der tiden fullbordade Colo S:t Laurentii Kyrka, men funt- och doprättighet blef Domkyrkan förbehållen, dock utstakade han de gårdar och byar som skulle för evärldeligt lyda derunder. Colo skall hafva blandat sig mycket i krigs-ärender, men deröfver ångrat sig, att han gjort en Pelegrims-resa till Jerusalem, der han afled 1195.

Carolus I., af Folkunga-slägten, var en gifmild och välgörande man, men blef betagen af den fanatiska ifvern, att i spetsen för en krigshär begifva sig till Estland, der han med allt sitt folk vid Rotala, i landskapet Wiken, den 12 Aug. 1220 blef nedergjord, hvarigenom han förvärfvade sig den efter den tidens ande så högt prisade martyrkronan. Bättre hade dock varit att sitta hemma vid det rika Biskopsdömet, men han visste ej då, att efterverlden skulle sätta föga värde på denna fåfängliga prydnad.

Benedictus I. stiftade S:t Nicolai Præbende, för att dermed inrätta ett Collegium Canonicum, eller Dom-Capitel, hvartill han erhöll bifall af Påfven Gregorius 1232. Förut hade han fått fullmakt att aflösa alla bannlysta, som ej begått för grofva brott; af hvad orsak vet man ej, men han afsade sig Embetet 1232, och lefde som privat man till 1237.

Laurentius I. öfvervar det namnkunniga mötet i Skeninge, der presterna blefvo förbudne att gifta sig; der det ock blef stadgadt att fem Caniker skulle bo i Linköping, för att ständigt biträda i Dom-capitlet. Han hade äfven den hedern att kröna Konung Waldemar Birgersson, som skedde i Linköping 1251. Äfven han afsade sig Embetet och dog i en hög ålder 1270.

Om Benedictus II, Birger Jarls Son, Biskop 1286, Hertig till Finland, berättas ett vackert drag: Han erbjöd sina bröder K. Waldemar, Hertigarne Magnus & Erik, all sin betydliga egendom och sitt Hertigdöme, om de ville lefva i inbördes sämja och enighet. Denna ädelmodiga handling förvarar honom i vördadt minne af högre värde än de med blodiga strider förvärfvade martyr-kronorne. Till Biskopsstolen bortgaf han äfven sitt gods Lena i Westergöthland, nu kalladt Kongslena, med 26 gårdar. Sin broder, K. Magnus Ladulås, öfverlefde han blott 5 månader och dog under en graserande pest 1291.

Carolus II., Bonde (Bååt), inrättade S:t Sigfrids och S:t Eriks Præbender; arbetade mycket att förlika K. Birger med sina bröder Erik och Waldemar, men hade den sorgliga förrättningen, att vara Executor af de så ymkeligt omkomne Hertigarnes testamente, och bidrog mycket att sätta Konung Magnus Smek på thronen; detta förvärfvade honom den välvilja, att han med Ständernes samtycke erhöll Skällviks gård eller Stegeborg, af munkarne kallad Catsrum Skeldovik, till förläning; dog 1338. Petrus Tyrgeilius, från Skeninge, Biskop 1339, en förtjenstfull man, blef Erkebiskop 1351.

Gotsckalcus både lastas och berömes. Han arbetade med all ifver, och gick kanske deruti för långt, att återskaffa under Biskopsstolen några förlorade hemman, och deribland slottet Rumlaborg i Småland. Deröfver blef en rik Adelsman, Matthias Gustafsson, som förde vapnet Sparre med 3 rosor, så förbittrad, att han slog ihjel Biskopen vid Tindaryd i S:t Lars Socken nära Linköping, eller efter andra vid Linderås Kyrka i Wedbo

Härad i Småland. Dråpet blef Matthias dyrt, ty han blef bannlyst, och måste lösa sig derifrån med 400 mark silfver, utom flera andra förödmjukelser.

Nicolaus II., en myndig man, och tillika Riks-Råd. Han förfäktade med serdeles ifver Biskopsstolens egendomar mot Konungens, och hade den djerfheten att sätta K. Albrecht och K. Håkan i Norrige i band. Han insatte Nunnorne och Munkarna i Wadstena kloster och officierade vid den högtidliga invigningen som förrättades samma år af Erkebiskopen. Han var mycket brukad och en bland Bo Jonsons 17 Testamentarier. Som lärd utmärkte han sig genom många lofsånger öfver S:t Brita, och sin öfversättning af Ansgarii lefverne på svenska. Genom sitt stora nit för sin lära och sitt Biskopsdöme blef han canonicerad, och med stor högtidlighet skrinlagd i Linköpings Domkyrka år 1520.

Alltsom Biskoparnes makt och myndighet tilltog tillvällade de sig allt större inflytande uti Riksärenderna och blefvo till slut intagne bland Råderne. Erkebiskopen i Upsala, Jöns Bengtson, uppreste sig mot Carl VIII Knutson och störtade honom från thronen 1457 samt ditsatte genom sina stämplingar Danske Konungen Christian I. Castilius Wase Kettil Carlsson, Biskop i Linköping, kallad Kettil, (hans fader var Gustaf I:s fars farbror) understödde Erkebiskopens och Christians parti emot Kung Carl, men när Christian tog Jöns Bengtson till fånga och förde honom till Danmark, och Kettil såg att Christian traktade efter de rike herrarnas och äfven de andliges egendom, kunde han icke längre fördraga det. Han tog sitt parti som en

äkta modig och beslutsam man: Han gick upp i kyrkan med alla sina Capitelsmän och sin Hofstat, som icke var ringa, klädd i full skrud, steg framför altaret i den då dråpliga Domkyrkan, der han i deras och en talrik församlings närvaro afklädde den ståtliga Biskopsskruden, lade mössa och kräkla på högaltaret, samt påtog sig harnesk, pantsar och svärd. Der aflade han en högtidlig ed att ej återtaga den andeliga drägten förr än han räddat fäderneslandet från Christians tyranni och sin vän Erkebiskopen ur fängelset. Ett sådant vänskapsprof, ett sådant hjeltesinne, en sådan fäderneslandskärlek kunde ej annat än mäktigt verka på det förvånade folket. Också visade han snart att det var alfvar, ty, rastlös och ouphörligt verksam samlade han snart en här i Östergöthland, Nerike och Södermanland och begaf sig upp emot Stockholm. I början nödgades han väl draga sig åt Dalarne, men mötte Konung Christian vid Haraker i Wermeland. Väl vek han i begynnelsen af striden, men det var för att draga Konungen på Hälle, eller Hällsjö skog, der danska hären led ett fullkomligt nederlag. Mycket bidrog dertill Sten Gustafsson Sture genom sin tapperhet, äfvensom en Johan Gryta, hvilken gjorde Christian mycket afbräck, i anledning hvaraf Rimkrönikan säger:

Christian månde förtryta
att han skulle rymma för Kettil och Gryta.

Sedan förenade han sig väl åter med Carl Knutson, men förledd af Jöns, som var en bedräglig herre, bidrog han åter att stöta Carl från thronen. Uppblåst öfver sina bragder prunkade han i sina bref med titel af Riksföreståndare. Kort före sin död erhöll han af Riksens Ständer hela Östkinds Härad som ersättning för den skada han

lidit af Christian, med det förord, att detta härad icke kunde inlösas till Kronan under 8000 Stockholmer mark. Midt under dessa oroligheter uppgaf han, smittad af den då började farsoten, sin krigiska själ i Stockholm 1465, men hans lik begrafdes, som det förmenas, härstädes uti Domkyrkans södra Chor. Hans korta embetstid af omkring 7 år uppfylldes af allehanda vedervärdigheter, såsom krig, hunger, pest, uppror och inbördes oenighet. Bland andra olyckor afbrann Skeninge med kyrkor, kloster, kungshus och öfrige byggnader, och återvann aldrig sitt förra ansende.

Henricus Tidemanni var en flitig, verksam och frikostig man. Han vinlade sig mycket om Domkyrkans fullbordande, der han lät inviga en Gudstjenst, kallad Sacrum Aurorae, som bestod uti en högtidlig messa hvarje morgon. Om Wadstena kloster, S:t Catharina och S:t Brigittas canonisation hade han mycket bestyr. Han byggde Linköpings Slott; äfven vid Norsholm och Kongs-Norrby uppförde han stenhus. Lät bygga flera broar af sten, hvaribland Motala bro, hvarest då endast var ett vad. Misstänkt af Sten Sture den äldre för Danskt tänkesätt blef han 1497 gripen och hållen i fängelse.

Hemming Gadd, namnkunnig för sin lärdom, blef af Sten Sture den äldre, då Riksföreståndare, sänd till Rom, att verka mot Konung Hans i Danmark, som nedsvärtade Sturen vid det påfviska hofvet, och traktade efter Svenska Kronan. Gadd uträttade sitt värf med all skicklighet, och vann dervid en sådan gunst hos Påfvarne Sixtus V., Innocentius VIII. och Alexander VI., att han blef den senares Kammarherre och Mathematicus, och

af honom 1502 utnämd till Biskop i Linköping. Under sitt tjuguåriga vistande i Rom hade han likväl satt sig i sådan skuld, att han nödgades begära af Stiftet 1000 dukater, hvilka dock icke beviljades. Hemkommen 1504 på Konung Hans eller Johan II:s lejdebref befattade han sig ej med Stiftet, utan blandade sig i krigsoroligheterna. Efter en långvarig träta med Biskop Arborensis, väl vald men aldrig installerad i Embetet, om flera års inkomster af Stiftet, afsade han sig Biskopsvärdigheten 1512. Han anklagas i historien att hafva hållit än med de Danske, än med de Svenske. Mot ord och lofven blef han af Christian II. förd till Danmark; återkommen med honom var han bland dem som rådde den namnkunniga Sturens Enka, Christina Gyllenstjerna, att afträda Stockholm. I början möttes han af Christina med förakt och harm, och det var nära att Stockholms invånare massakrerat honom, men likväl var det ej utan, att hans trolösa vältalighet och hans förtroende hos allmänheten hade sitt betydliga inflytande på denna märkvärdiga stats-händelse. Man ser sällan förrädaren belönas och likväl händer det att de klokaste män, trotsande sin tids förakt och efterverldens afsky, ofta för ett bländande sken af lycka våga säkerhet, lif och ära. Också hvilade icke det förolämpade fäderneslandets hämdesvärd, ty knappt var blodbadet i Stockholm slutadt, förr än Christian låt afgå befallning till Finland att der afdagataga alla som han fruktade, då äfven Gadden vid Raseborg blef halshuggen.

Johannes Brask, son af Borgmästaren i Linköping Petrus Brask, är född 1464. Han var en kunnig, ganska klok och försigtig man, och kan med skäl räknas bland tidens store Statsmän.

Ehuru visst icke fläckfri, var han af en fast, kraftfull och högsinnad karakter. Aktad af sitt Capitel och af hela stiftet, och känd för sitt mod, ansåg man honom som en man, som i detta oroliga tidehvarf skulle blifva presternas och den hotade religionens stöd. Valet gillades af Påfven och Brasken invigdes 1513 i Domkyrkan med mycken högtidlighet af de fyra Biskoparne från Skara, Strengnäs, Westerås och Wexiö, och man sade om honom att han emottog Embetet med karlahänder. Han lät täcka Domkyrkan med koppar; vinlade sig att sätta Stiftet i ordning, som under den förra oredan och ledigheten blifvit vanvårdadt, och om många riksgagneliga saker. Han höll Boktryckare i Söderköping och flyttade en del af tryckeriet hit 1528. Äfven var han den första i riket som inrättade Pappersbruk, som då anlades vid Tannefors. På ett möte i Södertelje utverkade han sig rättighet att anlägga en Kanal mellan Norsholm och Söderköping, för att genom en segelled förena Roxen med Östersjön. Att vilja våga ett så svårt företag uti en tid då sådana byggnader ännu voro så litet kända, ådagalägger tillräckligt mannens djerfva sinnelag. Han började verkligen, men ödet hade beredt honom andra bekymmer, än de besvär som åtfölja ekonomiska förrättningar. Det skulle likväl innerligen glädt honom, om han kunnat ana, att precist 300 år efter honom skulle den man födas, som, liknande honom i mångfaldiga karakters-drag, äfvensom i kamp och strid, skulle fullborda hvad hans stora anda eftersträfvade.

På Herredagarne visade sig Brasken alltid nitisk för fäderneslandet och det allmänna bästa. Ett talande bevis på hans slughet och försigtighet var, att han undangick det stora blodbadet i Stock-

holm, der just de Biskopar, som invigt honom i sitt Embete, jemte rikets yppersta män måste sträcka sina hufvuden under bilan.

När K. Gustaf begynte reformations-verket satte sig Brasken med mycken ifver och alfvar deremot. Det är märkvärdigt att se af hans bref-vexling hur han använde alla möjliga medel att förmå honom afstå derifrån: Än hotade han, än visade han sig undergifven, än beklagade han sig, än åberopade han sig kyrkans fyrahundradeåriga besittning, och Konungars och Påfvars mångfaldiga försäkringar. Ingenting uraktlät han; allt hvad han gjorde och skref var klokt och noga beräknadt. Fogligt och varsamt manade han sina vänner till motstånd. Allt förgäfves, och månget bref andas den starka själens djupa sorg. På den märkvärdiga Riksdagen i Westerås gjorde han det sista kraftiga försöket, och det var en stund som Gustafs thron syntes skakad. De båda stridandes anhängare stodo tyste, häpne, bäfvande, och fruktande som för utbrottet af en vulkan. Det var två lejon som täflade om herraväldet i norden. Men Brasken hade funnit en man i Gustaf som ej lät rubba sig ur sin bana; han erfor då med tryckande bekymmer att han ej mer kunde hindra den nya lärans framgång, och då Konungen befallte honom att lemna Munkeboda blef han förtviflad. Att han var ståndaktig i sin en gång besvurna tro bör med skäl icke klandras; det tillhör en stor man att vara fast och bibehålla värdigheten af sin karakter, men den utväg han tog, att på ett sådant sätt lemna riket, blir alltid tadelvärd, och kastar en mörk fläck på hans själs och tänkesätts redbarhet, som han i detta stora ögonblick borde hafva sökt att bevara. Han hade kunnat afsäga sig sitt Embete

och ett hederligt underhåll hade visserligen icke blifvit honom förnekadt. Mången före honom af samma värdighet hade öfvergått till det privata lifvet. Då skulle hans namn varit förvaradt ibland dem som efterkommande sekler skänka sin vördnad och beundran. Men, huru gick det nu! han bjöd Konungen till sig på Munkeboda och anhöll om tillstånd att visitera Gottland, hvilket af den omisstänksamme Konungen beviljades; då bemäktigade han sig hemligen de förnämsta dyrbarheterna i Domkyrkan och klostren och rymde dermed skamligen riket, hvarken dertill drifven af fara eller nöd, och styrde sin kosa till Danzig. Han hade den svagheten att vid Michaeli 1533 skrifva till sina anhängare ett förmaningsbref att blifva fasta i den lefvande tron, och fäkta för dess återställande, lofvandes att snart återkomma. En så djupt tänkande man borde väl af sakernas gång hafva insett fåfängan af ett sådant försök. Han lefde någon tid i Oliva kloster, ej långt från Danzig, men begaf sig sedermera till Polen, der han stilla afled uti Lenda kloster 1538, Tisdagen näst efter Olofsmessa.

I det vi beskrifvit hans belägenhet till samhället, som Embetsman betraktad, tro vi, några afvikelser undantagna, som härrörde af de andliges alltmer stigande välde, hafva gifvit en målning af alla hans företrädare, äfvensom en tafla af tidehvarfvet. Som Riksråd satt han alltid näst Erkebiskopen, tog högra handen af de öfrige Råderna, kallades af dem Edor Nåd, Edor Herrlighet, och de ledde honom vid högtidliga tillfällen på sin högra sida. Utom de betydliga egendomar han ärft och förvärfvat lydde under Biskopsstolen ett så stort antal hemman, och lägenheter af alla slag, så inom

som utom Östergöthland, att om de varit samlade inom ett område skulle de utgjort ett furstendöme. Icke tillåter utrymmet och ej heller är det af interesse att uppräkna en sådan rad af namn.

Öfver allt detta, hvilket det var förbudet den verldsliga makten att vidröra, rådde han som en souverän. På många ställen hade han ordentlig hofhållning; der voro Lade- och Redefogdar, som hade många betjenter under sig: såsom Bryggare, Mältare, Bagare, Mjölnare, Fiskare, Tegelslagare, Sågemästare, Humblemän, Dikesvenner, Trädgårds- och Svinegårdskarlar, Skyttar och Oxekarlar. Vid Linköpingsgård och Munkeboda, der han residerade, långt flera, och af större anseende, såsom Cancellarius, Capellarius, Scholarius Capellae, Camerarius, Köks- och Stallmästare, med höfvitsman och fodermask. Dessutom andra af ringare slag, hvaraf många egentligen hörde till hans hofstat, som Kock, Skänk, Bissare, Roddare, Spelemän, Småsvenner, Stallsvenner, Dörasvenner, Pulfvermästare, Muremästare, Bergsfogdar, Väpnare, Bysseskyttar, Styremän, Båtsmän, Svinetjenare, Barberare, Smeder &c. som alla hade löner och sina föreskrifna sysslor. Denna svärm utgjorde den lägre klassen af betjening. Vid hans hof tjente Riddare och förnäme herrars Söner, och det i sådant antal, att han var starkare på folk och hofmän än sjelfve Riksföreståndarne. Ännu större var hans glans och anseende då han uppträdde i hela sin andliga värdighet. Då omgafs han af sina Domherrar, af Prepositus, Archidiaconus, Decanus, Cantor och Succentor, samt 18 Canonici, de flesta af rikets förnämsta adel, som dels af sina sysslor hade så stora inkomster, dels så mycken egen egendom, att de kunde föra stå

som stora herrar. Om, i medelpunkten af en så lysande krets, trotsande den Kongl. makten, icke erkännande annat öfverhufvud än den, som, sittande fjerran på S:t Peters stol, ansåg sig som jordens beherrskare, och bortskänkte konungariken och länder; om en sådan man, säga vi, någon gång var stolt och fordrade en undersåtlig lydnad, böra vi ej för strängt tillräkna honom det. Likväl, hvad Brasken beträffar, måste vi erkänna att, åtminstone i hans skrifter, framlyser ej denna fåfänga högfärd, som gerna åtföljer makten; han visar sig fastmer klok och eftertänksam, och alltid försigtig, som det egnar en Statsman, ofta sökande med eftergifvenhet att vinna hvad han såg sig ej med myndighet kunna tilltrotsa sig. Föreställom oss denne man, en tyst aftonstund, i sitt ensliga kloster, aflägset från det förr kära fosterlandet, återkalla i minnet sitt fordna anseende, sin höga värdighet, kastande en dyster blick tillbaka på sina betydliga egendomar, der han säkerligen lemnat mången trogen vän och anhängare af den störtade läran; vi kunne då ej annat än tro att det varit honom påkostande, och att Norden någon gång, med alla sina herrligheter, sväfvat för hans inbillning, än som en älskad brud, än som en sorgsen vålnad. Om han ock varit felaktig, var han dock sina grundsatser trogen, och efterverlden skall ej helt och hållet neka honom sitt deltagande.

Vi hafve nu sökt gifva en kort teckning af de Påflige Biskopar som lefvat här, af det anseende hvartill de uppbragt sig, af den rikedom de förvärfvat åt kyrkan, och af deras förhållande till den verldsliga styrelsen. Vi kunna härvid ej nog förundra oss öfver försynens outransakliga ledning, och då vi betrakta Statsförändringars vanligen lång-

samma gång, synes det stundom obegripligt, huru en landsflyktig adelsman, sorgsen öfver det misslyckade försöket att rädda sitt olyckliga fädernesland, och på vägen att för evigt öfvergifva det för att undfly sina mordgiriga förföljare, med ens återvänder, och inom några få år störtar den väldiga hierarchien, som för mer än 500 år beherrskat Norden, och förkrossar de mäktiga Öfver-Prester, hvilka, like gigantiske kämpar, stodo beskyddande, kring den öfver det menskliga sinnet redan så allsmäktigt herrskande Påfve-thronen.

Folkslagens öden hafva liksom åldrarne sina perioder. Från Oden till Ingiald Illråda styrdes Sverige af Småregenter; hvar och en herrskade sjelfständigt öfver sin landtsträcka. Öfverkonungen förekommer oss lik en husfader, en ålderman (oldvater). Man vördade honom såsom Konung men lydde i hvad man ville. *Det var Fylkis-Konungarnes tid.* — Ingiald inbrände väl vid ett gästabud de flesta af dem, och blef ensam Konung öfver Sverige, men han kunde dock ej kufva alla de mäktige i landet. De bibehöllo vissa rättigheter öfver de sträckor de innehade, voro väl ej underregenter, men trotsade dock mången gång Konungen och satte alltid gränsor för hans regeringslystnad. *Det var Jarlarnes tidehvarf.* — När christna Religionen blifvit rådande uppkommo Biskopar, hvilka snart satte Konungar af och Konungar till. För dem försvunno Jarlarne småningom som skuggorne i en nattlik skymning. En fanatisk religionsifver, den högsta öfverspänning af det gudomliga väsendets dyrkande, satte alla sinnen i gäsning. Det var en femhundrade-årig

strid emellan naturmenniskan och den öfversinliga. *Detta var Biskoparnes tidehvarf.* — Oden, Ingiald, Olof Skötkonung hade hvar och en på sitt sätt sönderbrutit sitt tidehvarf, kom så Gustaf Wasa, och, liksom han bemäktigat sig Thors hammare, sönderkrossade han i ett enda väldigt slag både den andliga och feodala makten. Mot honom försökte Biskoparne och de Jarl-lika magnaterna sina sista aftynande krafter; han införde en i system bragt Konunga-styrelse, och med honom börjar *Konungarnes tidehvarf.* — Nu lefve vi i en tid då de gamla ordningarne synas störta sig sjelfva. Religionens anda aftager, blott ett barn kan påstå att en bland hundrade, i sina handlingar, ledes af dess sanna känsla. Man gör hvad man vill, endast man kan försvara sig för lagen, och någon gång för det allmänna föraktet. Endast domaren, och den han skyddar, vågar i många saker ostraffadt bryta deremot. Det ser ut som de gamle Domare i Israel åter skulle resa sina hufvuden. Femhundrade år äro ännu icke förflutne sedan Gustaf Wasas uppträdande. En ny period torde förestå. Lyftom oss ett ögonblick i tankan till Nordpolen och skådom från denna höga ståndpunkt tidens tecken i Östan, Sunnan och Vestan. De förebåda stora hvälfningar, det se vi, men hvilka och af hvad art, det se vi icke. Månne vi ej skola bortsläpas af stormen? Framtiden höljer dem med en ogenomskinlig slöja.

Braskens flykt väckte en allmän förvåning i Linköping. Folket samlade sig i flockar och hviskade i början fram sina tankar. Många undrade huru man kunde öfvergifva en så indrägtig beställning; Andre intogos af en oroande känsla att Brasken kunde uppreta utländska makter, och

fruktansvärdare återkomma. En del åter gladde sig åt hans bortresa, ty den nya läran hade blifvit af med en orolig motståndare. Presterna, som voro mycket påfligt sinnade, blefvo alldeles förskräckte. Hvem skulle nu blifva deras stöd, sedan denne modige mannen öfvergifvit dem? De blickade med häpnad i framtiden. All förbindelse med Påfven var upphäfd, ty hvem var nog ansedd att vända sig till honom? Gustaf satt ju som en bister väktare på thronen och straffade den djerfve, som vågade det ringaste ingrepp uti hans reformationsverk. Det ena hotande påbudet utkom efter det andra, och redan var han mäktig genom de egendomar han beröfvat kyrkan. Äfven på Gustaf verkade Braskens flykt. Å ena sidan var han nöjd att vara af med denne envise och mäktige mannen, å den andra kunde han hos utlänningen gifva honom mycket nog att skaffa. Han skref till Brasken, föreläggande honom tid att återkomma, så vida kan ej ville vara sitt Stift alldeles förlustig. Konungen dröjde länge innan han manade presterskapet att välja ny Biskop; villrådige och fruktande voro äfven de väljande, ty mången enfaldig trodde ännu på Braskens löfte att återkomma. Slutligen valdes Johannes Haquinus, en from och stilla man, troligen på Konungens tillsägelse, men han förestod tjensten endast kort tid. Han återgick till den påfliga läran, och lefde i stillhet till 1535. Länge derefter stod Biskopsstolen ledig; Gustaf var ej angelägen att tillsätta den: han hade nog bekymmer af de Biskopar han hade.

Sedan Lutherska läran någorlunda stadgat sig och presterna, som nu icke hade några stora egendomar till understöd, voro mindre att frukta, var

han likväl omtänkt att gifva detta Stift ett Öfverhufvud, hvartill en särskild händelse gaf honom anledning. I Skeninge lefde en Dominicaner-Munk, Dansk till födsel, som kallade sig Claus, och var i mångfaldiga studier en bevandrad man. Hörande mycket omtalas Luthers lärosatser retades han af sin påfliga ifver att begifva sig till Wittenberg, för att genom disputerande tillstoppa munnen på denne, som han tyckte, oförskämde och villolärande mannen, men, betagen af hans kraft och anda att framställa den himmelska sanningen uti ett renare och klarare ljus, bortkastade han få dagar efter sin ditkomst munkekappan och blef bland hans ifrigaste anhängare. Återkommen från Tyskland betraktade man hans omvändelse som ett underverk, härledande sig af Guds omedelbara ingifvelse, och som ett bevis af den nya lärans sannfärdighet. Han gifte sig snart med en kloster-jungfru i Skeninge. Med förskräckelse och häpnad sågo de ännu påfviskt sinnade ett sådant företag. Snart kom ryktet till Konungen om denna nya proselyt, och med sin vanliga skarpsinnighet insåg han hvad han kunde uträtta med en sådan man. Han utfärdade d. 3 Febr. 1550 fullmakt för denne Claus, att undervisa församlingarna i Småland och Linköpings Stift, der han småningom öfvertog högsta vården, utan att egentligen dertill vara utnämnd. Gustaf hade emedlertid på Biskoparne kanske något hårdt klippt vingarne, ty denne Nicolaus eller Claus ansåg som en serdeles förmon att blifva Kyrkoherde i Söderköping (1556) i hvilken förvaltning han dog 1567. Danskarne hade nyligen brännt och sköflat denna olyckliga Stad: allt manfolk hade flytt, qvinfolk måste utan sång eller klockor bära sin lärare till sitt hvilorum Han begrafdes der uti Stadskyrkans Högchor.

Efter honom blef Eric Falk och sedermera Martinus Olai. Emedlertid var den store Konungen gången till sina fäder. Johan III hade tillträdt regeringen, och röjde ganska snart sin böjelse för den catholska läran; de påfligt sinnade reste åter sina hufvuden och förorsakade mycken oreda i landet.

Martinus hade i Stockholm haft en häftig disput med Erkebiskopen och flera Lithurgister, då han icke allenast förkastat den påfliga läran, utan äfven vågat påstå att Påfven vore Antichrist. Konungen förebrådde honom detta uti ett bref af d. 18 Maj 1550 uti ganska stränga ordalag. Kort derefter väntades han från Wadstena. Af hans uppförande der, hade man icke anledning förmoda något godt; också kallade Konungen Martinus genast inför sig, och, spörjande honom, under hotelser och hårda tillsägelser, om han ville erkänna Lithurgien eller den antagna Messe-boken, och om han ansåg Påfven verkligen som Antichrist. Den oförskräckte Biskopen förklarade frimodigt att han stod fast i denna öfvertygelse. Då befallte Konungen honom att, klädd i sin Biskopliga skrud, begifva sig till Domkyrkan och der afvakta hans ankomst. Konungen, åtföljd af Cardinalen Possevin och hela sitt hof, var honom der till mötes. Ryktet om denna händelse hade redan spridt sig kring stad och land; man anade här ett vigtigt uppträde. En otalig mängd folk tillströmmade från alla håll: man trängdes att inkomma i kyrkan, icke med eniga och ödmjuka känslor att tillbedja den högste Guden, utan fast hellre för att se ett högtidligt och tragiskt skådespel. Der stod Konungen och bredvid honom den fruktade Cardinalen, hvars åsyn väckte fleras afsky, och retade

mångens hjerta till inre förbannelser. En allmän tystnad herrskade i det höga templet, och med klappande hjerta afbidade man utgången. Ändtligen tog Konungen till ordet, och en skakande känsla ilade genom åskådarnes blod. Efter att hafva strängt förebrått Biskopen framhärdandet i sin falska tro, som han kallade den, befallte han honom att stiga fram till altaret, derstädes aflägga sin Biskopliga skrud, och afsäga sig Embetet. Med värdighet och oförskräckt mod framträdde Biskopen och fullgjorde Konungens befallning. Den talrika församlingens blickar voro fästade på honom med liflig uppmärksamhet; hans ståndaktighet väckte deras beundran, hans förföljelse deras deltagande. Hans anhängare stodo betagne af häpenhet, och ingen kunde tillbakahålla sina tårar; till och med öfver Konungens anlete tycktes flyga en lätt rörelse. Cardinalen ensam stod lugn och kall, kastande då och då, mellan pelarne förstulna, fast något tillbakahållne segerblickar. Sedan Biskopen utan att ett enda ögonblick hafva förlorat något af sin fattning, eller röjt den ringaste själsoro, uppfyllt Konungens befallning, bugade han sig för honom vördnadsfullt, och aflägsnade sig efter ett kort tal, åtföljd af det sörjande folket. Han afreste genast, begaf sig under Hertig Carls beskydd, och blef kort derefter Kyrkoherde i Nyköping, der han sedan förde en stilla och förnöjd lefnad, och afled, allmänt aktad och ärad, 1585.

Ända till Carl IX:s uppstigande på thronen oroades den andliga styrelsen af tvister och oredor. De båda lärorna framgingo såsom trätgirige bröder, hvilka icke lemnade hvarannan ro natt eller dag. Johan III tillsatte i Petrus Caroli en högst illasinnad Biskop, behäftad med en mängd

laster, som gjorde honom hatad både af presterna och de verldslige. Häfderna beskrifva honom såsom en högst nedrig man; ingen har sökt försvara honom. Jonas Kylander uppträdde år 1608 som en man, värdig en så vigtig befattning. Han gaf snart Biskopsdömet ett annat skick. Presterna voro ännu besmittade af de påfliga satserne. De voro högmodige, fanatiske, girige och snikne efter inkomster, för att återvinna sitt förlorade välde; derföre plågade de folket som var tvekande i de olika lärorna. En del prester ingingo äktenskap, men en del tyckte mer om det ogifta ståndet, der de kunde fortsätta den fordna skörlefnaden. Gudstjensten var vacklande och ombytlig, de gamla hade svårt att öfvergifva sina papistiska ceremonier och hoppades på hjelp från sina talrika bröder i söder. Fördomar, okunnighet, sjelfsvåld i embetsförrättningar, hindrade länge den sökta renlärigheten. Det fordrades derföre både nit och kraft att införa en stadgad ordning ibland de egenmäktige lärarne. Lycka var att Konung Carl IX med kraftig arm deruti understödde Biskoparne; småningom lyckades det genom fleras verkliga nit. Mindre inblandade i Riksärender sysselsatte de sig mer med Stiftets angelägenheter; de sträfvade till ett och samma mål, och då de dermed ensamt befattade sig, uppstod der en större likhet i deras förrättningar och lefnadsbana. Derigenom blir deras öden och åtgärder mera enformiga för historieskrifvaren. De vinlade sig flitigt om studier, besökte utländska Akademier, erhöllo vid återkomsten andeliga sysslor, och förtjensten upphöjde dem ofta utan afseende på börd till deras höga Embeten. Enkelhet i läran, så väl vid undervisningen som vid Gudstjenstens utöfvande, inplantades hos de nya uppväxande generationerna. Den

ena stiftelsen efter den andra infördes, och Skolväsendet fick ett bättre skick. Man kan icke neka att der rådde i vissa afseenden ett visst skolastiskt pedanteri, men deremot fann man grundlig lärdom, mera solid än senare tiders ytlighet; också hafva dessa bemödanden burit välgörande frukter: De hafva hos oss bildat ett presterskap, som i nit, sedlighet och värdighet, samt följande tiders fortskridande anda, icke eftergifva något i hela Europa. Vi vilja icke beropa oss på de olycklige katholska länderne, der presterna *ännu* förtrycka folket, och på sina ställen, lika blodtörstiga tigrar, härja sitt eget land. Upplystare länder, såsom England, Frankrike, Tyskland och Amerika framföda beständigt nya irrläror, hvars dårskaper ofta väcka vår förundran, och hvars fanatism tillställa många rysliga och blodiga uppträden. De hafva hundradetals sekter, som i samhället, i det hela taget, förorsaka oordningar, och i familj-lifvets förhållanden bereda många misthälligheter, som hafva högst menliga följder.

Linköpings Stift har under Lutherska tiden haft många utmärkte Biskopar: Johannes Botvid, som följde Gustaf II Adolph under sina fälttåg; Terserus; Svebilius; Pontin; Haquin Spegel, Benzelius, m. fl. äro män, hvars minnen alltid skola vördas, så väl för förtjenster om Embetet som för sina personella dygder. Om det skulle finnas någon täflan emellan Stiften har Linköpings den hedern att hafva gifvit Riket de flesta Erkebiskopar.

Vi hafva framställt den andeliga styrelsens inflytande och det märkvärdigaste som händt dess

föreståndare. Utrymmet tillåter ej att fullständigt anföra allt det historiska, som mer eller mindre rörer denna stad, om hvilken vi skrifva. Vi gå nu att berätta de händelser, som ega något interesse, der Regenterne infunnit sig som handlande personer.

Med skräck och fasa hörde man berättelserna från Stockholm om de blodiga afrättningar Christian derstädes låtit anställa. Man kan lätt föreställa sig den hjertängslan, som bemäktigade sig stadens invånare, då befallning gafs att galgar och stupstockar skulle hållas i beredskap till den blodtörstiges ankomst. Då Brasken så lyckligt undangått de andra Biskoparnes olycksöde hyste man åtminstone en svag förhoppning till honom, såsom den ende, som med sitt anseende kunde skydda dem. I Juldagarna 1520 anlände Christian; i sanning en bedröflig högtid. Bestörtningen var allmän; ingen visste hvem det gällde. Den som var förförmögen eller hade anseende hos allmänheten hade mest att frukta; en ängslig tystnad herrskade. Hvar och en höll sig stilla, eller sökte obemärkt att dölja sig. Det var farligt att utmärka sig, farligt att väcka den ringaste uppmärksamhet, det måtte vara af nit för tyrannen, eller i afsigt att urskulda någon misstänkt. Oförmodadt, och ökande den allmänna oron, gick ett rykte att Brasken gifvit förslag på några olycklige, som kunde vara farliga för den misstänksamma Konungen. Om detta skedde af försigtighet, att derigenom vinna Christians ynnest och rädda sig sjelf, eller för att genom ett eller annat offer tillfredsställa hans blodlystnad, är svårt att säga. Likväl kunna vi icke finna af handlingarne att flera här blefvo afrättade än tvänne

af Konungens egna betjenter, som blefvo hängde. Med glädje såg man den förfärlige afresa. I Wadstena blefvo tvänne borgare, Pehr Smitt och Sven Hök, rådbråkade och steglade. Christians grymhet i Nydala Kloster kunde ej annat än gå Brasken och de andlige högligen till sinnes. Fem, eller efter andra 11 à 12 Munkar blefvo Kyndelsmässodagen 1521, just som de kommo från altaret, der de tagit sakramentet, utan minsta anledning kastade i sjön och dränkte. Abboten var på vägen att rädda sig ur vattnet, men blef obarmhertigt tillbakastött. En Munk var dock lyckligare; då han märkte faran tog han sin tillflykt i Konungens Cancelli, der Sekreteraren Brockman kastade en kappa öfver honom och satte honom bland sina andra skrifvare, hvarigenom han räddades.

Ehuru den grymma Konungen var bortrest ur Riket utöfvade hans Befallningsmän likväl många våldsamheter. Helt oförmodadt hördes ett rykte att Gustaf Wasa kom från Dalarne med en här för att befria riket från det Danska oket. Alltså ett nytt uppror! Huru kunde det lyckas? Skulle det ej slutas med allmännare och förskräckligare blodscener? Christian var ännu en mäktig Konung öfver de Danska staterna, innehade rikets befästade slott, många voro hans anhängare, somlige ansågo farligt att affalla. Hvad skulle en landsflyktig Adelsman uträtta med en vankelmodig bondhop mot en ordentlig, beväpnad militär-styrka? Engelbrecht hade ju stupat på sin knappt beträdda, fast lysande bana! Carl VIII varit mer än en gång störtad från styrelsen af de Danske; Sturarne blifvit offer för sin fosterlandskärlek, och den tappra

Christina Gyllenstjernas fall lefde ännu uti sorgligt minne! Hvad hade alla dessa bemödanden båtat? Sådana föreställningar väckte bekymmer, men ryktena om Gustafs framgångar löpo som vårdkasar den ena efter den andra, och lyste för de förhoppningsfulle som flammande norrsken. Hans höfvitsmän närmade sig. Arvid Vestgöthe hade beslutsamt kufvat de villrådiga Wadstena-boarne, stod som en blixt i Linköping, der han fordrade samma undergifvenhet, och fortsatte skyndsamt sin marsch till Östersjökusten. Snart inträffade Gustaf personligen i grannskapet. Mycket taltes om hans stora egenskaper, och småningom begynte hopp om lyckligare utsigter tända sig. Ännu visste man icke Braskens tänkesätt. Med spänd uppmärksamhet hade hela Östergöthland sina tankar rigtade på honom; efter honom ville alla rätta sig, ty man räknade på hans mod, slughet och makt. Hvem söker icke hellre skydd under den åldriga ekens skugga, än i den unga telningens, hvars hastigt uppblomstrande krona lätt kan brytas af en storm; man fruktade att Brasken icke skulle tåla en sådan medtäflare. Ännu voro ej Gustafs religiösa tänkesätt bekanta, men Brasken, och de som närmast omgåfvo honom, visste att han tagit flitig undervisning uti Lutherska läran.

Denne mannens djupt seende blick slutade af det djerfva och bestämda i Gustafs handlingar att han en dag kunde våga det oerhördaste, som han kunde tänka sig, nemligen en omstörtning af den gamla Religionen. Med synbart lugn men med inre oro afbidade han på sitt befästade slott Munkeboda den fruktades ankomst. Med nyfikenhet väntade man i Linköping utgången; det var som tvänne himmelskroppar skulle stöta mot hvarandra,

men de smälte lyckligt tillsammans. Gustaf skref till Brasken ett bref, deruti han föreställde honom fäderneslandets olyckor, hvilka de nu med samnad hand borde afvärja, och hotade i annat fall att gå allvarsammare till väga. Linköping var besatt af Gustafs folk, och hela trakten dermed uppfylld. Spejare hade berättat Biskopen huru den hetsige Arvid Vestgöthe begärt tillstånd att hos honom aflägga ett besök. Det kostar, hade han sagt, allenast en dagsresa till Munkeboda och den saken skall göras god; dessa ord ljödo som thordön uti Braskens skakade själ. Här var icke tid att dröja, bättre att förekomma än förekommas. Biskopen begaf sig med hela sitt hof, mera lysande än Gustafs enkla omgifning, till Skärkinds prestgård, der den unga hjelten hade sitt hufvudqvarter. Han försäkrade huldskap, och lemnade en del af sina manhaftige, ty han hade 12 Väpnare till lifvakt. Förenade anträdde de tåget till Linköping, der dessa mäktige män af stadsboarne, och af från landet tillstötande folk, emottogos med lifliga jubelrop. Alla glädde sig åt föreningen. Många utaf Adeln inkommo äfven, och det blef rätt lifligt i staden. Hvilken längtade icke att se den märkvärdige mannen, som med så mycket hopp lofvade att återskänka Svenska folket dess så blodigt beröfvade frihet. Brasken gästade Gustaf ståtligen på slottet härstädes, som han då innehade. Det var här Gustaf utgaf den alltid märkvärdiga kallelsen till den vigtiga Riksdagen i Wadstena, der återupprättandet af det fallna Svea grundlades, der man ville upphöja befriarn till Konung, men den förståndigt återhållsamme endast emottog Riksstyrelsen.

Oaktadt Gustafs kraftfulla styrelse kunde icke på en gång en Konung afsättas och dess parti dämpas, en religion, som under 500 år inrotat sig, ombytas och en ny införas, en mäktig adel kufvas, som afundades en likes lycka. Skakningar måste nödvändigt åtfölja en sådan omskapning; de södra provinserne oroades och uppäggades i hemlighet af de Danske ganska länge, och i synnerhet Småland. I Möre, Wärends och Kunga Härader var samhällsbandet alldeles upplöst; der bildade sig en anarchi af bönder: De erkände ingen lag, ingen Kung, ingen husbonde af adel, ansågo hus och hemman för deras egna, utgjorde ingen skatt, ödelade skogar och högdjur, höllo hvarken Tings- eller Kyrko-frid, lefde helt och hållet efter näfrätten och mord räknades bland dem för ingen ting. Med Lübeck var ännu icke fred, Danzig var fiendtligt, och med Danmark fortfor grälet under en fredlig larf. För att öfverlägga om så vigtiga ämnen sammankallades Ständerna till Linköping 1537. Konungen inträffade här med en stor krigshär, med hvilken han ej allenast höll vapensyn utan ordentlig mönstring. Här måste adeln uppgifva sina förläningar och arfvegods, samt rättigheter dertill, ty den seden hade inrotat sig, att vid arfvegodsens återtagande från kyrkan slogo frälse-bönder fastigheter under sig, antingen de tillhörde Kronan, Kyrkan eller Prestebolet. Äfven måste de uppgifva sina räntor och uppbörder. Konungen ville känna sin egen styrka och hafva allt på redig fot. Här beramades Rusttjensten till 100 marks ränta, all slags Bevillning inrättades och bestämdes; krigsgärd beviljades till en Skeppsflottas utredande. Bönderne i Småland belades med böter, fyra Skatte-boar skulle betala en laggild oxe, något silfver; för hvart träd, som fälldes på

Kronans jord, skulle pliktas 80 mark; de tredskande infördes på Kalmar Slott. Några tyckte att straffet gick för vida och ville hämnas. För dem trädde i spetsen en Bonde, Jon Andersson, som samlade en svärm röfvare, ihjälslog folk ock plundrade Sätesgårdar. När adeln och Konungens fogdar slogo efter honom drog han sig till Blekinge; då han icke tyckte sig hafva nog framgång begaf han sig till Lübeck, att söka hjelp, der dock ingen annan än Grefven af Hoja och Berendt von Mehlen gåfvo honom obetydligt biträde, bestående uti 8 Ryttare, 7 hornbågar och en klädning. Straxt efter sin återkomst förlorade han dem, men vann deremot i Dacken en anhängare, som utförde hvad han eftersträfvade. Att Dacken var begåfvad med stora egenskaper, och liksom skapt till anförare för en ströf-korps, som nu likväl ej var annat än en röfvarhop, är en sanning, men så berodde ock hans hastiga framgång deraf, att sinnena voro upprörda af förra upproret, att folket, som en tid bortåt lefvat i ett vildt tillstånd, ej voro vane vid lagens tvång, och att munkarne med ursinnighet uppretade dem. Om Dacken varit en förståndig man, som mera fogligt upppfört sig mot sina egna, mindre grymt behandlat adeln och de fiender som föllo i hans händer, skulle han med sin personliga tapperhet, sin ovanliga ihärdighet, och sin trollmakt öfver allmogen, troligen gifvit Sveriges öde en annan rigtning. Vi hafva vidrört denna händelse, emedan den gaf anledning till Riksdagen i Linköping i Juli 1542. Sjelf kom Konungen till Söderköping, der han serskildt sammankallade adeln och tillsporde den om han kunde lita på dem, ty allmogen var ännu sedan Braskens tid intagen af påfviska satser, Jungfru Mariæ mjölk, och S:t Bri-

gittas uppenbarelser. Han hade sammankallat adelsfanan och nästan hela krigsmakten, för att med ens göra slut på Dackens uppror, ty denne hade efter någon hvila samlat nya krafter, och, uppmuntrad af Hertig Fredrik af Mechlenburg och till och med af Kejsar Carl V, trodde han sig nu göra storverk. Han innehade Småland och en del af Östergöthland, och kunde uppsätta 10,000 man, hvaraf en del ordentligen indelte hade sina Öfverstar. Säteriet Haddorp, ¼ mil från Slaka, var då en by; der hade 300 man lägrat sig, men blefvo bittida en morgon under sömnen öfverraskade af Abrah. Ericsson, Leyonhufvud, och Botvid Larsson, Ancker, slagne och tillika med byn uppbrände. En annan större tropp hade nära byn gjort en stor förhuggning, men blefvo på Ladugårdsängen dels nedhuggne, dels förjagade, samt beröfvade allt sitt byte. Nils Boye och Jacob Bagge angrepo en stor bondehär på Holveden, der öfver 1000 upproriske stupade; men det förskräckte ej den modige Dacken. Ehuru i ödmjuka termer hade han den förmätenheten att skrifva till Riksens Ständer, som då voro i Linköping, en allvarlig anklagelse mot adelns och fogdarnes hårdhet mot allmogen i mångfaldiga punkter, och deribland att folket ej fick nyttja sina urgamla friheter. Om också en del var grundadt, var likväl mycket öfverdrifvet. Han påstod äfven att silfvret och prydnaderne, som blifvit tagne ur kyrkorna, borde återgifvas; att klostern, latinska messan, och de påfviska ceremonierna måtte återställas. Ständerne voro häröfver uti icke ringa bekymmer. Man afslog icke alldeles en förklaring; Dackens krafter voro icke att förakta: ännu kunde mycket Svenskt blod rinna. Dessutom voro fogdarne icke utan skuld, som genom för mycken stränghet uppretat

en enfaldig allmoge. Genom Danskarnes hemliga och de missnöjdes offentliga understöd kunde kriget länge nog fortfara, ja äfven gripa mer omkring sig. Man beviljade dock ett stillestånd från d. 1 November på ett år, då emellertid all ting af gode och förståndige män skulle biläggas. Konungen, som med skäl ansåg under sin värdighet att dagtinga med en upprorisk undersåte, stadfästade denna afhandling, såsom uppgjord emellan adeln och dess fogdar, hvarvid Dackes namn dock ej nämndes. Detta skedde på Stegeborg d. 14 Octob. 1542. Dacken bröt dock snart förlikningen, lefvererade flera blodiga drabbningar, tills han om hösten 1543 blef skjuten af Ragvald Pederson, Fargalt, på Rödeby skog i Blekingen, emellan gårdarne Ledje och Långmala.

Dessa inbördes oroligheter hade dessutom högst vigtiga följder och gaf anledning till en annan Riksdag i Linköping 1544. Ännu hade Sverige ingen ständig krigshär, troppar värfvades när nöden fordrade, allmogen uppbådades efter gammal sed, när kriget var slutadt gick hvar och en hem till sitt. Konungen lärde af erfarenheten inse hur farlig en sådan krigsinrättning var, der en ansedd man, som vann folkets ynnest, kunde uppbåda krigsfolk, likaså väl som Konungen sjelf. Den manande budkaflen kallade så väl till fredliga som krigiska öfverläggningar. Den var allmogens högsta symbol. På Riksdagen i Westerås, d. 9 Febr. 1544, beslutades att adeln och de öfriga stånden skulle låta Konungen veta huru mycket folk till häst och fot hvar och en kunde ställa. För att lemna detta bestämmande svar höll Konungen en

Herredag i Linköping, i Juni samma år, der han vid samma tillfälle lät begrafva sin son Carl, med Margaretha Leyonhufvud, född vid Påsktiden. Här beviljades att hvar och en skulle efter förmögenhet gifva en hjelpskatt. Man bör erinra sig att adeln innehade då den mesta jorden, som bestod uti stora gods och förläningar; de mest besutne förbundo sig att utrusta 30 till 80 man till häst och fot. T. ex. Lars Siggeson 20 till häst, 60 till fot; Svante Sture 20 till häst, 40 till f.; Pehr Brahe 12 till häst, 40 till fot &c. Utom dess betalte hvarje frälse-bonde 2 lod silfver; hvar skatte-bonde 4 örtug och hvar landtbo 2. Alltså grundlades då i Linköping vår stående armée. Då inrättades ordentliga rullar; Officerare för hvar sitt manskap tillsattes, och när en gick bort skulle en annan inrulleras; mötesplatser bestämdes; årliga öfningar skulle hållas. Gustaf uppreste Konungamaktens fastaste pelare. Denna armée var i början ej mer än 6000 man, men den öktes efter hand, och Carl XI fullkomnade den genom indelningsverket.

Vi nalkas nu det stora krigiska skådespel som uppfördes här d. 21 Sept. 1598. Ehuru slaget vid Stångebro är allmänt bekant, anse vi oss ej böra förbigå den vigtigaste tilldragelsen i Linköpings historia. Vi skola dock i korthet endast framställa det angelägnaste.

Sedan K. Sigismund bestigit Svenska thronen 1592 afreste han till Pohlen, lemnande riket i mycken oreda. Hans bemödande att åter införa den catholska läran fann mycket motstånd, så af Ständerna som af hans Far Bror, Hertig Carl. Genom

det skydd Konung Johan gifvit den, egde den dock flera anhängare i riket; saken var alltså betänklig. Konungen ville styra riket från Pohlen, detta väckte allas missnöje och stärkte betydligt Hertigens parti. Flera vigtiga Riksärender föreföllo, der Regentens närvaro saknades: Landets oroliga tillstånd fordrade ett öfverhufvud. Flera Riksdagar höllos i Söderköping, Arboga och Stockholm, hvars slutliga följd var att Konungen uppmanades att till riket återvända, i fall han önskade riket styra. Detta väckte hans missnöje; han ogillade allt hvad Ständerna hade beslutat. Partier uppstodo bland Rådsherrarna, somliga höllo sig till Konungen, somliga till Hertigen. De förra reste dels till Pohlen, dels till andra länder och infunno sig ej på Riksdagarna, dock var Hertigens anhäng det mäktigaste. Mycket parlamenterades, men förbittrade mer än stillade. Konungen rustade en armée i Pohlen att med våld kufva riket, men Hertigen satte sig i besittning af fästningarne, och slöt sig till Ständerna. Ändtligen utbrast lågan: Konungen utskeppade sig i Danzig med 6000 man. Åtföljd af en mängd både Polsk och Svensk adel anlände han först till Aveskär i Blekinge, intog sedan Calmar, d. 1 Aug., förstärkte sig der med Svenska regementer från Westergöthland och Småland, och begaf sig till Stegeborg. Sigismund och Carl hade anmodat flera utländska Ministrar att medla emellan dem. Efter mycken brefväxling beramades ett möte i Linköping d. 20 Aug. 1598. Der infann sig Hertig Carl, men å Konungens vägnar dess ombud, äfvensom utländska Ministrar. Konungens tillbud syntes Hertigen icke antaglige. Han fordrade att Hertigen skulle genast helt och hållet afsäga sig Riksföreståndareskapet, afskeda allt krigsfolk, öfverlemna alla slott, begifva sig till sitt Län,

och der i stillhet afbida Riksdagen, der all ting kunde afgöras genom laga ransakning. På en så vådlig förlikning kunde Hertigen icke ingå; så borde han ej blottställa sig och sina trogna, ej så lättsinnigt öfvergifva det allmänna bästa; då var det bättre att våga; ärligare, än att lemna fäderneslandet i utlänningars våld. Derföre svarade han, att Konungen skulle afskeda sina utländska troppar, att saken skulle lagligen afgöras vid en Riksdag, och af främmande Ministrar, att intet ondt skulle tillfogas Hertigen eller hans vänner, och att han då skulle visa Konungen all lydnad och underdånighet. I annat fall uppsade han all trohet, icke fruktande, skref han, hvarken Tyskar, Pohlackar, Ungrare eller Skottar. Härpå ryckte han upp d. 25 Aug. och lägrade sig vid Mem, en mil nära Stegeborg.

Tvänne interessanta händelser inträffade, som vi ej för deras märkvärdighet kunna förbigå. Konungen ankom d. 22 Aug. till Stegeborg, sedan dess flotta blifvit skingrad af storm, med en högst obetydlig styrka. Hertigen stod då vid Norrköping med 3500 fotfolk och 200 man till häst. Det hade varit lätt för honom att taga Konungen genom en öfveraskning, men han ville, sade han, genom denna stillhet visa att han icke hade något ondt i sinnet. Deremot, då Hertigen d. 8 Sept. vågade sig nära fästningen, och uppställde sina troppar på en äng, der han under en stark dimma ej märkt att han af fienden blef innestängd, var han i verklig fara att blifva fången. Då Konungen hörde de slagnes jemmerskri blef han rörd, och befallte slagtningen upphöra, oaktadt Pohlackarnes föreställningar, och oaktadt att Farenbach red fram till honom, förande på svärdsudden en

Svensk soldats hufvud, med anhållan, att ej förlora ett så lyckligt tillfälle, stod han ej att öfvertala, utan hellre, följande Markgrefve Johans af Ostfriesland fredligare föreställningar, lät han förkunna Farbrodern säkert aftog. Nya fast lika fåfänga förslag. Hertigen belade slottet på en annan sida, och med mera alfvare. Åter ett stort sammanträde, men alltid samma påstående å ömse sidor. Då begaf sig Konungen med allt sitt manskap, natten emellan d. 20 och 21, till Linköping, utan att Hertigen derom fick kunskap förr än två timmar efter dess afresa. Hertigen intog slottet, begaf sig genast efter Konungen och inträffade vid Bjursholmen om aftonen d. 24 Sept.

Konungen hade samma dag besatt båda broarne öfver Stång och upsptällt sina troppar, vid pass 8000 man, uti full slagordning på slätten emellan dem, men då ingen fiende syntes, utan nytt förslag till förlikning honom inhändigades, lät han dem åter rycka in i staden. Den oro och ovisshet, som rådde derstädes, var förskräckande. Partierne voro uppenbart delade. De Lutherskt sinnade tvistade med de catholske; patrioterna fruktade för utländskt tyranni. Så mycken tystnad, som under ett sådant vapengny var möjlig, herrskade. För hvilken som segrade kunde staden lätt blifva offer. Bittida om morgonen väcktes man af klockornas klämtande och stridens buller utom staden. Man vill påstå att Biskopen Peter Benedictus och Borgmästaren Pehr Eriksson, enligt öfverenskommelse, gifvit Hertigen tecken med klockorna. Klämtningen, lilla klockans pinglande, och sjelfva sammanringningens hastighet hade hvar sin betydelse, såsom tropparnes samlande, utmarscherande, och när anfallet borde ske. Detta af-

passades så efter tropparnes utmarschering, att Hertigen icke skulle få med hela styrkan att göra. Konungen lät genast blåsa allarm, och tropparne, som nyligen begifvit sig till hvila, samlades, ehuru under stor förvirring. Gustaf Banér hinde ej mer än sätta in sin häst och aflägga sitt harnesk då larm blåstes. Delade i tvänne afdelningar tågade de med hast till broarne; Hertigen var i full anmarsch. En trovärdig sägen förmäler, att han tagit med sig en bonde, vid namn Jola eller Olof, från Wångeby, som noga kände trakten. En tjock dimma steg upp från ån, men Olof sprang upp på Gumpekulla backe, derifrån han kunde öfver den samma se de Kongliga fanorna, och tillkännagifva för Hertigen huru fienderna uppställde sig. Följande Rim förvarar minnet häraf:

Wid Stenen på Gumpekulla backa
Ther skjulte Jola sin tjufva nacka.

eller

Stenen på Gumpekulla backe
Fridde mång kula från Jolas nacke.

Arvid Drake kom med Smålands Rytteri först öfver stora bron, och andra troppar, så till häst som fot, följde efter, allt som utrymmet medgaf, men Draken blef genast tillbakaslagen af Anders Lennarson, som anförde Hertigens Kavalleri. De flyende störtade på de utgående, att all vidare utmarsch hindrades; påträngde af fienden sökte de att rädda sig i strömmen, der de som ej kunde simma drunknade.

Deremot hade vid Lilla Stång Konungens troppar kommit öfver, bemäktigat sig höjderna, och

på Ladugårdsbacke uppfört några kanoner. För att hindra dem derifrån anföll Hertigens Marskalk, von Marenbach, men måste draga sig tillbaka, i synnerhet oroad af en Fana Hejdukar och Skottar, som lägrat sig bakom en gärdesgård, och derifrån hårdeligen besköt honom. Då hände sig, att under det de Kunglige som häftigast förföljde de flyende kom Nils Rask ropandes, att de skulle skona deras landsmän, hvilket de ansågo som Konungens befallning. Detta hejdade dem. Emellertid hade Lennartson blifvit varse reträtten, och som striden vid Stora Stång var förbi, hastade han de retirerande till hjelp, anfallande de Kunglige i sidan. De flyende samlade sig åter, och attaken blef allmän. Då Jöran Posse och Lennartson, som varit goda vänner, möttes på nära håll ropade den förra: *Broder! skola vi här mötas som fiender?* hvartill den senare svarade: *Här gäller ej broderskap utan krut och lod.* Derpå anföll han med sina Ryttare och dref Possen åter öfver strömmen, och den som ej träffade något vad eller förmådde simma öfver med sin häst drunknade. Pohlska artilleriet blef af Nils Gudmundson eröfradt, och Fälttygmästaren Tönnes Majdel tillfångatagen. En hop Hejdukar ville försvara sig i några qvarnhus, men blefvo dels nedhuggne, dels innebrände. Slaget var således förloradt för Konugen, hvars förlust man vill räkna till 2000, och å motsidan till 40 döde och 100 sårade, men denna olikhet tycks vara alltför stor. Fältstycken fördes ned till strömmen och husen i staden beskötos. Då skickade Konungen Arvid Svan, en redlig gammal Småländsk adelsman, med begäran att man ville upphöra med fiendtligheterna och underhandla om förlikning. Öfverste Samuel Nilsson red då till Hertigen, som stigit af hästen och

på knä tackade Gud för segern. Då han hört Öfverstens berättelse svarade han: *det vill jag gerna*, befallte fiendtligheterna upphöra, och begaf sig till strömen, för att sjelf tala med Arvid Svan. Under deras samtal träffade en kula ur en reffelbössa Hertigens bröstharnesk, att derefter blef märke. Hvad! ropade Hertigen, är här förräderi å färde? Nej, svarade Svan, det måste skedt af oförsigtighet. Han bedyrade att Konungen mente upprigtigt, och anhöll att Hertigen ville möta honom för att upprätta fred och förtroende. Det berättas att Henrik Nykirk, en Lifländare, gjort skottet, och skyndat sig till Konungen, berömmande sig af att hafva nedlagdt hans värsta fiende. Konungen skall då hafva svarat: *Det ville jag icke att någon af mitt folk eller tjenare skulle hafva gjort.*

Hertigen antog stilleståndet, viljandes icke vara mindre ädelmodig än Konungen vid Stegeborg. Mötet beramades på slätten mellan broarne. Detta verkställdes genast medan tropparne ännu stodo uppställde i slagordning. När Hertigen skulle afafresa kom Riks-Rådet Nils Bjelke emot honom och bad honom icke begifva sig i denna fara, emedan det vore osäkert hur man ernade hålla tro och lofven. Då svarade Hertigen bestämdt och alfvarsamt: *Jag måste rida ditöfver; Konungen må då se att jag icke varit hans fiende.* Dessa karaktersdrag äro vackra. Den ena stridde för sin Krona, och sina Kongl. rättigheter, hvaraf han efter sin åsigt icke borde uppoffra en enda, den andra för sitt fäderneslands bästa, det han ansåg i fara, fruktande en Konung, som tycktes åter vilja införa den förhatliga catholska läran, och den så djupt afskydda styrelsen under främ-

mande höfdingar. Bittre, stränge, till och med hatfulle, då det handlade om välde och rättigheter, men ömsinte som anförvandter, då den ena var i i personlig fara; ädelmodige, då den ena hade den andra i sitt våld. Högsinte, då det gällde den enas förtroende till den andras dygd. Som täflare om Riksstyrelsen ville de båda råda, men icke som nidingar förgöra hvarandra. Statsförhållanden skiljde dem åt, ej så mycket den personliga oviljan, som fast mer fruktan för hvarandras gunstlingar.

Då Hertigen nalkades Konungen nedsteg han från sin häst, för att betyga honom sin vördnad, men denne nödgade honom att åter sitta upp. De redo afsides och samtalade förtroligt en stund; sedan togo de vägen till slottet. Man kan lätt föreställa sig hvilken jubel: Trummornas buller, trumpeternas ljud, vapnens klang, kanonernas dunder och folkets vivarop firade den sköna försoningsstunden. Den blodiga striden var slutad, och ett glädjefullt lugn återskänkt till fäderneslandet. Allt strömmade till slottet, der Konungen ståtligen gästade sin Farbror, och Johans syster, Prinsessan Anna, bemötte honom med all upptänklig artighet. Man talade vänligt om sakerna, och i synnerhet om Konungens beqväma resa till Stockholm. Efter måltiden skiljdes de höga anförvandterna åt. När Hertigen red bort utkastade han penningar bland folket. En Ungersk Prest höll på gatan för honom ett kort tal på latin, deruti han upphöjde hans hjeltemod, och berömde hans foglighet, som ej velat missbruka segern. Minnet af detta slag förvaras i en gammal folkvisa:

Gud Fader, Son och then Helge and
välsigne eder alle både qvinnor och man &c.

Stridande mot detta vackra förhållande i personligt afseende var deras framgena förhållande såsom Statsmän. Fred slutades. Konungen skulle styra riket efter lag, all oförrätt vara glömd. Uti en ömmande omständighet var likväl Carl tadelvärdt hård. Oaktadt Konungens ifriga bemödande och flera höga herrars bemedling var han obeveklig. Konungen tvingades till det sorgliga steget att utlemna de fem Riks-Råderna Erik Sparre, Gustaf och Sten Baner, Thure Bjelke och Göran Posse, dock under helig försäkran att deras sak skulle på allmän Riksdag af oväldige domare lagligen ransakas och dömas. I några dagar höllos de under säker bevakning i bondbyar kring Linköping, der deras fruar fingo göra dem sällskap. Deras barn voro merendels hos Prinsessan Anna intill dess hon reste. Sedan fördes Råden på bondvagnar och klöfsadlar till Kongsbro och derifrån till Segersjö i Nerike, der Gustaf Baners fru d. 17 Nov. förlöstes med en son Carl, men två dagar derefter affördes han med de öfrige till Nyköping. När fruarna någon gång fingo hälsa på sin man tilläts dem ej att qvarstanna öfver natten. Deremot uppförde sig Sigismund på ett alldeles oförmodadt sätt. I stället att enligt lofven begifva sig till Stockholm direkte, reste han från Calmar till Pohlen och återsåg aldrig riket mer. Carl blef utvald till Konung **1604**.

Sedan vi framställt denna vigtiga händelse, som föreföll uti och omkring Linköping, gå vi att teckna det blodiga sorgespel, som deraf var en olycklig följd. Hertigen kunde icke dämpa sitt hämdbegär mot dem, som öfvergått till Konungen.

Han förebrådde dem att de stiftat oenighet i det Kungliga huset, förledt Konungen att fiendtligen anfalla riket, och att de sjelfva burit afvog sköld mot fäderneslandet Hvem skulle här vara domare! de hade ju följt sin utkorade och krönte Konungs standar, skulle de kunna plikta för hans handlingar? Om de ock af nit rådt Konungen att modigt försvara sin krona, är det en tvifvel underkastad fråga huruvida detta icke hörde till deras pligt! Om de varit af olika tankar med Ständerna om det allmänna bästa, och lika mycket fruktat Carls häftiga och oböjliga sinnelag, som Sigismunds vankelmod och veklighet, är en sak som ligger utom gränsen af all domsrätt, ty blott försynen kan veta hvad som kunnat hända om Konungen segrat. Nationens egna handlingar borde hafva skyddat dem, ty när Konungen inkom i riket underkastade sig ej allenast en del af de södra provinserna, utan äfven Stockholm, och en del af Upland och Westmanland; hade Konungen som en klok statsman uppehållit Hertigen med förliknings-projekter, väl befästat och manligen försvarat sig vid Stegeborg, icke vågat slaget vid Stångebro, hade kanske inom 14 dagar Carls sak varit förlorad. Månne Konungen icke då egt mera skäl att straffa Carls anhängare såsom upproriske mot deras lagliga Konung? Då Hertigen mönstrade fångarna och ordningen kom till Peder Michelson Hammarschöld, skall Hertigen hafva yttrat sig *"så har jag dig då ändtligen fast din gamla skälm"* hvartill Michelson svarat: *"Jag förtjenar icke att kallas skälm. Min Konung, den jag svurit trohetsed, har jag tjent som en ärlig karl; om jag svurit Eders furstliga Nåde den samma skulle jag ärligt hafva tjent honom"*.

Denne benådade han; hvarföre straffades de andre? Statens säkerhet fordrade ej dessa offer.

Ständerna samlades i Linköping d. 27 Febr. 1600 till det sista, men märkvärdiga Riksmöte der blifvit hållet, och afgjorde högst vigtiga Riksärender. Sigismund och hans son Uladislaus skulle från thronen uteslutas, dock den sednare rättighet lemnas att inom fem månader sig i riket infinna. Skedde icke detta skulle Hertigen emottaga Kronan, hans Son Gustaf Adolph blifva hans efterträdare, och arfsrätten på den grenen öfverflyttas. Sigismunds halfbror Johan var väl derefter närmast, men under förevändning att han af broderlig kärlek skulle kunna i framtiden förledas till hämd och uppror, skulle han åtnöja sig med furstendömet Östergöthland, Bråborg och Leckö. Visst var detta skäl svagt, då Johan ännu var helt ung, och visst ej hade anledning att straffa någon för det en Krona skänktes honom, men han hade ingen försvarare af sin rätt. Detta var helt och hållet Hertigens verk, ty på förhand hade han beredt saken hos de tre Stånden; Adeln blef deras beslut varse, men dröjde dock ett par dagar med svaret. Hertigen otålig häröfver kallade Ständerna tillika med krigsbefälet på slottet. En Knektehöfvitsman ropade då öfverljudt: *jag och mina medbröder välja ingen annan än Hertig Carl till Konung.* Häremot var ej godt att vädja. Peder Ribbing förestafvade huru beslutet skulle upprättas, som genast gillades. Hertigen tackade. När han inträdde i Rikssalen förde han med många kärleksbetygelser den unga Hertig Johan, då 11 år, vid sin sida. Denne förödmjukade sig för sin farbror och afsade sig Kronan. Detta rörde allas sinnen, ty hans företrädesrätt var ostridig och all-

mänt erkänd. Man såg icke alldeles utan förtrytelse huru Hertigen rent af tillvällade sig Kronan, kanhända att det ock var lyckligast för Sverige och hela norra Europa.

Andra angelägenheter afgjordes äfven: Rättare och Räfste-Ting skulle ordentligen hållas efter lag, visst antal krigsfolk till häst och fot ständigt underhållas; i krigstider ej den ena landsorten mer af folk eller lifsmedel utgöra, än den andra; tionde till prester ordentligen betalas; ransakning mot de brottslige af Adel, Prester och Borgare företagas. En ny Kyrko-ordning var väl utkommen, men blef ej antagen såsom mindre förenlig med den Lutherska läran. Äfven stadgades att de Finska adelsmän, som tagit Sigismunds parti och blifvit skonade till lifvet, skulle mista $\frac{1}{3}$ af deras arfvejord och alla sina förläningar. Hertigen uppväckte i Finland ett blodigt inhemskt krig, som kostade mycket folk, och kallades klubbe-kriget, emedan bönderne i brist på annat mäst förde dessa vapen. Endast Österbotten förlorade vida öfver 11,000 menniskor i ett års fejd. Så snart qvinnan var utvuxen beväpnade hon sig och slogs med samma grymhet som mannen.

Bland de första ärender här företogos var ransakningen mot Rådsherrarna. Den 3 Mars sattes en Domstol af 156 personer, nemligen 38 af Ridderskapet och Adeln, 24 af Krigsbefälet till häst, 20 till fot, 54 Borgare, 24 Bönder, 22 Lagförare, och 4 som förde pennan, hvilka alla aflade ed att utan anseende till personen döma efter lag och rättvisa. Hertigen gaf dem dessutom en skriftlig försäkran, som frikallade dem från all trohet, hvarmed de voro honom förbundne, på

det de utan fruktan, utan anseende till skyldskap eller vänskap skulle fälla deras dom. Domarena voro samlade i en stor sal vid öppna dörrar. Främst vid ingången till Hertigens rum var ett bord för dess svågers, Hertigen af Holstein, Johan Adolfs Ministrar, Clement Laderdorf och Evert Steding. Carl sjelf, som ofta gick ut och in, satte sig hos dem, på hans högra hand var grefve-bordet och på samma sida ett långt bord för adeln. Dernäst satt presterskapet; på venstra handen var ett bord för krigsbefälet af rytteriet, midt på golfvet längs ett annat för knekte-höfvitsmännen, och ännu ett i samma rad för borgerskapet, vid nedra ändan suto lagförarne, bönderna togo plats huru de kunde, många som ej hörde till domstolen stodo rundt omkring hvar de kunde, både utom och inom. Oro och bekymmer var målad på allas ansigten. Tysta suto domrarne kring borden, väl vetande men ej vågande hvad de borde göra. Hertigens närvaro låg på deras hjertan som en tryckande börda, och kufvade den känsla af rättviša och medlidande, som då och då ville uppblossa. När han kom, flög en kall ilning genom deras blod, när han gick kastade de efter honom hemska blickar. Allt hvad som förehades skedde på ett så hemligt, och nästan graflikt sätt, att man tyckte sig bevista de fordna underjordiska domstolarnes rysliga och straffande blodsakter. Aningen var sorglig hos en hvar. I en djup tystnad stod den församlade menigheten omkring, kastande spejande blickar för att forska hvarje åtbörd, hvarje rörelse hos domrarne, som kunde förråda dessas hemliga tankar. Ändtligen hördes ett doft buller som ökade sig alltmer och liknade en högtidlig offerfest i en dyster natt. Allas blickar voro riktade åt ingången. De anklagade inträdde. Öfver fyratio, de flesta af adel,

voro instämde, dock infunno sig endast nio af rikets yppersta män. De voro Riksråderna Gustaf och Sten, Banerer, Hogenschild, Thure och Clas, Bjelkar, Erik Sparre, Erik Leyonhufvud, Jöran Posse och Christer Horn, samt Carl Stenbock, Axel Kurk, Arvid Stålarm och Bengt Falk. Anklagelse-punkterna upplästes af Erik Göransson Tegel, son af Konung Erik XIV:s afskyvärde rådgifvare Göran Pehrsson, mången oskyldigs förföljare, och nästan sagt sin egen Konungs och välgörares baneman. Väl voro dennes barn uteslutne från tjensters beklädande i riket, men denne sonen Erik hade Hertigen, det oaktadt, låtit uppfostra och upphöjt. Fadren var han lik i nedrigt utseende och hans väsende var en mordengels. De uppgifna brotten voro inga andra än att de anklagade hyllat Konungen och dess parti, gjort för honom allt hvad de kunnat, och i sin skriftvexling nyttjat försmädliga uttryck mot Hertigen. Som bevis framhafdes stora kistor med bref. Erik Leyonhufvud, A. Bjelke, Chr. Horn och Jöran Posse knäföllo för Hertigen och anhöllo om Nåd, den de, genom Holsteinska Ministerns förbön, erhöllo.

Hertigen kunde icke dämpa sin häftighet, han utbröt emot dem uti hårda ordalag. I synnerhet uppförde han sig mot Hogenschild mindre passande. Denne hade varit sjuk i tre år; var det ännu, och inbars i en stol. Intet skriftligt bevis fanns emot honom; detta förtröt Hertigen, som gjorde Hogenschild ganska bittra förebråelser, men denne svarade med mod, köld och vördnad, bad hans Furstliga Nåde styra sitt sinne, och bedyrade det han vore oskyldig till de honom gjorda förvitelser. Man skickade fullmäktige till hans fångna medbröder, att inhämta om de något med

honom visste, men de nekade. I stället att deraf stillas blef han än mer förtörnad, han steg upp och bedyrade med ed att denne man, som alltid visste smycka sin sak, vore af alla den brottsligaste, och uppmanade hans domare att på honom skaffa sig rätt. Hogenschild försvarade sig med värma utan att förlora sin fattning, och blef utburen. Domarne suto nedslagna, och den som innerligt kände det mindre passande af detta uppförande, och det obilliga deri, kastade, när han obemärkt kunde det, missnöjda blickar på Hertigen. Det gällde deras ed och samvete, det var ej godt att fälla dom, då man tvärt deremot blef blef uppmanad till stränghet och skyldighet. Icke mindre uppfarande var Hertigen mot de öfrige anklagade Riks-Råderna; inför hela församlingen kallade han dem näppeligen annat än skälmar och förrädare. De talade med mod och styrka till sitt försvar, och förklarade att de icke handlat mot sin pligt, icke stämplat mot sitt fädernesland, ty det de gjort, det hade de gjort för sin lagliga Konung; att deras enskildta och förtroliga brefvexling med deras fruar och slägtingar kunde enligt Svensk lag ej mot dem som bevis gälla; att sådant kunde dem förlåtas för omständigheternas skuld, hvarom de nu bönföllo; något ondt uppsåt mot Hertigen hade de aldrig haft, och det kunde ej bevisas, dessutom stodo de nu inför en domstol som vore jäfvig, ty många af domrarne voro tilläfventyrs lika brottslige som de; att lejdebrefvet innehöll det de skulle dömas af oväldiga domare, att så väl å Konungens som Hertigens vägnar skulle främmande Ministrar tillkallas, för att afgöra tvisten så väl med Konungen som de inbyggare, hvilka deltagit i denna fejd. Långt ifrån att häraf blidkas afgaf Hertigen ett svar, deruti

han bestridde lejdebrefven, hälst i en så vidsträckt bemärkelse; han påstod att brefven till deras hustrur voro skrifne, väl ej att uppvisas, men att utspridas, ty man förtror ej, skref han, åt qvinnan det man vill hafva doldt, att de voro med vapnen i handen lemnade honom, innan fördraget skedde i Linköping. I Rikssalen blef en allmän tystnad; hvar och en fann att Hertigens förklaring var om ej osanfärdig, dock förvrängd, ty han hade ej allenast undertecknat lejdebrefven, utan dessutom försäkrat att ingen orätt skulle ske dem. Hvar och en kände inom sig att det voro de som troget åtföljt sin Konungs fana, men att det var Hertigen som burit vapen mot sin öfverherre, och att, om saken skulle från den sidan skärskådas, vore snarare han den brottslige, fast lyckan nu gynnat honom. Som sakerna nu stodo syntes han nog begärlig efter Kronan. Sådant kunde blott tänkas, icke uttalas, ty det hade kunnat kosta hufvudet. Länge stod Hertigen och afbidade det någon skulle tala, men en djup tystnad herrskade i Rikssalen. Då de märkte huru blodet begynte att svälla upp hos honom blefvo de häpne något hvar; ingen vågade motsäga, men den aflagda eden låg tungt på allas samvetet. Ändtligen hördes en röst ehuru lågt yttra sig: *Villa de ej svara kunna de tiga: vi veta ändock hvad vi böra göra.* Som ett echo långsamt fördubblar sig i bergen, upprepades högre och högre dessa orden, tilldess de mera allmänt ljudade som ett enhälligt bifall. Likväl syntes saken icke afgjord, ty Grefvarne sutto tysta, icke ett ljud hördes från deras bänk. Detta förtröt Hertigen högeligen; han tackade de öfrige för deras goda vilja, men vände sig med skarpa blickar till Grefvarne, frågande med sträng, alfvarsam röst; *hvarföre de så tego?* Leyon-

hufvud, som märkte att härmed syftades på honom *sade sig icke finna att någon skedde förnär med det att han svarade när han tilltalades.* Härmed låddes Hertigen vara nöjd och gick ut.

Leyonhufvud tog då ordet och förde dem till sinnes, att de med ömhet borde fälla dom, att när de emot de värste illgerningsmän borde vara samvetsgranna, huru mycket mer vid detta tillfälle! *Besinner,* sade han, *det är ingen kalfvo- eller gåse-blod, utan menniskor och våra medbröder.* Presterna hade redan inlemnat sitt svar, de påstodo att *evangeliska läran ofelbart blifvit utrotad i Sverige om Sigismund segrat vid Stångebro, ty när han redan vid sin Kröning i Upsala som vän dertill gjort försök, hvad skulle han icke då gjort som ovän? Hans rådgifvare voro derföre ganska straffbara.* Huru rörde Bönderna måtte varit kan man finna af deras vackra uppförande. De framskickade en Taleman, som å deras vägnar bekände att de denna sak icke förstodo, bedjande Herrarna göra som de funno skäligast. — Den nedrige Erik Jöransson och några få andre lupo kring vid alla bord och anmodade hvar och en att teckna på de då brukliga små skriftaflor hvad de förestafvade. Hertigens ovilkorliga vilja fann man då, ingen torde sätta sig deremot, det kunde lätt blifva framburet till den förfärlige. På sådant sätt tillställdes denna blodiga dom, men när Ståndens röster blefvo framlagde på Grefve-bordet, och det då befanns att de fängslige Riks-Råderna voro dömde som Riksförrädare blefvo alla förskräckte. Grefvarne uppsatte väl en mildare dom, men Leyonhufvud gick bort, ty Hertigens stränga blickar och de

sträfva orden sväfvade ännu för hans upprörda och förskräckta sinne. Då var de olyckliges sak förlorad; dödsdomen blef i allt bekräftad. Alla voro på det högsta rörda. Presterna ångrade att hafva kastat första stenen; det blinda religionsnitet mildrade sitt hårda kraf, och gaf vika för den ädlare känslan af menniskorätt. De förklarade att man förhastat sig, att så sträng hade deras mening icke varit. Förgäfves användes Holsteinska Ministerns bemedling, och fåfängt var den veklige och ångerfulle Leyonhufvuds bemödande att milldra den obevekliga Riksföreståndaren, som redan hade domen i sina händer. De olyckliga Grefvarna knäföllo för den hårde mannen, men hans hjerta var ett stål, hvars bättre anda hade flytt; han stod för dem som en bildstod och låddes icke en gång märka dem. Smärtande är olyckan, men mera krossande föraktet. Ännu egde man en svag förhoppning. Gustaf I., hvilken som en helig vålnad sjunker med hvarje tidens knäppslag tillbaka i den gråa forntiden, står likväl alltid vördnadsvärd framför oss, men då lefde han hos dem som sett och känt honom, eller beskrifvas af dem som haft denna lycka, uti en ännu lifligare hogkomst, som en huld Konung och nära anförvandt. Gustaf Baners och Thure Bjelkes fruar, Margaretha och Christina Sture, voro Hertigens egna köttsliga syskonbarn, och Erik Sparres fru, Ebba Brahe, var dotter af Drottning Catharinas syster och af ett Gustafs systerbarn. Man räknade på dessa höga anförvandter, men förgäfves. Deras knäfall, böner, tårar, förmådde ej röra hans förhärdade sinne, nej, icke en gång det bevekande skådespelet af en och tjugu omgifvande barn, hvaraf somliga ännu i späda år lågo för hans fötter som bedjande englar. Den hårdaste man skulle kanske hafva

veknat vid anblicken af denna grupp, men Carls hjerta liknade i denna stund en klippa, vid hvars fot oceanens vågor, upprörde af stormens raseri, fåfängt utösa sin förtviflan.

De bedröfvade fruarne erhöllo tillstånd att besöka sina män uti arresterna. Det behöfs inga romantiska skildringar för ett ömt hjerta att föreställa sig dessa rörande uppträden. Också äro dessa framställningar inga fantasier, de äro tidens sanna händelser. Det var inga brottslingar de åter slöto i sin famn, deras tårar blandades af ingen ånger, de behöfde ej blygas för efterverldens dom; Deras förfäder voro namnkunniga för deras bedrifter och deras kärlek till fäderneslandet, men desse deras efterkommande skulle blifva det för sina olyckor. Om detta är en tröst, är det likväl en svag tröst vid gränsen af lifvet. Grafvens lugn kan någon gång vara efterlängtad af den olycklige, men mörk, hemsk och dyster måste den alltid blifva för den som ser sin glädje på jorden, och sina förhoppningar störtas deri. De få timmar som de bedröfvade tillbragte tillsammans förflöto liksom de ängsliga stunder, då en döende under nattens långsamma framskridande räknar klockans likformiga sekundslag, än fruktande, än längtande efter den evigt gryende morgonen. Den sista skilsmässans timme inträffade; må vi följa de olycklige till den blodiga rustningen, och vårt deltagande sväfva omkring dem i sista stunden som en tröstande skyddsande.

Vantro och vidskepelse beherrskade på den tiden folkets sinnen vida mer än nu. Det trodde att den allsmäktige förkunnade stora och blodiga uppträden på jorden genom järtecken på himmelen.

Redan i gryningen af den olyckliga dagen, d. 20 Mars, gick ett rykte från mun till mun om de förunderliga syner, som visat sig den förledna natten. Man hade nemligen sett på månans bleka cirkelskifva ett blodrödt kors och två fiendtliga krigshärar på himlahvalfvet, som dragit mot hvarandra i härnad, utförande ordentliga slagtningar. Antingen dessa tecken skulle betyda himmelens bifall eller vrede, kunde berättelserna derom dock ej annat än injaga häpnad och förskräckelse hos ett folk, hvars fantasi var intaget af den fordna tidens vantro. Redan tidigt på morgonen var stor rörelse på slottet; Hertigen rustade sig till afresa. Antingen han fruktade att låta beveka sig, eller han, icke så blodgirig som Christian, ej ville öfvervara det blodiga uppträdet, hade han beslutat att aflägsna sig. Han lät genom sin Sekreterare Mikel Dufva förkunna de dömde Herrar att bereda sig till döden, och befallte Marskalken von Mosenback, Anders Lenardson, Otto Mörner och Anders Nilsson att straxt låta verkställa domen.. Då han redan satt sig i slädan vågade Leyonhufvud ännu ett knäfall för att bedja om Gustaf Baners lif, men blef med förebråelse tillbakavisad.

Vakter uppställdes på alla håll; soldat-afdelningar marcherade fram och åter genom gatorna för att hålla ordning. Adjutanter flögo med order från det ena stället till det andra. Patruller till häst redo omkring öfverallt. Ändtligen uppmarcherade med flygande Fenikor och under dofva trumslag de truppar som skulle hålla vakt vid executionen. Omkring den runda stensatta planen på jerntorget, der några rödaktiga stenar ännu i dag ligga inmängde bland grå graniter och af allmänheten anses vara blod efter de olycklige Grefvarne,

uppställde sig en spetsgård af krigsfolk, så väl till häst som fot. Alla fönster voro uppfyllde med fruntimmer, taken och alla ställen, derifrån afrättningen kunde synas, upptagne af åskådare. En mängd af Adeln och Riks-Ledamöterna sprungo om hvarandra; folkmassan hvälfde sig som i vågor. Det var ett brokigt, både lysande och dystert hvimmel; allt var likväl stilla. Med tyst ifver sökte den ena eller andra att arbeta sig fram eller aflägsna sig. Ändtligen anlände de dömda offren, under stark bevakning. Utom andra prester beledsagades de af Biskoparne i Linköping, Strengnäs och Westerås. Äfven följde många vänner och anförvandser, likaså en del af den gamla Adeln och Riksdagsmän, alla sörjande att se så ypperlige män undergå ett så ymkeligt öde. De fångnes fruar, som ej ville öfvergifva de älskade uti den sista svåra timman, stöttes med gevärskolfvar tillbaka af vakterna, somliga störtade omkull och voro nära att nedtrampas af hopen. Deras undergång skulle också ökat dagens ryslighet, om ej Grefve Axel Leyonhufvuds moder, Ebba Liljehök, och i synnerhet fru Anna Gylfe, gift med Nils Nilsson Natt och Dag, med ädelmodigt deltagande räddat de tröstlöse, och bortfört dem från denna förskräckliga scene.

Vid det Rådsherrarna kommo ur huset, der de sutit under beredelsen, ropade Gustaf Baner med hög röst: Här är den man som ärligen tjent sitt fäderne-rike, och nu skall uppbära sådan lön för trettio års trogen tjenst, der förbarme sig Gud öfver! Han värdigas utkräfva mitt oskyldiga blod af dem som så orättan öfver mig dömt hafva. Annorledes hafver jag tjent, Annorledes blifver jag belönt. Biskopen i Strengnäs Petrus Jonæ

steg fram och frågade om han ej ville bekänna sig brottslig. J hafven hört hvad jag bekänt, svarade han, då jag annammade det heliga Sakramentet. Denna bekännelse var sannfärdig. Jag dör oskyldig, och är för Gud i himlen fri för alla edra oärliga tillmälen. Som redlig man med rent och obefläckadt samvete vill jag ingå i det eviga lifvet. Under gåendet tog han än en hustru, än en jungfru i hand och bad dem icke tala illa om honom och hans medbröder på deras döda mull. När de kommo till ringen ryckte en del af Hingstridarne derur och Stallmästaren Anders Nilsson med sitt manskap intog deras ställe. Gustaf Baner talade då med Bjelken, Possen, Ståhlarm, Horn, Sparren och några andra, hvilket dock ej mycket hördes. Då steg en ung Stockebängel fram med sin hatt på hufvudet och några fjedrar i hatten, tecknande dem till med regementskafveln, och sade: *Eder är lof gifvit att tala för Eder.* Det är tid till, utropade Baner, sedan man två år våldsamligen hållit oss i fängelse såsom uppenbara ogerningsmän. Sedan frågade han samma Stockeknekt: hvilken skall vara den förste? Som denne sade sig icke veta det bad Baner honom fråga efter. Denne tillsporde Otto Mörner, och återkom med svar: J skolen vara den förste. Som Gud vill, utbrast Baner, det är så godt att vara den första som den eftersta till denna rätten. Derefter begynte Herr Gustaf sjelf psalmen: Herre Gud Fader statt oss bi, &c. sedan den med flera andra var sjungen talade han med stor frimodighet till folket om den orätt som skedde honom, och betygade vid den allsmäktige Guden, hvars ansigte han snart skulle skåda, att han dog oskyldig och trogen sitt fädernesland. Med ett förundransvärdt lugn tog han ett ömt afsked af de kring-

stående i ringen och uppmanade alla att hysa godhet för hans olyckliga familj, att framför allt icke tänka förklenligt om honom, ty äran, sade han, går framför allt, fast kroppen på detta sätt uppoffras. Derefter afklädde han sig och föll på knä. Mästermannen bad honom vända sig mot solen, hvilket han genast gjorde och band sjelf klädet för ögonen. Biskopen i Strengnäs lutade sig ned till honom och hviskade: Käre Herre bekänn att Ni är skyldig till döden. Hvartill Baner öfverljudt svarade: Nej, nej, i Jesu Namn! och samma mod som i lifvet visade han i sista dödsstunden. Han blef liksom de öfrige med svärd afrättad, och det sägs att han rest sig på ena benet, sedan hufvudet redan varit skiljt från kroppen, liksom han vid inträdet i andra lifvet ville ropa tillbaka, och ännu en gång betyga sin oskuld. I samma kläde, hvarpå han stod, blef han lyftad på en svartklädd bår af några af adeln och flera Finska krigsmän, och under många tårars utgjutande bortburen.

Härnäst följde Riks-Canzlern Eric Sparre. Han var till växten lång och af vackert utseende. Äfven var han mycket aktad för sitt sunda förstånd och sina stora kunskaper. Han beledsagades af Biskopen Olaus Stephani Bellinus från Westerås. Under Gustaf Baners afrättande hade han vändt sig från detta rysliga skådespel och talade under detsamma med Jöran Claesson Stjernsköld och Christiern Claesson Horn, men Sten Baner och Thure Bjelke sågo noga på dem som ledo döden, och ropade då hvarje hufvud föll: Gud vare din själ nådig. Sparren uppläste efter ett kort och kraftfullt tal en vederläggning mot sin domstol, den han visade vara olaglig och vrångvis, vädjan-

des till den Aldrahögste. Efter läsningen sönderslet han skriften och gaf den till sitt folk att i ännu mindre bitar sönderrifvas, men conceptet dertill fanns bland Gustaf Baners papper. Den var med sådan styrka skrifven, att Hertigen fann för godt att söka vederlägga den, men hvad öfvertygelse det väckt lemna vi derhän. Med mycket lugn, och en andakt full af värdighet och upprigtighet tog han afsked af de kringstående och tröstade dem med den försäkran att han dog lugnt i medvetande af sin oskuld, och i glad förhoppning om en bättre verld. Han nedföll derefter på ett karmosin-rödt kläde och band sjelf för ögonen, men upplyftade händerna nog högt, att skarprättaren bad honom sänka dem något, hvilket han ock gjorde, och i det han sade: Herre! i dina händer befaller jag min anda, blef hufvudet afhugget.

Efter honom Sten Baner och sedan Thure Bjelke. Den sednare, oaktadt han sett trenne vänners och olyckliga medbröders hufvuden, det ena efter det andra, falla för svärdet, egde likväl den själsstyrka att han höll ett så rörande tal, att den kringstående allmänheten blef så betagen, att ingen enda kunde återhålla sina tårar, eller hämma sitt snyftande och sina suckar. Soldaterna voro så rörde att de med darrande händer höllo sina vapen. Under det han talade steg skarprättaren fram och bad att han ej skulle fördröja tiden. Gif dig tillfreds yngling, svarade han mildt. Då han sjöng sista psalmen: Jag ropar till dig O Herre Christ, begynte och slutade han hvarje vers så att hans röst hördes öfver alla, med fulla och rena toner, och med djupt allvarligt uttryck af ordens ande-

liga mening. Som han var lång till växten såg han sig omkring på alla sidor öfver de kringstående, med fria och lugna blickar, utan att någon tår märktes i hans ögon, eller att någon förändring i dess hy eller anletsdrag kunde röjas. Den sista han tog afsked af var brodren Claes, i hvars vård han anbefallte sin hustru, med hvilken han fört ett 20årigt sällt och lyckligt äktenskap, likasom barnen, hvars uppfostran han uppdrog honom. Då han steg på täcket sade han med en vänligt leende mine till skarprättaren: *Mach es frisch!* men då han skulle binda klädet för ögonen hejdade han sig och sade med en mild dragning på läpparne och liksom en förklarad blick: Nej, jag skall offra min Herre och min Gud ett bart och oskyldt rent ansigte, hvarefter han föll på knä. Då sade mästermannen: *Herr, ihr stehet nicht recht!* Hvarpå han steg upp och vände sig mot solen, och frågade: *Stehe ich nun recht?* Ja, svarade mästermannen; hvarefter han åter nedföll på knä. Sedan ropade han med hög röst: Herre Jesu Christ! i dina händer befaller jag min anda, och vid det han ropade det för tredje gången rullade hufvudet utåt ringen. Alla stodo häpna och rörda öfver denna hjeltens modiga och beslutsama död. Blodet skockade sig kring de bedröfvade åskådarnes hjertan; sjelfva skarprättaren måste samla all sans för att kunna föra svärdet, och tystnaden bland allmänheten var i detta rysliga ögonblick så djup, att det sägs, att svärdets hvinande i luften varit hörbart, men när hufvudet föll, då, då genljudade luften af en ynkelig veklagan och många nedföllo sanslöse. Bengt Falks afrättande, som gick mera hastigt, slutade detta sorgliga skådespel.

Man kan lätt föreställa sig med hvilket beklämdt hjerta, med hvilka upprörda känslor hvarje

åskådare skulle bortgå från detta fasansfulla och förskräckliga uppträde. Svenska folket har i alla tider älskat sina Konungar, och denna kärlek hade nyligen blifvit upplifvad genom Gustaf I:s stora bedrifter. Han lefde ännu i lifligt minne som en huld fader för sitt folk, som en ädel räddare af sitt olyckliga fädernesland. Ehuru många togo Hertigens parti och voro glada öfver stridens utgång ansågo de flesta likväl desse Herrars blodsutgjutelse mera som offer för en barbarisk hämd, än som lagens och rättvisans fordringar. Dessa stolta och ansedda männens förklaring af deras oskuld i den högtidliga sista stunden af lifvet, hvilket menniskan icke kan upphöra att älska, förvandlade dem till martyrer för deras Konung, som, om än förvillad och till och med skadlig för sitt fädernerike, likväl varit deras rättmätiga lagkrönta Konung. När man härtill lägger deltagandet för fyra tröstlösa enkor och 22 faderlösa barn, hvars sorg och djupa bedröfvelse icke kan fattas af någon annan än dem, som sett sina älskade mäns blod så oskyldigt utgjutas, kan man lätt finna hvad känslan skulle lida vid ett skådespel, som, som blodigt och rysligt i sig sjelft, blef ännu mera upprörande genom det grymma våld hvarför oskulden tycktes falla ett blödande offer.

När Axel Kurk gjorde sig tillreds att stiga fram utropade härholden den Hertigliga nåden för honom och de öfrige, nemligen Hogenschild och Claes Bjelke, Carl Gustaf Stenbock, Eric Abrahamson Leyonhufvud, Christoffer Claes Horn, Jöran Posse och Arvid Ericsson Ståhlarm, hvilka icke egentligen voro utförde för att dö, utan till det som icke var föga lindrigare, till att se deras

vänner aflifvas. Hvartill tjente denna grymhet? Icke till annat än att väcka inre hat och hämdekänsla. De voro ju alla lika brottsliga och det var ju uppenbarligen, att med skarpare drag framställa handlingens orättvisa. Skedde detta för att injaga förskräckelse och för det Hertigen derigenom ville visa hvad han kunde vara, så var denna kalla beräkning i alla afseenden en barbarisk tortur. Då Biskoparne icke kunde förmå någon att bekänna sig brottslig bemödade sig den ovärdige Eric Jöranson Tegel, som ej kunde mättas af det blod som flöt för hans fötter, att öfvertala åtskilliga herrar, särdeles Grefve E. Brahe och Jöran Stjernskjöld, att vederlägga deras försäkringar om deras oskuld, men dessa herrars redbara och höga tänkesätt förbjödo dem att falla till en sådan låghet.

De döda kropparna sveptes i Slottsfogden Peder Matson Stjernfeldts hus, och bisattes i Domkyrkan, hvarest de stodo lik ofvan jord på norra sidan, som befalldt var, tills Biskopen nödgades skrifva till Kongl. Sekret. Michael Olofson och begära föreskrift om begrafningen, för den svåra lukten och stanken skull. Äfven efter deras död kunde Hertigen icke dölja sitt vresiga sinnelag mot dessa olyckliga, hvilket nogsamt röjdes i hans svar från Nyköping d. 8 April 1600 på Biskopens förfrågan angående begrafningen, deruti det heter att grafvarne ej skulle hvälfvas eller höjas öfver jorden, utan liken i en högst två rätt och slätt nedläggas på norra sidan, vid vestra dörren, i Domkyrkan, och efter orden: så framth annat skeer, då skole j veete att vi icke vele hålle ider thet till godhe. Sparrens lik fördes likväl till Öja kyrka vid Sundby i Södermanland, der ett vackert epitaphium upp-

sattes öfver honom, med en lång minnesskrift på latin, som kan läsas i Stjernmans Höfdingaminne.

Ehvad än de olyckliga Rådsherrarna felat, var Hertig Carls behandlingssätt emot dem ganska obilligt och alltför strängt. Det var ju lyckan som afgjorde de stridandes öde. Hade Hertigen blifvit fången vid Stegeborg, hade han ju kunnat få dela K. Eric XIV:s öde, och historien hade då troligen dömt honom såsom upprorisk mot rikets lagliga Konung. Hans bemödande att fläcka deras minne har likväl varit fruktlöst, ty när Sekler förrunnit dömes Konung och undersåte, hvar och en efter som han handlat. Fastän Konung, har kan icke kunnat hindra de efterlefvande att i sina hjertan resa dem en minnesvård af deltagande, som han genom denna handling kanske sjelf förverkat. Det har fordrats hela hans efterföljande kraftfulla regering och hans verksamma och upprigtiga nit för fäderneslandet, att öfverskyla detta brott mot menskligheten, på det icke efterverlden skulle upptecknа honom bland tyrannerna.

Domkyrkan.

Denna byggnad, utförd i hög och göthisk stil, fri och åskådlig i sin helhet, står för oss vid en återblick öfver förflutna sekler, som ett minne af forntidens stora anda, och förekommer oss en dyster aftonstund, då vinden susar i kyrkogårdens löfrika träd, som ett tempel i en offerlund. Ehuru stort och innerligt den herrliga och massiva byggnaden, som, fastän i nuvarande större enkelhet, likväl uttrycker konstnärens snille och djerfhet, än må verka på oss, måste vi dock falla i än större förundran, då vi vid närmare forskning föreställa oss densamma sådan den fordom var i all sin prakt och yppighet af rika konstarbeten. Der funnos då flera prydnader, såsom höga altaner och präktiga portaler; trenne prydliga torn med smakfull byggnadskonst reste sig högt öfver ett glänsande koppartak, som tillika utmärkte tidens rikedom; de i många färgor skiftande fönstren uppväckte hos sinnet en bländande föreställning om det inres praktfulla glans; de konstrika arbeten, som prydde dessa fönster, altaner och portaler, hvaraf en och annan ruin ännu qvarhåller konstnärens dröjande och beundrande blick, väcka lika så mycket vår förvåning öfver tidens skapande anda, som den ingjuter hos oss en sorglig känsla öfver det herrligas förgänglighet. Ehuru vi besinna byggnadens heliga ändamål och att det var det eldade religions-nitet som framkallade och utvecklade den menskliga viljan och kraften till så utomordentliga ansträngningar, synes det dock som ett sådant konst-arbete skulle öfvergå ett folks förmåga som

förekommer oss vildt och ohyfsadt. Hvilka uppoffringar! hvilken ihärdighet! hvilken anda! att uppföra ett så stort och värdigt tempel, der det eviga väsendet kunde dyrkas med upplyftande högtidlighet, der andakten kunde lifvas till det innerligaste, det högsta åkallande! Ju okunnigare, ju vildare och mera krigiskt folket, ju ljusare strålar den herrliga byggnaden i den mörka tiden. Icke något torn var då anbragt vid vestra gafveln. Den framställde en frontispice, som, lik en yppig tafla, uppgick till takets spets, och med sina vackra prydnader på pelare kring fönstren och de trenne ingångsportarne fördröjde den ingåendes blick och ingaf honom en helig aning om de herrligheter han snart skulle skåda. S:t Petri bild, åt hvilket helgon detta tempel var invigdt, stod uthuggen i den stora mellersta portalen och aldra öfverst korset. När de yttre formerna med sin storhet kunde göra så djupt intryck på åskådaren, hur mycket mer skulle icke förvåningen stiga vid inträdandet uti sjelfva templet, der prakten och konsten utvecklade sig i sin högsta möjliga yppighet. Orgelverket borttog ej då den stora anblicken af det hela; det höga taket med de mångfaldiga hvalfven, väl olika till skapnad, men symetriskt lika, lyftade ögat och tankan till det högtidliga. Det var icke då som nu, att allt var ljus, och ingen skugga. Sidengardiner hängde i afmätta sänkningar för fönstren och föremålen visade sig i en sväfvande blandning af ljus och dunkelhet. En helig skymning bredde sig öfver hela templet. Den stora eviga naturen, der de på jorden hvilande skuggorna ljufligt inflyta i aftonskimrets guldgula strålbrytning, var här tagen till efterdöme. Det var som Gud sjelf varit närvarande. Pelarne omvexlade med de framblänkande fönstren, som spridde

ett mångfaldigt skimmer, på ett så underbart sätt, att man i hast ej kunde fatta deras förhållande till hvarandra. Den förtrollande dager, som framlyste emellan dem, och perspektivernas mängd, som ombyttes vid hvarje framskridande steg, gaf lif och rörelse åt de höga massorna, hvilka tycktes sväfva för det häpna sinnet som andliga gestalter. Med vördnad och undergifvenhet blickade man fram mot templets helgedom: Högchoret och Altaret. De omgåfvos af åtta pelare, hvars capiteler prålade med blänkande förgyllning, och emellan hvilka, vid högtidliga tillfällen upphängdes en tjock guldkedja; choret var serskildt instängdt af ett zirligt genombrutet gallerverk, och utgjorde ett slags helt för sig. På altaret stod Frälsarens bild i öfvermensklig storlek och framställde religionens symbol i sin högsta idée, i sin gudomliga renhet och enkelhet. Här var medelpunkten för den egentliga gudstjensten, här stodo religionens höga symboler, här var det aldraheligaste, och ägde samma vördnadsbjudande som Judarnes tabernakel i Jerusalems namnkunniga tempel. Icke nog härmed, ögat möttes, hvarthän det vände sina blickar, af heliga föremål, och sökte ofta begärligt det helgon man valt till skyddspatron. Der funnos tjuguåtta mindre altaren, prebender och capeller, somliga invigda åt vissa helgon, andra åter stiftade af privata, för hvars själar, liksom för deras efterkommande, lästes messor, hvartill stora donationer voro gifna. Framför dem lågo uti stora grupper knäböjande uti helig andakt och brinnande åkallelse. På alla altaren, likasom på högaltaret brunno vid högtidligheter ett stort antal ljus; den manliga röstens höga toner gengjudade i hvalfven; presternas mängd, hvar och en görande tjenst vid sitt altare, och deras heliga och

oförstådda ceremonier, som genom det hemlighetsfulla ökte de troendes vantro, och ändtligen de tillbedda helgonens närvaro dämpade sinnets jordiska tankar, beredde och gjorde det ödmjukt till Gudstjenstens högtidliga begående. Allt detta verkade på själen, ingaf den en oviss, orolig känsla som liknade än fruktan, än häpnad, och försatte den sinnliga menniskan i en öfversinnlig spänning. Sådant var det intryck vi böra föreställa oss detta tempel gjorde på dem, som i sin vidskeplighet och förvillelse ej annat förstodo, än att Guds dyrkan bestod i den yttre glans man åt honom hembar.

Om ock dessa betraktelser återkalla sorgliga minnen af ett dystert andligt herrskarevälde, lifvas vi likväl af en högtidlig känsla, vid åtankan af den djupa vördnad med hvilken man förr nalkades detta heliga rum. När en liflig fantasi föreställer sig den dåvarande på de menskliga sinnena inverkande Gudstjensten, der flera tusende ljus lyste för det bländade ögat, och med stilla låga brunno för de heliga bilderna; der en afpassad skymning liksom förstorade de hemlighetsfulla ceremonierna, och framställde de andeliga såsom invigde från en högre verld; der de glänsande Silfverkärlen, ofta blänkande med stark förgyllning, ingåfvo ett högt begrepp om templets rikedom; der de djupa och dolda tonerna bakom högaltaret genomträngde och skakade själen; der molnen från rökelse-kärlen doftade en behaglig lukt, och ångande en magisk förvillelse, skulle man förledas att tro det Gud dyrkades der med den sannaste ödmjukhet, och innerligaste andakt. — Ehuru vid kallare betraktelser det är en sanning, att i den tidens gudadyrkan blandade sig mycken vidskepelse, är det icke mindre sannt, att nutiden begår denna högtidlighet,

om ej med en viss köld, dock rätt ofta med större lättsinnighet. Vi anse nu dessa heliga anstalter som ett andligt hyckleri i stort, men månne icke genom vår altförstora enkelhet mycket af det högtidliga och vördnadsbjudande i Gudstjensten gått förloradt?

Att här som i Upsala, Strengnäs, Skara och Lund fanns något ryktbart hednatempel förmäler historien ej; derföre finner man icke här, såsom vid de äldsta kyrkorna i riket runstenar, eller inskrifter, med nordens äldsta bokstäfver. Då tornet byggdes 1748, nedtogs en del af muren, man fann då en hvit marmorsten förträffligen väl arbetad, till utseendet som ett djurs eller menniskohufvud, förmodligen en prydnad på ett utsiradt Stenhus; detta är ock det enda och obestämda ålderdomsminne som finnes, hvilket ej heller gifver någon uplysning. Man kan icke med säkerhet uppgifva, hvilket år domkyrkobyggnaden påbörjades. Att detta skedde 813, förbigå vi som en Munkesaga, eller rättare en fåfänga af Messenius, som lät hugga detta tillkännagifvande uti en stentafla, uppfästad på en pelare i södra gången, med följande inscription:

Anno Christi 813 fundatum est hoc Templum sub rege Berone. Anno 1260 ad occidentale auctum 40 ulnis sub Rege Waldemaro qui hic coronatus est A:o 1251. Anno 1400 ad orientale adauctum tribus choris sub Erico Pomerano & absolutum anno 1499 sub Rege Johanne II. Combustum est hoc Templum quater. A:no 1416 sub Rege Erico Pomerans. A:no 1490 Sub Gubernatore Stenove Sture. Anno 1546 sub Rege Gustavo. Anno 1567 sub Rege Erico XIV. De flesta författare

upgifva som ock är det troligaste, att den grundlades emellan 1138 och 1151 i Konung Sverker I tid, under den nitiske och verksamme Biskopen Gislo, som ägde ett synnerligt begär att bygga Kyrkor och Kloster. När man betänker att Konung Sverker var Östgöthe, och högeligen intagen af samma anda, att Gislo var den tredje Biskopen som mycket ifrade för den catholska lärans utspridande, och redan upmanat den andliga gifmildheten till stora offer, är det åtminstone icke sannolikt, att så mäktiga Herrar som Biskoparne redan då voro, skulle åtnöjt sig med en så liten Kyrkobyggnad som St. Lars, der Gudstjensten förut hölls. Enligt tillförlitliga anmärkningar vid reparationer och tillbyggnader påstås, att planen till Domkyrkan blifvit på en gång lagd, hvilket äfven är troligt, då man betraktar de stora templen i Upsala, Lund och Skara, hvilka synas hafva tjent till modell, och Gislo var en man, som ingalunda ville gifva andra efter i Prakt. Under Colos tid, utkom en namnkunnig Påflig Bulla, der Linköpings stift nämnes, Tenius och paupella, „ringa och fattigt," oaktadt deri upräknas en ansenlig mängd af egendomar, kyrkan tillhörige. Denne Biskop invigde St. Lars kyrka, som efter Branden under honom blef färdig, och bestämde alla lägenheter och gårdar, som skulle lyda under den samma såsom enskild församling, men att doprättigheten icke skulle tillhöra denna inferior Lincopensis Eclesia, utan dependera af Domkyrkan. Detta bevisar tydligen, att Kyrkan redan var under arbete, och till och med i brukbart stånd under Colas tid, som dog 1195. Påfvarna Gregorius IX år 1132, d. 2 Nov., och Innocentius IV år 1245, d. 9 Aug., förmanade Prelater och Prester, att med all makt hjelpa Biskoparne med Domkyrkans uppbyggande.

Dessutom blef Kronotionde af Cardinalen Wilhelmus Sabinensis anslagen 1247, och vidare under åtta år Kronotionden, af Magnus Ladulås 1280, samt likaså 1321 af Magnus Smek till Kyrkobyggnadens fortsättande, ty det nämnes: att den redan begynt till Guds och Apostlarnes ära, cum opere sumptuoso, med kostbart arbete.

Emedlertid gick byggnaden ganska långsamt, som kanske härrörde dels af stenens långväga transport, ty den hämtades från Omberg och Wreta, och äfven af tidens uptagande att hugga den, och dels fördröjdes den troligen ock genom Biskoparnes krigiska förströelser. Olikheten i architeturn och anordningen af Pelastrar och ornamenter på cornichen i yttre sidan, visar äfven olika tiders smak. Hufvudchoret och vestra ändan, lärer hafva blifvit färdigt omkring 1260, men de trenne choren, invigde åt St. Niclas, St. Andreas och St. Thomas måtte icke blifva upbyggde, för än mot slutet af trettonhundradetalet, hvartill man hämtar anledning, af en i väggen till St. Andreas eller det medlersta choret insatt tafla, af cölniske mästaren Gjerlach, hvars inscript hänvisar till förenämnde tid. Den föreställer, en framför Påfven knäböjande konstnär, vid hvars fötter, verktygen för hans konst äro nedlagde, med omskrift i prydliga latinska munkbokstäfver, Magister Gjerlach de Colonia istum capellam fecit. Orate pro me. Äfven har man funnit årtalet 1400, med svart krita måladt på kalken, i hvalfvet af St. Nilses chor. Af dessa förenade skäl kan man antaga, att Kyrkan vid den tiden till murar och hvalf blef färdig.

Den lärde Biskopen, A. O. Rhyzelius uppgifver, att Biskop Knut år 1400, endast lagt grun-

den till det ifrågavarande chor, men att Biskop Hin. Tidemanni låtit införskrifva Gjerlach omkring 1470, som med sina gesellar derpå arbetat fulla 30 år, innan de blefvo fullfärdiga. Det låter icke troligt, att Knut som var en så verksam och nitisk man, skulle endast stanna vid grundläggningen af choren, och låta ett sådant arbete hvila, under hela sin öfriga tid, häldst han ej dog förr än 1436, dessutom utvisar årtalet 1400 i hvalfvet, att det då var färdigt. Dessutom uppgifver Rhyzelius, att Biskop Castilius Wase, eller mäster Kettel kallad, dog af pesten i Stockholm 1465, men att hans lik blef nedfördt och begrafvet i Domkyrkans södra chor. Detta tycks bevisa, att choret varit färdigt. Icke kunde en sådan man nedläggas på ett oinvigt ställe, och troligen blef det ej invigdt, förrän det blef fullbordadt, att det kunde begagnas. Icke berättas det, att likets transporterande skedde i det påföljande århundradet, således kan man ej antaga det. På en så stor byggnad, var förmodligen mycket att tillägga och fullkomna, och äfven ändra efter senare tiders smak. Så kan Tidemanni möjligen hafva låtit förfärdiga eller fullborda cornichen under taket, ett förträfflig filigrimsarbete, hvaraf en del på södra sidan sitter quar, som af kännare anses så dyrbart och konstrikt, att en hel Landskyrka nu icke skulle för lika kostnad kunna uppbyggas. Bland annat, som utmärker denna byggnad är, att på flera ställen inuti murarne finnes trappgångar uppdragna till hvalfven. Sådane finnes ej allenast i murarna mellan både choren, utan äfven i södra muren, straxt vid lilla dörren. Öfver södra choret funnos tvenne kamrar i hemlighet inrättade, der under Påfvedömet Kyrkans klenoder och skatter förvarades; det är möjligt, att Tidemanni låtit verkställa

detta arbete. Med säkerhet kan man antaga, att han låtit göra det med konstigt bildthuggeriarbete uppsatta Trädskranket omkring Högchoret, hvarest han lät inhugga sitt vapen, som visar att han var af gamla snäckefamiljen, hvars efterkommande kallat sig Jacobsköldar. Dessutom led Kyrkan betydligt vid eldsvådan **1490** och **1496**, hvilket fordrat stora reparationer, som gifvit anledning till denna inscription: Vi Hinrick med Guds Nådh Biskop i Lyncypung. Guds rena heder byggs diz hus. Anno Dni CIC. cd. LXX. III. deo gratias. Huru vida Gjerlach lefvat under Knuts eller Tidemanni tid, kunna vi ej afgöra, men i sednare fallet torde den förut uppgifna inskriften af Gjerlach, sannolikast endast hafva afseende på en genom Tidemanni ombestyrd större reparation, och fullkomnande af en del begynt arbeten. Märkvärdigt är också, att Biskop Spegel i sina utförliga anteckningar icke nämner något om Tidemanni inscription, och att efter den samma finnes något spår bland de gamle momenterna. Taket skall fordom hafva varit täckt med bly, men när det skedde, är ej bekant, emedlertid har man vid rengöringen funnit nersmälta blystycken bland grushögar på hvalfven, och i hvilka än långa fåror bly synas uppsmälte.

Emedlertid kunna vi föreställa oss denna präktiga byggnad såsom alldeles färdig vid första året af det sextonde seclet, eller **1500**, men det tillhörde Brasken att ännu ytterligare försköna den. Emellan **1516** och **1522** täckte han den, äfvensom tornen, med ett dyrbart koppartak. Sjelf gaf han dertill år **1520**, **1000** mark dansk, och Eric Magnus gaf år **1522**, **1500** mark, hvarför **46** Sk. **6** L:pd koppar uppköptes. Dessutom skänkte an-

dra personer mindre summor. Det är vid denna tid vi kunna anse denna kyrka hafva uppnått sin högsta fullkomlighet, alltså 350 år efter dess grundläggande. Det ligger något besynnerligt i ödets skickelse, att i samma stund den blef fullkomligt färdig störtades hos oss hela catholska religionssystemet.

När man betraktar den stora ingångsporten på södra sidan med de båda svåra och kostsamma decorationer, som derstädes varit anbragte, hvaraf en del ännu är quar, mer eller mindre skadadt, kan man lätt sluta till det ofantliga arbete man endast och allenast användt på prydnader. Konstnären kan icke nog sörja öfver de olyckor som förstörde denna herrliga byggnad, som i nätt och symetrisk structur icke eftergaf någon af detta slag i hela norden. År 1546, d. 18 Maj, nedbrann isynnerhet innanredet och det sköna koppartaket. Gustaf I anvisade ej allenast så mycket kronotionde som till dess vidmakthållande kunde behöfvas, utan tillade år 1548 en ansenlig hjelp af publika medel till kyrkans iståndsättande. Äfven befallte han, år 1552, Biskop Claudius att införskrifva en skicklig Mästare som kunde förfärdiga ett passande ornament framför altaret. Knapt var kyrkan åter temligen reparerad förr än den ånyo d. 20 Nov. 1567 lades i aska. Konungen i Dannemark, som förstod att begagna sig af konung Eric XIV:s oenighet dels med bröderne, dels med en del af rikets mäst ansedde familler, skickade in i Sverige sin general, Daniel Rantzow, åtföljd af en svensk öfverlöpare, Lars Bölja, som noga kände landet, med en stark armeé, hvilken härjade Småland, upbrände Jönköping, trängde in i Östergöthland, der Wadstena, Söderköping, och en del af Norr-

köping undergingo samma öde. Borgerskapet i Linköping, antingen i förvirring, eller som några förmäla, på K. Erics befallning antände staden sjelfva, på det fienden ej här måtte taga vinterquarter. Då tog Kyrkan en sådan skada, att hon alldrig sedan återfått sitt förra anseende. Den stod en längre tid utan tak, hvarigenom murarne och hvalfven begynte remna, och man fruktade att den skulle klyfva sig i tu. Så blef allmogen befalld att från hvarje hemman i granskapet inkomma med halm, hvarmed den tills vidare betäcktes. På Capitelsmännens lifliga och bittra klagomål, att deras domkyrka började luta till fall och undergång, befallte Johan III, att allmogen från fyra kringliggande härader, att på en viss dag, infinna sig för att rensa hvalfven från samladt vatten och annan orenlighet.

Han försedde äfven kyrkans dåvarande föreståndare, Nils Jönsson med en vidsträkt fullmakt, utfärdad d. 20 aprill 1580, deri alla i landet strängligen anbefalltes att gå denna tillhanda uti allt hvad till kyrkans reparerande behöfdes. Hvalfven och murarne sammanbundos med starka jernband, och uppfördes det nuvarande resevirket till taket, som då betäcktes med bräder; och sedermera blifvit belagdt med spån. K. Sigismund låt fortsätta arbetet, att Domkyrkan äntligen 1596 blef färdig och inredd.

Kyrkan var väl åter iståndsatt, men på långt när icke med sitt fordna anseende. Olyckornes våldsamhet röjde sig öfver allt på murar, tak och hvalf. Det var en stor ruin, upplyftad ur gruset med afmattad hand. Den högtidliga gudstjensten var till det mästa försvunnen. Här blandade sig

deri ännu under konungarne Johan och Sigismunds tider ett sträfvande att lyfta sig öfver den enkelhet, som de lutherske ceremonierna föreskrefvo, men detta sträfvande liknade ett flämtande af en försvinnande kraft, det var stormens aftynande strid, som förlorar sig i det lugn naturen söker efter häftiga och vilda upror. Presternas antal var ringa och icke mera lysande; Biskopen blott en skugga af hvad han fordom varit, en vålnad från den catholska tiden, öfver hvilken man kastat en luthersk kåpa. Hemliga catholska anhängare sväfvade omkring hans inre väsende under det mängden firade den yttre klädnaden. Ett sådant religionsvälde kunde icke falla utan raseri, äfven det sista andedraget var våldsamt. Det upplöste sig i den blodiga och afgörande striden emellan Sigismund och Carl IX vid Stångebro, så godt som invid sjelfva Templets murar, och till hvilken det sjelf gaf det sista sorgliga tecknet. Den hårdnackade kampen kostade K. Sigismund den Svenska kronan, och tusende lif för ett aflägset folkslag, som aldrig förr såsom fiender beträdt Scandinaviens jord. — Den andliga egendomen, fordom helig, förvandlades, enligt Westerås Recess 1527, till verldslig. Kyrkan egde 578 hemman, 158 T:ld åker i Stadsjord och äng till 134 lass hö, oberäknadt en ansenlig mängd årlig spannemål från mångfaldiga kyrkosocknar som utgjorde nära en tiondedel af Östergöthland, och ett ungefärligt värde af 5000,000 R:dr B:co. Blott spilror af de stora besittningarne lemnades quar, icke tillräckliga till Templets värdiga underhåll, hvarför man ock med matta händer lappat på den försvunna maktens minnesvård. Brasken beröfvade det sina dyrbarheter, och dess prydliga och kost-

bara kärl, och K. Gustaf borttog på en gång 500 mark silfver. Äfven k. Johan befallde i ett bref af d. 23 April 1583, att aflemna det igenfunna dyrbara christallkorset, som förr stått på altartaflan, och utgaf den 12 Maji 1587, en dylik befallning till Biskop Per i Linköping att till kongl. Hofpredikanten Bononius utlemna den bästa Messhaken af rödt och violbrunt sammet, och kalk, samt annat som kunde behöfvas till en messas fullständiga förrättande, för att afsändas till Polen, med de ditskickade sändebud. På sådant sätt blef Domkyrkan efter hand beröfvad all sin betydliga förmögenhet att den nu icke äger qvar mer än 197 T:r årlig kronotionde, och räntan af en quarn och et pappersbruk vid Tannefors i St. Lars socken. Hela fastigheten består af en del af tomten N:o 9, i St. Fehrs qvarter, och det der befintliga gamla Stenhuset, som varit Capella Mariae, Jungfru Mariä Capell. Dessa inkomster användas till kyrkans underhåll och reparationer, enligt anordning af Högv. Domcapitlet i förening med k. Resp. Befallningshafvande, hvilket verkställes af Sysslomannen som förer räkenskaperna hvilka granskas af Högv. Domcapitlet och sedan af kongl. Kammar-Rätten.

Domkyrkoförsamlingen äger dessutom en särskild Cassa, som uppkommer af inkomster af collecter, lega för Bänkerum, Klåckor, Likvagn &c. &c., och årligt sammanskott af de församlingens ledamöter, som till K. M:t och Kronan betala efter andra artikeln. Af denna cassa lönas kyrkobetjeningen, underhålles klåckor, orgelverk, servicen vid altaret m. m. Dessa räkenskaper föras af Domkyrkosysslomannen och granskas af församlingens ledamöter vid Vallborgmesse Sockenstämma. Den

utgjorde för flere år sedan 9 à 10,000 Rd. b:co, men är nu genom flerehanda utgifter reducerad till en obetydlighet. Äfven finnes under samma styrelse en Ringmurskassa, som har några hundrade Riksdalers behållning. Inkomsterne bestå uti en bestämd afgift för hvarje lik som jordfästas i griftegården, och ett årligt sammanskott innom församlingen.

Till samma förvaltning hörer Bibelutdelningen, som ökat sig ansenligt, belöpande sig de senare åren till 3000, à 3200 st. biblar.

En allmän förändring företogs med Domkyrkan år 1812. En hög ringmur, som hade 7 större och mindre portar, omgaf förr kyrkogården. På östra sidan stod ett benhus med ett högt spåntak, med spira och förgylld knapp uppå. Inuti voro målningar som föreställde menniskans dödlighet. Allt detta borttogs jemte andra impedimenta. Marken planerades, sandgångar och grästerasser anlades, och flera träd planterades, att kyrkogården fått det vackra utseende den nu har. Begrafningsplatsen flyttades 1812 utom stadens vestra tullport, till vänster om vägen från staden, hvilken nu utgör genom sina planteringar en vacker promenadplats, och blir med tiden ännu vackrare. — Sjelfva kyrkan undergeck en allmän reparation. Hvalf, fönster, och murar lagades, golfvet omlades, grafvarne igenmurades, med undantag af Dübenska, Bjelkiska, Lejonhjelmska, Ulfsparriska och Lagerfeldska, hvilkas arfvingar erhöllo tillstånd att der nedsätta sina familjers lik, dock likväl några år efter dödsfallet. Gamla läktaren på södra sidan borttogs, äfvensom trädskranket kring choret,

och tvenne, tätt intill altardisken, af tegel uppmurade grafvårdar. Sjelfva altaret omgafs förr af ett galler af jern, och midt framför, emellan de 2n:e pelarne, fanns äfven ett stacket med tvenne stora dörrar eller grindar; allt detta undanröjdes. Hertig Johans Grafvård flyttades till södra choret, och Ebba Grips borttogs, men hvar den blef af är obekant; flyttades predikstolen; nedtogs altartaflan, som nu är uppsatt i St. Andræ chor, dit äfven dopfunten är flyttad. Detta antika arbete är af gjuten metall med Christi, Evangelisternas och Apostlarnes bilder. Ett ypperligt arbete som förtjenar att beses. Bilderna äga allt det lif som i en metall kan föreställas, efter det gjutningssätt, hvaruti de äro aftagne. Det kan räknas bland mästerstycken. Bänkarne voro förr mycket höge, och med trappsteg, samt så djupa, att de sittande näppligen syntes. Nya, mera passande bänkar, 74 till antalet, inrättades. Orgelläktaren utvidgades. Den framdrogs tvenne alnar framför structuren åt stora gången och går i rät linia öfver hela kyrkans bredd. Derigenom erhöll man beqväma uppgångar både till Läktaren och Bibliotheket. Likfullt har mästaren icke öfverallt varit närvarande; så hafva till exempel arbetarne lagt Christi bild midt på stora gången, der man trampar på densamma, som icke är passande. Somliga gilla icke att man hvitmenat hvalfven. De hafva derigenom, säga de, förlorat det högtidliga, och likna nu ett granlåtsarbete. Ljuset är för starkt, skönheterna förlora sig i den enformiga glansen. Begrafningar innebära mera högtidlighet en dyster aftonstund, än en vacker solskensdag. Ett chorum vid en stor arméecorps, gör mera intryck än Gudstjensten, en ljus dag, då vapnen och rustningarne återkasta bländande strålar. Gud förekom-

mer oss fruktansvärdigare i molnen. Starkt solsken betar oss förmågan att lifligt föreställa oss honom. Vi äro för svaga att uthärda glansen; den tillhör varelser af en högre krets.

Sedan man undanröjt allt gammalt skräp, borttagit monumenterna, med ett ord, allt som fyllde rummet i det stora templet, har det blifvit liksom naket och kalt. Äfven altaret blef beröfvadt sina prydnader. Detta heliga rum, som borde varit högt genom höga sinnebilder, låg nu nedtryckt, liksom begrafvet i jorden, och svarade ej emot byggnadens höghet. För att fylla denna tomhet, har man mellan pelarne kring altaret insatt bildgrupper, föreställande tron, hoppet och kärleken. Ehuru ingen kan bestrida deras skönhet, som konstarbeten betraktade, utan tvärtom måste beundra de sköna formerna och det vackra draperiet, göra de dock för liten effect mot templets egna Majestät, och pelarnes brytning mot den rikedom som ligger i Chorenas structur. Frälsarens bild är mästerlig, men mot compositionen gör man den anmärkningen, att barnet vänder ryggen mot församlingen, hvilket strider mot det skickliga.

Materiens ringa värde och dess bräcklighet samt snara förgänglighet, stöter sjelfva ideen om en altarprydnad. Innom en mansålder är gipsen grånad, och kanske af luftens ombytlighet under olika årstider skadad, och då hafva dessa bilder förlorat allt anseende, till och med som konstarbeten. Om de varit af marmor, hade de egt ett verkligt värde, och stått i något förhållande till det öfriga praktfulla. Nu ser det ut som man velat framställa nutidens ringhet mot forntidens storhet. Också har icke allmänna opinionen gillat

denna anstalt. Inköpet är 13,333 Rd. 16 sk. för bilderna, och 1200 Rd. för formarne, och hela kostnaden skall utgöra omkring 16,000 Rd. b:co. Denna utgift har satt domkyrkocassan i skuld, ty under nio år lär halfva dess inkomst åtgå för att betäcka återstoden. Emedlertid var det en berömlig eftertanka, att anskaffa formarne, medan man kan omgjuta dessa bildgrupper då de förfallit.

Sedan alla gamla catholska minnesmärken blifvit undanröjde, såsom bilder, bönstolar, skrank, gamla trofeer, förfallna sarcofager, och åtskilligt annat som dels missprydde, dels gjorde rummet dystert, har detta alltid ståtliga Tempel vunnit ett inre gladare utseende; mera öfverensstämmande med en ljusare och friare tidsanda. Hvad det förlorat i ett, har det vunnit i annat. Dess nuvarande enkelhet gör den inre åskådningen i mångas smak icke mindre vördnadsbjudande och inverkande på sinnet, än den fordna dysterheten.

Sedan vi nu framställt denna märkvärdiga kyrkas mångfaldiga och olyckliga öden, skola vi i korthet genomgå åtskilliga detaljer. Att beskrifva allt, fordrade ett särskildt arbete, som egentligen skulle vinna värde genom en critisk granskning, och då detta hvarken hörer till ändamålet af denna skrift, eller skulle kunna intagas uti en så kort afhandling som den närvarande, nödgas vi förbigå allt det, som ej i allmänhet kan interessera.

Domkyrkan håller i längd, utom tornet med choret inberäknadt, 163½ alnar innom murarne, och är således näst Upsala den längsta i riket. Bredden, 46 aln. 29 Pelare utomkring stödja

murarna, 27 hvalfbågar, 9 i hvardera gången, alla olika, men parvis lika, uppehållas af 20 Pelare, äfven olika men parvis lika. Emot hvar Pelare äro vid murarne på båda sidor mindre pelare, som understödja hvalfbågarne. Uti murarne inuti kyrkan äro nicher med colonner, och symboliska bilder, allt konstrikt arbete, men till en stor del förstördt. Bland annat föreställas en man och en quinna, som omfamna hvarandra, hvilket icke utan granskning märkes. Väggarne i dessa nischer voro prydde med alfresco målningar. De små skåpen uti murarne voro inrättade för rökelse och andre kärls insättande. Fönstren voro trettio till antalet, olika till skapnad och storlek, alla med mycket arbete, konstrikt sammansatte och med filigramsarbete utsirade, altsammans väl uthugget. De voro af dyrbart glas, med målade rutor af rhomboïdisk figur. Den senare är ännu i flera fönster bibehållen, men efter de målade rutorne, återstå endast spridda lemningar i de öfversta afsatserne. Dessa fragmenter som visa sköna teckningar af Löfverk, vapen, ansigten, och åtskilliga sinnebilder förtjente en särskildt anteckning, men vi kunna ej annat än hänvisa läsaren till stället, i synnerhet till choren der de flesta finnas. Man påstår att rutornes antal utgjort jemt Ett tusende. På norra yttre sidan står St. Pehrs bild, med nyckeln till himmelen, uthuggen i en pelare. Förmodligen har han varit anbragt på flera ställen, alldenstund kyrkan var bygd och invigdt åt detta helgon. Tiden och elden har förstört en mängd af konstarbeten hvaraf blott här och der synes ett och annat spår. Den som äger insigt i byggnadskonsten måste värdera den konst och skicklighet man användt med grundvalarnes läggande. Då man besinnar att kyrkans grund inuti är utgräfd genom

flera djupa hvalf och de många grafvarne som intaga hela kyrkans golf, tycks det vara underligt att den stora byggnaden kan bära sig, och att den kunnat motstå sådane öfvergångne olyckor. Det bevisar att grunden är säkert lagd. På de ställen der ingen skada påkommit muren, synes att stenarne icke allenast noga passat på hvarandra utan äfven att fogningarne varit bestrukne med ett fint och varaktigt bruk, att väggen synts som den varit ett helt stycke. Ehuru massiv byggnaden än är, äro likväl proportionerna väl iakttagne, och äga en viss nätthet och behaglighet, som med förening af rikedom i omvexlingen än i denna stund förnöjer konstnären; huru mycket mer skulle icke den intaga honom då den stod i sin konstrika herrlighet.

I de äldste tider hade kyrkan trenne torn. Det ena, midt på taket, något nära gafveln, med en tupp på spiran, skall, efter en gammal disputation, haft en höjd öfver jorden af 230 geom. fot eller circa 138 alnar. Detta innehöll urverket, jemte tvänne slagklockor och en ringklocka. De tvänne andra, mindre men fullkomligt lika, stodo öfver choren vid östra gafveln. Efter branden uppbyggdes en klockstapel på södra sidan. Det nuvarande tornet byggdes efter Öfv. Intend. Baron Hårlemans ritning, och blef färdigt 1758. Det är bygdt af Tegel, 100 alnar högt, med lågt nästan platt tak i italiensk smak, och har aldra öfverst ett kors på en förgyld kopparglob af 3 aln. diameter. Inscriptionen är ej af märkvärdigt innehåll. På botten är på norra sidan sacristian, på den södra consistorierummet; ofvanpå biblioteket och deröfver urverk och klockorne.

Det första orgelverket, hvarmed kyrkan förgågs, anskaffades år 1523 af Biskop Brask, blef uppställdt i St. Nilses chor, och har sedermesa erhållit namn af det lilla orgelverket. Assessor Stjernfeldt lät på sin bekostnad flytta det till södra Kyrkodörren.

Det gamla stora orgelverket bekostades af K. Gustaf II Adolph och Hertig Johan, och byggdes från 1619, till 1629. Det var således en tid, som Kyrkan hade två orgelverk. Det nuvarande, af 28 stämmor, med 5 bälgar, är förfärdigadt af Direct. Joh. Cahman, för 15,000 d. k. m., och invigdes af dåvarande Domprosten, A. O. Rhyzelius d. 19 Aug. 1633. Det renoverades 1813 af Directör Schörling, och intager en del af den vid västra ändan belägna Läktaren, som upbäres af sex fristående hela, och åtta st. halfva i väggen applicerade trädcolonner, oljemålade med hvit marmorfärg.

Altartaflan målad af Holländaren Hemskerk, skall enligt Spegels anteckning varit beställd, af en Ärkebiskop i Novogrod, hvilken på taflan är afbildad uti en knäböjande ställning, med bokstäfverna G. E. bredvid, men då den skulle föras till sin destination, blef Skeppet väderdrifvet till Barsund, ytterst vid Bråviken. Denna vackra målning, blef då köpt af K. Johan III för 1,200 T:r hvete, och skänkt till Domkyrkan 1581. På taflan läses konstnärens namn, Martinus Hemskerk me fieri fecit A:no D:i 1540. Äfven finnes konungens namnchiffer J R S. samt följande till en del skadade inskrift. Angeli Tibi & universa tibi cherubin & . . . abili Sanctus . . . sanctus potestates . . . Seraphim Dom. — Tänker på honom: som af syndaren så-

dan gensägelse led emot sig, att J icke tröttnens i edor sinne, gifvandes eder utöfver. — Se på Jesum, som trona begynt och fullkomnat hafver, hvilken då han måtte haft glädje, led korset och aktade intet smädelsen. — Taflan kan öppnas, och tillslutas; den föreställer Frälsarens lidande, död och upståndelse, och några Martyrers pinande. Målningen är vacker, och utmärker sig med en skön colorit. Den gamla Predikstolen borttogs 1745, och uppsattes i dess ställe en annan med bildthuggeri af bilder och löfverk; den stod förr vid sjunde pelaren, räknadt från choret, men flyttades 1813, närmare altaret till den tredje pelaren. Men som nu allt skall vara så öfvermåttan enkelt, borttogos en mängd af bilder, såväl de som understödde sjelfva predikstolen, som de, hvilka uppehöllo taket och ofvanpå prydde den samma. Den ägde då åtminstone någon rikedom och värdighet, och svarade någorlunda, om också en och annan skulle kalla den grotesk, emot kyrkans storhet. Nu är den allt för liten, gör ingen effect, och står icke i något förhållande till det öfriga stora. Man har icke en gång påkostat den en anständig målning, utan öfversmetat den med grof hvit kritfärg. Ehuru mycken möda och tid än må vara användt på bildthuggeriet, och icke utan förtjenst, kan det dock ej räknas bland utmärkta konstarbeten. Förr uppbars Predikstolen af en Hercules, nu hänger derunder en Lothusblomma. Det berättas, att då den flyttades, bodde Konstnären som förfärdigat den, i Norrköping. En bekant kom från Linköping vid detta tillfälle, och omtalade för honom på skämt, att nu vore det förbi med hans Hercules: — han hade fallit omkull, och Predikstolen störtat efter. Detta grep så konst-

närens sinne, att då han hemkom, sjuknade han och dog några dagar derefter.

I Kyrkan 5 målningar, hvaribland Luther och Melanchton 1521. En målning på träd, föreställande Götha vapen? ett krönt Lejon med förgylld mahn öfver 3 strömmar, med inskrift: Arma Gothorum. Biskop Spegel har funnit den, mycket förderfvad, men låtit renovera den.

I Sacristian 16 porträtter af Domprostar, bland hvilka flera blifvit Biskoppar.

Ett stort Crucifix öfver kroppsstorlek, förvaras i en bod.

En gammal Biskops-mössa från medeltiden, rikt broderad med äkta perlor och guld, och belagd med förgyllda och emaljerade silfverplåtar och flera ädla stenar infattade i silfver; ena sidan visar tvenne bilder af Heliga Jungfrun, och inskrifterna: Ave Maria och Ecce Ancilla med longobardisk stil eller svenska munkbokstäfver, alltsammans broderadt med äkta perlor. På samma sida äro infästade 9 stycken convexa runda förgylda silfverbrickor eller medaljoner af inlagde emaljerade Apostlabilder och inscriptioner af latinska munkbokstäfver. På andra sidan, 2 broderade Helgonbilder samt 9 st. Silfvermedailloner med emaljerade Helgonbilder och bokstäfver, alltsammans till arbetet fullkomligt liknande det förut beskrefna.

På der nedhängande bindlarna, som äro på samma sätt broderade, och sluta med 5 st. på lån-

ga förgylda Silfverkedjor hängande Stafvar äro 17 st. med Helgonbilder emaljerade medaljonger fastsydda, och märken efter 3, som äro förlorade. På särskildta ställen äro följande råa och oslipade ädla stenar i Silfverinfattning vidfästade, och flera hafva funnits, som äro förlorade nemligen: En stor Chrysolith, tvenne Amethyster, en Turkos, omkring 4 blåa Agater, samt flera granater.

En nyare Biskopsskrud med galoner och kors, m. m. nyttjas af Stiftets Biskop.

Ett gammalt Altarkläde af rödt Damast med en bred nedfäld kant med broderi af guldtråd och äkta perlor, utgörande en fyrkantig ruta midt uti, samt tvenne runda brickor i hvardera ändan, samt emellan dessa och den medlersta rutan på hvarje sida 4 Liljor. Här föreställes Christi nedtagning af korset, och andra helgonbilder. — Sannolikt gifven af Nils Thuresson af Bjelkiska slägten.

Silfver. En förgyld Kanna, skänkt af Hans K. H. Hertig Johan; på sidan äro vapen inristade såsom Vasa, Götha rikes, Sveriges och Östergöthlands. — En Kanna med förgyldt Kors, gifven af M. D. Frigelius 1731. — En Kalk med förtenadt arbete på Patén och foten förgyld. — En Kalk förgyld ofvan och nedan, samt inuti med förgyld Patén; gifven af Riddar Nils Tureson (Bjelke), renoverad och förökt 1700. Ganska vackert arbete. — En Kalk af hel Agat, innefattad i förgyldt, samt väl drifvet och ciceleradt Silfver med innefattade ädla stenar och perlor; locket, som ock brukas till Patén, med stenar och perlor, väl drifvet och för-

gyldt; öfversta spetsen afbruten; gifven i Testamente efter Landshöfding Trotzig 1706. Bilderna föreställa Riddare, qvinnobilder, delphiner, ansigten, löfverk och lejonhufvuden, alltsammans i ganska prydligt och konstrikt arbete. På locket äro innefattade en äkta Rubin, en Taffelsten, en Smaragd, tre äkta Perlor. Vid öfre kanten en Rubin och en taffelsten. På sjelfva kalken en äkta perla. Emellan foten och kalken 3 Turkoser. På öfra delen af foten en Rubin, en Smaragd, en taffelsten och 2 äkta Perlor. På nedra delen af foten 3 Rubiner, 3 Smaragder, 6 äkta perlor. Åtta stenar äro slipade. På foten synes ett otydligt Vapenmärke, liknande en Controllstämpel, samt bokstafven R. — En åttakantig Oblatask, inuti förgyld, med drifvet arbete, stående på 4 Lejonfötter; gifven af Sten Jesperson och Ragnild Jonsdotter 1665. — En mindre Ljusstake med trenne pipor, gifven af Schering Beata Rosenhane 1645. — Två Ljusstakar gifna af Biskop A. J. Prytz 1655. — Två gifne 1657. — En Porfyrkalk, foten omgifven af en bred Silfverring, handtaget utgöres af ett kors, omgifvet af en Silfverorm, förgyld. Patén af samma slag. Båda pjecerna gifna af RiksR. Nils Bjelke 1792. — Det öfriga Silfret, af nyare tider.

Domkyrkan har fyra klockor: Storklockan med flera inscriptioner på latin och svenska. Den väger några och trettio Skeppund; är gjuten 1668 af Petter Elieson Dant, och omgjuten af Elias Fries Toresson 1764. — Annandags klockan omgjuten af Bader 1694, och af Toresson 1764 åter omgjuten. — St. Lars klockan, gjuten 1711 i Norrköping af Hag. Sp., omgjuten af Elias Ahrenhart. — Lilla klockan, gjuten år 1382, omgjuten 1778

i Linköping af Åhman; väger 3 Skeppund 9 Lispund 7 skålpund.

Om Grafmonumenterne.

Det äldsta och i historiskt afseende märkvärdigaste af kyrkans monumenter, är en i södra gången liggande stympad grafhäll af kalksten öfver en svensk furste vid namn Johan, hvars härkomst i Erik Gunnarssons anteckningar af år 1635 uti gamla domboken icke omnämnes, men af Messenius och efter honom af alla författare origtigt antogs vara Sverker den andres son, ehuru man uppgifver dödsåret 1153 eller 1157. Man har således förblandat honom med Sverker den andres son, Kon. Johan Sverkersson, som blef sotdöd på Visingsö 1220. Inskriften öfverensstämmer deremot med berättelsen om det olyckliga öde, som träffade den svenska Prinsen Johan Sverker den förstes eller gamles son, som blef ihjälslagen omkring 1140, af allmogen på ett ting i Göthaland, och hvars lik man af historien icke känner, om det blifvit igenfunnet eller icke. Stenen är således af historisk märkvärdighet, emedan inscriptionen erbjuder vigtiga underrättelser till närmare upplysning af den partiske danske historieskrifvaren Saxos berättelse om dessa händelser, och då dess trovärdighet beror af inscriptionens Caracter, jemförd med andra historiska monumenter borde detta stympade fragment, som årligen mera uttrampas förvaras i Nationens historiska Museum, eller på härvarande bibliothek. Enligt ÄrkeB. Spegels anteckningar, har inscriptionen varit af följande innehåll: Hic Peccatorum terror, clypeus Svecorum intumulate manes membris Dux Magne Johannes, hvilket dock af andre författare något varieras. Det härvaran-

de fragmentet, som tyckes visa att ordningen i Spegels och Messenii afskrift icke är alldeles fullständig, har följande ord quar af inscriptionen: Sve — — — vondam: — — Dux: Magne: Johas: Bokstäfv. g:la uncialer och hafva caracteren af en hög ålder. Inscriptionens regelbundna afbrott visar spår efter en på stenen inristad, nästan alldeles utplånad figur, som det skulle tyckas af ett Lejon. Stenen, der denna Sverkersson skulle blifvit begrafven, skall hafva liggat emellan altaret och Hertig Johans Grafvård.

En mängd grafstenar öfver andlige, adlige och borgerlige personer, somliga kostbart och ganska väl uthuggna, dels med bilder i kroppsstorlek, dels med sinnrika symboler och mer och mindre vidlyftiga inscriptioner betäcka till det mesta golfvet i kyrkan, men de ligga icke alltid på det ställe der personerna äro begrafne, utan blefvo i synnerhet vid grafrifningen 1812, flyttade allt efter som arbetarne bäst kunde passa in dem. De tjena således ej till rättelse i detta afseende, utan få vi hänvisa till Kartan som utvisar stället, der hvar och en haft sitt hvilorum. Att deröfver gifva en beskrifning, så vida den skulle äga något värde, blefve af allt för stor vidd för denna korta afhandling. Dessa grafstenars antal gå öfver 120; de kunna betraktas och inscriptionerne läsas på stället; för öfrigt hänvisa vi dem, som derföre interessera sig till Spegels, Rhyzelii, och Elfs arbete, samt en skriftlig afhandling af Herr Lector Joh. Wallman.

Messenius berättar väl att Konung Olof Skötkonung 1018, och hans son Edmund Gamle, samt son Edmund Slemme skola blifvit begrafne i Domkyrkan härstädes, men detta äger icke den

ringaste sannolikhet. Man vet ej säkert hvarken när eller hvar Konung Olof dog, och man utsätter hans död till ungefär 1026. Dessutom var domkyrkan icke byggd då någon af förenämde furstliga personer afledo.

Upphöjda Grafvårdar. 1:o Af Telgsten och Kolmoderns marmor öfver Fru Ebba Grips till Norrby och Winäs, Eric Abrahamsson Leyonhufvuds till Loholmen Enkefru, Gustaf d. förstes Svärmoder, död i Wreta kloster 1549. Gustaf I son, benämd Hertig Steen, död samma år. Herr Eric Gyllenstjerna som föll i slaget vid Axtorna, en by i Svartrå socken i Halland d. 20 October 1565, ty det är ett misstag af både Broocman, Wiedegren, och de öfrige som uppgifva Axendal. — Det var i detta namnkunniga så kallade Falkenbergs slag, som de Svenske genom Öfverbefälhafvarens Jacob Henriksons (Hästsko), öfvermod och oförsigtighet oaktadt öfverlägsna till antal, förlorade nära 2,000 man och 30 fältstycken, samt flera af förnämsta adeln. Det är väl ej afgjordt, att Gyll. ligger begrafven i Fru Ebbas monument, ty i kyrkan finnes en grafsten öfver honom som förr lärer liggat framför altaret. — Gustaf I son Carl, född Påskafton 1544, dog kort derefter och begrofs i Domkyrkan d. 2 Juni samma år, men om han ligger i samma graf är obekant. — Detta monument som förr stod till venster om altaret är borttaget, men icke åter uppsatt, som är underligt nog.

2:o Öfver Hertig Johan af Östergöthland, död d. 5 Martii 1618, och dess Gemål Maria Elisabeth, död d. 7 Nov. s. å., samt Pfaltzgrefven Johan Casimirs dotter, död 1628. Alla ligga hvar för sig i dubbla kistor, den ena af ten, den andre

af träd. Superintendenten Sylv. Johan Phrygius, berättar uti en skrift, utgifven i Stockholm 1619, att Hertigens hufvud varit betäckt med en furstelig krona, samt att en furstelig prydnad blifvit lagd under venstra armen. Denna Grafvård, som stod till höger om altaret är flyttad till S:t Nilses eller norra choret. Biskop Wallenberg lät i muren kring altaret, nära stället der den stått, insätta en sten med en inscription, innehållande personernas namn och dödsår.

3:o Ulfsparreska Grafvården af marmor med bilder i kroppsstorlek; står i det norra choret. Derunder hvilar Landsh. öfver Östergöthland Eric Jöransson Ulfsparre till Häradssäter Nääs och Engelholm † 1631, och dess Enkefru Beata Oxenstjerna, död 1652, m. fl. af samma ätt. Detta monument är kostbart uthugget, och finnas der åtta bilder med sina attributer föreställande, mildheten, tapperheten, försigtigheten, måttligheten, tålamodet, rättvisan, tron och hoppet.

Fältmarskalken Eric Sparre, död i Stockholm 1728, har blifvit hitflyttad. 1744 blef Enkefru Grefvinnan Maria Falkenberg insatt i denna graf, och 1783 öfverläts grafven till Excellencen Melker Falkenberg till Brokind, af hvilkens familj den ännu innehafves.

Vid grafransakningen 1785, funnos här tvenne kistor af tenn, 7 af koppar med inscriptioner, 2 af bleck, och åtskilliga af träd.

4:o Bjelkiska Sarcophagen i St. Thomas, eller Södra choret, är af brun och svart marmor med bilder och ornamenter af finaste Alabaster. Den är upprättad öfver den olycklige Riksskattmästaren Grefve Thure Bjelke, som blef halshuggen 1600, och dess son Joh. Bjelke, död 1598, af

den förres Enkefru, Margaretha Sture till Sturefors, som efter sin död 1618, på samma ställe begrofs.

Framför denna Sarcophag ligger en i sednare tider huggen sten, som betäcker fordna ingången till grafhvalfvet med denna inscription: Bjelkirum conditorium. År 1785, funnos här fjorton kistor, hvaraf 10 af koppar, och 4 af träd; sju af de förra hafva inscriptioner som upplysa hvilka personer de tillhöra.

5:o Biskop Terseri Sarcophag, uppsatt vid en pelare närmast altaret. Biskopens bild föreställes i liggande ställning, i full Biskopsskrud, i hvit marmor uthuggen, på en svart marmorskista. Uppöfver är hans lefnadslopp, innefattad i 36 Latinska verser af Prof. Columbus. En grafsten öfver samma Biskop, ligger nära intill på golfvet i stora gången. Monumentet är förskrifvet från Italien, och blef så kostbart, att det medtog hela hans efterlemnade egendom, att arfvingarne erhöllo intet.

I St. Andrae, det medlersta choret, Biskop Johannes Botvids graf, död 1635, och den namnkunnige Biskopen Eric Benzelii, med denna okonstlade Inscription: Sepulchretum Erici Benzelianum.

I Kaggiska grafven, funnos 6 kopparkistor med inscriptioner, En utan.

I Bisättare grafven 4 kopparkistor med inscriptioner, En utan.

Vid grafrifningen saknades flera tenn och kopparkistor och andra förmodade dyrbarheter, som gjorde mycket uppseende. Undersökning hölls. En person dog på ett misstänkt sätt. På honom vältrades hela skulden, och ransakningen afstannade. Man slute sjelf till händelsens beskaffenhet.

Förteckning öfver de kände i kyrkan begrafne familjer, hvars grafvar finnas utstakade på kartan.

N:o	År.	
1.	1655	Bisk. And. Prytz. — Bisk. Filenius.
2.	1678	Bisk. Joh. Therserus. — Sedan Sv. Odencrantz.
3.	1645	Bisk. Jonas Petri. — 1619 Domp. Ihre.
—	1761	Bisk. O. A. Rhyzelins.
5.	1691	Bisk. Magnus Pontinus.
6.	1729	Bisk. Torsten Ruden, adl. Rudenskjöld.
7.	1630	Bisk. Jonas Kylander. — 1718 Magister Dryseen.
8.	1606	Bisk. Petrus Benedicti.
9.	1647	Kammerer And. Andersson.
11.	1623	And. Grubb.
12, 14.	1730	Hand. Lorentz Lindegrens Enka.
15.	1694	Magist. Olai Wång.
16.	1603	Past. i Lg Johan Canuti.
17.	1702	Befallningsm. And. Grotte.
18.	1660	Borgm. Joh. Zach. Ulf, — och mågen Fältskären Johan Ickerman.
19.	1614	Pastor i Lg Israel Olai.
20.	1699	Fältskär. Johan Hopinghof.
21.	1696	Rådm. Hinr. von Mellen.
22.	1623	Borgm. Arv. Larsson.
23.	1673	Rådman Nils Nilsson Behm.
24.	1649	Pastor i Lg Remertz Stensnidare.
25.	1666	Befallningsm. And. Svensson Bush.
26.	1618	Borgm. Jacob Hinricson, — sedan Färg. Christian Fisher.
27.	1658	Borgm. And. Jacobson.
28.	1651	Matth. Nilsson och Ambjörn Olofsson.

No	År.	
29.	1678	David Witman. — 1718 Magister Wibjörnsson.
30.	1666	Hans Hytten, Rådman.
31.	1576	Anders Jonsson Skräddare.
32.	1671	Harald Jonsson. — Sonen, Rådm. Pet. Haraldsson.
36.	1670	Eric Persson Borgare.
37.	1715	Rådm. And. Kling; vid detta ställe är en munkgraf inköpt åt Borgm. Kinborg i Söderköping, död 1806.
38.	1668	Per Matthsson Kempe. — Sysslom. Wahlberg.
39.	1695	Cornet. Hans Pertz,
40.	1700	Petter Schonberg.
41.		Nils Jonsson Tornvjk. — Mäster Börje Bladring. — Conditor Behm.
42.	1678	Joh. Brunson Borgare, — 1726 Ingin. Ahlbergs slägtingar. —
43.	1683	Thomas Djurvaktare. — Perukm. Petter Brostedt, Perukm. Lönbergs arfv.
44.	1696	Nils — Kannegjutare.
45.	1698	Eric Phoenix. — 1730 Eric Bornell.
46.	—	Bisättningsgrafven.
47.	1720	Guldsmeden Wolter Sivers. — 1720 Svarfv. Lindström.
48.	1696	Spegelska grafven. Haquin Spegel, död 1714, Hans Fru Anna Schulten, dess barn, och måg RiksR. Grefve Joachim von Düben.
49.	1723	Borgm. Joh. Ernst. — 1778 Carduansm. Schenling.
50.	1717	Magn Leverin Rect. Scholæ i Lg.
51.	1694	Albert, Linväfvare.
52.	1705	Räntm. Thomas Hithon. — 1762 Trädg. Jacob Engström.

N:o	År.	
53.	1718	Ingeniör Sv. Ryding. — 1790 Com. Appelberger.
54.	1729	Lars Betulander i Näsby.
55.	1754	Handelsm. Wäfver, Fru Quarnström.
56.	1682	Anders Bokbindare, Rådman. — 1767 Handelsman Trybom.
57.	1677	Olof Olofsson Skomakare.
58.	1677	Anvid, Glasmästare — 1752, 1765 Glash. Ahrenii Enka.
59.	1615	Simon, Kopparslagare. — 1727 Bokb. Chr. Aug. Hirschfeldt.
60.	1651	Peder Nilsson Gråsten. — 1662 Bokb. Sam. Tidströms Enka.
61.	1718	Ålderm. Lars Ljungbergs Enka.
64.	1622	Jonas Petri h. Elisabeth Ol:dr. — 1767 Rådm. Olof Hornstedt.
65.	1700	Borgm. Sam. Pytner — 1737 Kronobef. Wetterströms Enka.
66.	1637	Fru Löfgren. — 1757 Iggeströmska slägten.
67.	1691.	Com. Simon Andersson. — Petter Simonius Löfgren.
68.		Handlanden Elgerus.
69.		Mr. Per Bjugg, Mr. Gust. Jansson, och Befallningsm. Johan Johansonius. — Handlanden Elgerus, förent med N:o 68.
70.	1668	Bisk. Enander. — 1778 Fabrici arfv.
71.	1626	Sebastiani, & Mogatheus 1676.
72.	1622	Dan. Johannis — 1756 Garfv. Grönbergs arfv.
73.	1641	Petri Agrivilli. — 1762 Hatttmakaren Wassberg.
74.	1622	Sundström, Nils Persson Guldsmed.
	1762	Auditör Bersselius.

N:o	År.	
75.	1649	Rådm. Thönes Nilsson. — 1750 Tract. Lindelii Enka, Ingrid Hosén.
76.	1698	Past. i Lg. Olavi Langelii. — 1774 Prost. Doct. Schenberg.
77.	1681	Domp. Bened. Olai Frigelius. — 1726 Räntmästaren Lars Rantzows Enka, Helena Kjernander.
78.	1667	Öfverste Lejonhufvud.
80.	1738	Landsh. Burenskjöld. — Grefve Schverin på Idingstad.
81.	1755	Befall. Sten Jespersson. } Zanderska Slägten.
82.	1682	Häradsh. J. Ryding. } Zanderska Slägten.
83.	1698	Alinius. } Zanderska Slägten.
84.	1715	Borgm. Magn. Rinström.
85.	1667	Tullnär. Jacob. Fruse.
86.		Befallningsm. Simon Typ.
88.	1651 1778	Bar. och Lagerfeldska familjens.
89.	1775	) Eckermanska arfvingarna.
90.		) Eckermanska arfvingarna.
91.		Jon. Sigstesson. — 1698 Borgm. Nordman.
93.	1618	Peder Andersson på Ranstorp. — 1769 Lector Wallenberg.
94.	1621	Peder Matthiasson Stjernfeldt.
95.	1625	Borgm. Gud. Gudmunsson — 1769 Gummerus.
97.	1683	Borgm. Tyres Ericsson. — Joh. Brun.
98.		Rådm.; Guldsm. Vallentin Väfver. — Boktr. Sconberg.
99.	1767	) Domprosten Älfs Graf.
100.		) Domprosten Älfs Graf.
101.	1765	Messingsslagare Tåströms.
102.	1768	Com. Höejer.

N:o	År.	
103.	1776	Ryttmästare Franc.
104.	1655	Mr Haraldini. — 1768 Dom. Lev. Möller.
105.	1657	Asessor M. A. Ekegren. — 1730 Weidlinger och Grönberger.
106.	1677 1701	Rödingska.
107.	1667	And. Pedersson Gråstén.
108.	1670	Jöns Andersson. — 1769 Assessor Sparschus och Ekmanska arfv.
109.		Nils Ericsson Littner.
110.	1680	Befallningsm. Pet. Klingenberg.
111.	1651	Boktryck. Christ. Gynter.
113.	1669	Schedingar. — 1778 Stapelmor.
115.	1670	Kaggar. — 1778 Montgomeri.
116.	1632	And. Bruse.
117.	1650	Göran Kock.
118.	1693	Räntm. Reinh. Boisman.
119.	1674	Joh. Tollsten. — 1719 Nils Behm. — Fru Malmgren.
120.	1680	Tulln. Joachim Wiberg. — 1720 Tengmark.
121.	1760	Esaias Germundsson. — 1719 Råd. Behm. — Handl. Öhrström.
122.	1718	Lector Törners för och med N:o 124.
123.	1728	Martin Niclas Meinicke.
124.		Benct B borgare, Major Joh. v. Linthens Lijk. — Lector Törners.
126.		Lect. Magist. Johan Törner.
128.	1724	Enkefru — Kihl.
130.	1726	Major Wohlfeldt. — Fru Hedvig Leffler.
131.	1697	Haquin Enekind Hosp. Predik.
132.		Sven Hvessing.
135.	1703	Benct Styrbom.
136.	1716	Fru Catharina stberg.

Landskyrkan. Tiden för denna kyrkas grundläggande, återfinner man icke i någon gammal handling. Om catholske prester låtit först bygga den eller om den före dem varit ett hednatempel, är aldeles okändt, emedlertid begagnades den af dem ganska länge innan domkyrkan blef påbegynt, och Biskoparne hade här sin andeliga Domstol. Den var invigd åt St. Laurentius, som af Tyrannen och christenhetens förföljare Decius blef lefvande stekt på halster. I Biskop Colos tid, blef den efter branden åter uppbyggd, omkr. 1160, och församlingens gränsor bestämda sådane de nu befinnas. Flere gångor har den blifvit skadad vid de eldsvådor, som öfvergått staden. Då den utvidgades år 1736 i söder och norr, vid östra ändan fann man vid gräfningen icke allenast en stor mängd menniskoben på 2 à 3 alnars djup utan äfven en fast lerbotten, hvarigenom den allmänna sägen vederlägges, att lik, derstädes begrafne, blifvit igenfundne uti ån Stång. Emedlertid var den öfre marken så vattensjuk, att församlingen från äldre tider låtit begrafva sina döda på domkyrkogården, för hvilken frihet den ock, efter sägen, skall hafva skänkt till domkyrkan den derstädes befintliga så kallade St. Lars klockan om 11½ Skepp. vigt.

Denna kyrka blef ombygd och utvidgad med bibehållande af en del af gamla tornet, från 1798 till 1802. Den är 80 alnar lång, 21½ aln bred, 11½ aln hög från fot till jemnvägg. Hvalfvet af Gips, golfvet af i quadrat huggen sten. Somliga anse icke kyrkans längd vara proportionel mot bredden. Den är täckt med spån. Tornet är i modern stil, och dess öfversta del rätt vacker. Der finnas tvenne kloc[illegible], hvaraf den största väger 5

Skepp. 18 L:pd. 15 Skålp. Denna kyrka skulle till det yttre utgöra ett vackert helt, om det ej vanstäldes af sacristian, hvars utbyggnad ingalunda har någon behaglig form.

Anblicken vid första inträdandet är icke utan behaglighet. Altaret, i det runda halfchoret är omgifvet på sidorne af tvenne från golfvet till taket uppgående taflor målade af Hörberg, der den kända konstnärens anda utvecklar sig i en egen sammansmältning af stora idéer, och stora figurer. Den ena taflan föreställer frälsarens lärande i templet, den andra hans hudflängning. De utgöra kyrkans vackraste prydnad, och är kostnaden bestridd af Hofmarskalkinnan Frih. Charlotta Friesendorff, född Stråhlenhjelm på Smedstad. Öfver altaret är Predikstolen, vacker och väl förgylld, skänkt af samtlige mjölnarne och quarnägarne uti Tannefors. Huru vida det öfverensstämmer med det högtidliga i det praktiska af Gudstjensten att placera predikstolen öfver altaret, är ett föremål för stridiga omdömen. Några önska hellre der en religionens symbol, såsom frälsarens bild, eller korset i stället för talarestolen, som bör vara skiljd från altaret, der Gudstjensten utgör liksom en del för sig sjelf. De skulle hellre vilja se läraren midt ibland sig, ty Christus föreställes alltid omgifven af sina åhörare. Man får nu icke se honom inträda ibland sig. Nu är han fjerran, och i detta afseende förekommer han nästan som en främling, hvilken icke vill göra sig rätt och fullkomligt känd. Vid högtidsdagar, då tjenst göres vid altaret och på predikstolen på en gång, är det mindre passande att se den ena tjenstförrättaren stå öfver den andras hufvud.

Orgelverket består af 22½ stämma, med manual och öfververk. Det är byggdt 1801, af Directör P. Schöller och repareradt 1832 af orgelbyggaren C. Hanner. Lectaren är prydd med målningar, föreställande den deistiska Instrumentalmusiken.

St. Lars utgör ett särskildt prebende till Domprosten, och har med staden icke mera gemenskap än att den till hälften lönar den gemensamma kyrkoherden och till hälften bygger hans boställe. Den röstar icke till Pastor och bygger ensamt sin kyrka. Skulden för dess sista uppbyggande blef 1831 till fullo liquiderad. År 1832 brandförsäkrades den till 15000 R:dr b:co. Ehuru det ena quarteret bär namn af St. Lars, hörer det dock till St. Pehrs eller stadsförsamlingen. Kyrkan äger utjorden Börstorp, jemte en så kallad kyrkoskog och ett kärr, hvilka lägenheter äro bortarrenderade. Den vid Tannefors belägna kyrkojorden, har af ålder varit domprosten på lön anslagen. Kyrkan äger äfven tomterna N:o 33, 34, 35, 36, 72, 74, 77, som utgöra fyrkanten omkring kyrkan, och N:o 82, der Comministern har sitt boställe. För N:o 35 betalas årligen 2 R:dr och för N:o 36, 6 R:dr 32 sk. b:co, intill år 1875, då husen böra vara undanröjda och platsen läggas till de öfriga tomterna hvilka utgöra planen kring kyrkan. — Comministern åtnjuter ensamt lön af Landsförsamlingen. Den består uti 8 T:r af Pastor, inkomsterna af ett halft M:l Böckstad, samt en half T:a säd af hvarje förmedl. hemm. innom församlingen. St. Lars äger en tredjedels quadrat i nya kyrkogården, mot stängselskyldighet i mon af begagnande rätten.

Tredje Söndagen efter Påsk 1802, bevistade deras Majestäter Gustaf IV Adolph och dess drottning, Gudstjensten i den nya kyrkan, som var invigd d. 1 Januari samma år. Deras Majestäter, som funno behag uti både Gudstjensten och kyrkan, tillåto att den skulle få bära Drottningens namn, Fredrika Dorothea Wilhelmina, hvilket stadfästades genom K. Bref af den derpå följande 11 Maji.

Hospitalskyrkan. Bernhardinerna hade på denna tomt åtskilliga hus, hvaraf några af sten ännu äro quar, der förmodeligen ett större hospital varit inrättadt. K. Johan III låt inreda ett af dem till kyrka, i synnerhet till tjenst för dervarande hospitalshjon. År 1771 blef den å nyo uppbyggd på gamla grunder, dock något utvidgad för 1650 d. 12 Maj. Byggnaden är af sten, och ej särdeles stor. Innanredet är till altare, Predikstol, och Lectare i mon derefter. I Tornet härstädes, ringes hvarje morgon kl. 4, och afton kl. 9 af stadens nattväktare. — Då hospitalet mot slutet af 1770talet blef flyttadt till Wadstena, öfverlät Serafimer-Gillet 1785 kyrkan till Stadsboarne, med vilkor att underhålla den. Kyrkans inkomster består i collecter och inkomster för bänkrum, hvilka sednare betalas med 1 R:dr 12 sk. R:gs. Deraf åtnjuter den som förrättar Gudstjensten fyra femtedelar, som gör omkring 216 R:dr R:gs., sedan han likväl deraf lämnat något bidrag till kyrkans underhåll. Det öfriga tillfaller kyrkan. Tillika erhåller han en collect om året. Slottspredikanten bestrider vanligen denna tjenstbefattning. För Slottstjensten har han 50 R:dr på stat, och en slags hemmanskatt från Pastorerna som gör 135 R:dr b:co.

Klostren. Fransiscanerklostret grundlades 1278 af K. Magn. Ladulås, och begåfvades af honom med jord och lägenheter med mycken årlig ränta, hvilket sedermera genom många testamenten föröktes, så att det blef ganska rikt. Munkarne der måtte ej gjort sig kände för lärdom, ty ganska få af dem omtalas som i någon mon utmärkte. Uti ett bref, dat. Link. St. Agnetas dag 1446, berättas att Petrus Magnus, fratrum minorum custos intagit en adelsman Nicolaus frater och hans hustru Elena uti delaktighet af alla Frasiscan-Bröders och St. Claræ Systrars goda gerningar och böner, som skedde uti 2186 kloster. Det har liggat norr om Domkyrkan, der Biskopshuset nu är. Efter Reductionen, har det stått en lång tid öde, och efterhand förfallet, tills det afbrann 1546. Först i K. Johan IIIs tid lärer det blifvit anslaget till Biskopsgård, dock hafva dessa Prelater mästadels bodt der i trähus som de på egen bekostnad måst uppbygga och underhålla. Ännu finnes der ett stenhus från kloster tiden quar, som nyttjas till uthus, och nu är i godt stånd.

2. Bernhardiner eller Cisternienserklostret har varit beläget der Hospitalskyrkan och dess omgifning nu är. Det är högst märkbart, att man icke känner det ringaste om dess grundläggande, om dess öden, oaktadt flera stenhus vittna om dess tillvarelse, och att det icke varit så obetydligt. Nuvarande Sädesboden, har troligen varit convictorium eller munkarnes matsal. Der kan ännu läsas med munkstil, mensa secunda, och mensa tertia, det andra, det tredje bordet. Förmodligen har det vid något tillfälle blifvit lagdt under Biskopsstolen, eller som Præbende till Domkyrkan. Det nämnes ej i Braskens förteckning på klostren.

3. Helge-Andshuset. Detta måtte troligen varit en större inrättning. Deras capell har legat på Torget, midt för Gästgifvaregården och Handelsman Berggrens gård, och blef en tid då stadens Rådhus. De öfrige byggnaderne måtte legat söder om Torget, och de stenhusbyggnader, som ännu finnas quar uti Rådman Behms och Slagtaren Nyströms gårdar, hafva utgjort en del deraf. Det har icke varit ett kloster som tillhört någon särskildt orden, utan ett värdshus eller herberge för resande ordensbröder och munkar af alla slag, hvilka der fritt blifvit emottagne och gästade. Som andelig stiftelse har det haft eget capell och Gudstjenst, och åtnjutit klosters vanliga förmoner. De förmodade ruinerna tyckas utvisa att det ej varit obetydligt, och icke ägt ringa inkomster.

Utom dessa stiftelser, har här varit flera capeller, som hafva på samma sätt som klostren, haft fastigheter och räntor till mer eller mindre rik försörjning. Vi känna deraf blott följande fem:

1:o. Capella omnium animarum, alla själars capell, har legat i Slottsträdgården, hvarefter stenhuset nedrefs 1730. Ännu 1680, satt en sten i muren med inscription: Cæpella Patronarum & auxiliatorum nostrorum CIↃ. CD. LXXXIX.

2:o. Capella Visitationis, eller besökelsecapell. Biskop Knuts syster Benedicta Jonsdotter, begåfvade det 1408 med Fräggetorp och sin quarn i Kisa socken. Har troligen legat i Lector Laurenii gård vid Ågatan.

3:o. Capella Mariæ, eller Wårfrucapell, har legat i förra Domproste eller nu Byggmästare

Hogners gård, och står sjelfva capellet ännu quar. Detta kloster har troligen varit stort, ty i jorden åt östra sidan sträcka sig betydligt långa grundmurar, och man har i sednare tider påfunnit flera större källare, dem man igenfyllt. Rhyzelius berättar, att då det nuvarande stenhuset, som då nyttjades till sädesbod, 1737 omlagades, syntes tydligen af structur och gaflarne, att det förr varit ett capell. Flera murar äro i sednare tider borttagna.

4. C. St. Crucis, det heliga korsets kapell, har legat vid St. Korsgatan, som derefter ännu bär namnet, ehuru några af okunnighet, andre för dett lättare uttalet, kalla den Sandgårdsgatan. Det har förmodligen legat till en del uti Skräddare Lindegrens gård. I hans källare synes ännu märke efter en igenmurad gång, hvilken, som det berättas, skall hafva gått under jerntorget.

5. I St. Georgii, den helige Görans, capell, har varit beläget i Backen utanför vester tull, der vägen delar sig åt Bankeberg, och åt andra landsvägen till Hunbergstullen. I Rhyzelii tid syntes der ännu rudera eller lemningar af gamla stenmurar.

Dessutom funnos här convivia sacra eller heliga gillen. Innan ännu lagar allmänt åtlyddes och den styrande makten vunnit ett mera bestämdt välde öfver den inre ordningen i landet, egde våra äldsta förfäder dylika föreningar, hvilka kallades Foster-brödralag, hvars ändamål var ett inbördes och gemensamt försvar mot öfvervåld, men urartade äfven hos dem till glädjefäster och dansgillen. De utmärkte sig visserligen med många goda reglor och iakttagelser. Ehuru de utgjorde ett stundom nyttigt och behagligt föreningsband

æmellan ledamöterna, smittades likväl dessa sammankomster till slut af nog mycket spel och dryckenskap. Man vill nu banlysa bränvin och införa öl, men dessa gillen visa, att slagsmål, fylleri, otuktigt tal och spelsjukan rasade i långt högre grad hos dessa öldårar, som de i handlingar och stadgar då kallades, än hos våra bränvinssupare, som dock nu endast höra till den lägre classen. Då man läser om dessa föreningar, måste man likväl medgifva, att folket roade sig på den tiden långt mer än nu, och hade en otalig mängd af lekar som nu äro nästan försvunna. Efter dessa broderlag, bildade sig de heliga Gilden. I stället för det fordna sjelfförsvaret, antogo de den caracteren att understödja fattige Bröder, hjelpa dem ur fångenskap, taga sjuka i omvårdnad m. m., i öfrigt voro de lika utsväfvande. De egde egna hus som kallades Gildstugor; vi känne deraf icke mer än två som varit här.

1. Convivium b. Olavi, St. Olofs Gille, man har funnit ett köpebref med Gillets Sigill, och denna inscription: beati Olavi Lincopiæ.

2. Con. S. Andreæ, St. Andreæ Gille, vid 1360, hvartill en Donation lärer blifvit gjord 1365. Det Kantiska huset har kanske varit något dylikt, äfvensom å tomten der Apoteket är beläget. Denna trakten synes varit upptagen af munkbyggnader.

Då man betraktar de många officianterna vid Domkyrkan, klostren och capellens ledamöter, och den stora andeliga betjening som då brukades, har här verkligen varit en större rörelse, ett större tillopp af folk än man utan denna anmärkning skulle tro, och det synes underligt att Linköping

ej varit större, men våra förfäder lefde mera sammanträngdt än nu. Allt är förstört, man letar efter ruinerna, och sjelfva den catholska andan blixtrar endast då och då svagt fram hos någon ortodox, som suckar efter det förlorade väldet. Långsamt, men med blodiga steg gjorde den påfliga hierarchien sina framsteg i Sverige, och rasade under sitt stigande som ett blod- och penningetorstigt vilddjur, men hunnen till sin högsta makt, det är ju märkbart, föll den för en enda mans politik, som, begagnande fläkten af den nya uppflammande bättre tidsandan, störtade med slug beräkning på några få år, nästan utan blodsutgjutelse, hvad de fallne småningom under seclers lopp vunnit med eld och svärd.

Landshöfdinge Embetet. Sedan Fylkeskonungarnes välde blef störtadt, och Svea och Götha riken kommo under en konung, hvars makt småningom stadgade sig, erhöllo Provincerna Höfvidsmän, som tillsattes af konungarna, och directe stodo under deras befäl. De kallades en tid Foghati, som synes af K. Albrechts stadga af 1375, om Hus- Tings- och Kyrkofred, der det heter i 19 §: Oc scal hvar en foghati oc Ämbitsman i sine Foghati thenne fred sjelfver lofva. Egentligen var Foghat en civil syssla, och svarade ungefär mot Advocat eller Landsfiscal dock med verkställande makt. — Också kallades Länets Styresmän, sedan deras befattning blifvit mera bestämd, Konungens Befallningsmän, Ståthållare, Höfvidsmän. Den första vi känne, var Eric Carlsson Örnfot till Broby från 1373 till 1380. Ehuru de ofta innehade både Norrköping och Stegeborgs slott var deras egentliga boställe Kungsgården Stång, som legat östan om Stång vid den nu så kallade Ladu-

gårds backe, hvilken då hetat Stång eller Stångsgård, det konungens fogdar eller Befallningsmän bott, med myndighet öfver Stad och Land å konungens vägnar. — Någon tid efter det enligt Westerås Recess 1527, Biskoparnes Slott blifvit indragne, flyttades Länets Höfvidsman till staden, Stångsgård blef ödelagd och dess ägor staden anslagne.

Flera århundrade drog det likväl ut, innan Länets Höfdingar kunde hålla sådan ordning som i sednare århundradet. Vi vilja blott anföra ett exempel; — Lagmannen Knut Jonsson i Östergöthland, Gustaf Tunnason, Knut Folkeson och Ingeborg Svantapolks dotter ingingo förbund 1345, att med tillhjelp af sina vänner och slägtingar försvara sin Patronrätt, till Jungfru Mariæ Capell i Linköping. De kungjorde detta som en ordentlig krigsförklaring för dem som ville sätta sig deremot. Öfver hundrade år derefter, 1468, utgaf Christian I ett Kungabref, att den som ville angripa annan till lif eller egendom borde natt och år förut tillställa honom en skriftlig utmaning, annars vore det ej ärlig gerning. Häraf se vi hur långsamt det gick innan lagen och Embetsmannamakten kunde hämma magnaternas urgamla våldsrätt. Först sedan Gustaf I förenat Rikets provincer under en kraftig styrelse erhöll Östergöthland ordentliga Landshöfdingar. Väl utfärdade han d. 30 Maj 1555 några artiklar, hvarefter Fougtar eller Befallningsmän sig rätta skulle, men för öfrigt hade de icke annat att följa än häfd, de strödda lagflockar som då funnos, och de föreskrifter de tid efter annan erhöllo. Gränsor för deras makt som lagens vårdare och verkställare voro ej så noga bestämde. Derföre handlade de

ofta godtyckligt, som nogsamt visade sig i Dackiska upproret och sedermera af flera Carl IX:s och Carl XI:s bref. Först d. 4 Nov. 1734 utfärdades en ordentligen utarbetad instruction för Landshöfdingarne, deruti deras åliggande på det nogaste bestämdes. Då organiserades Landshöfdinge-Embetet, sådant det än i dag är beskaffadt.

	R:dr.	sk.	rst.
Landshöfdingen åtnjuter i lön med expencer, utom Embetsjord . . .	580:		
Landskammereraren med resp. och exp.	236:	32.	4.
Landssekreteraren med d:o d:o . . .	126:	32.	
Landträntmästaren med d:o d:o . . .	466:	32.	
Länsbokhållaren i penningar . . . . och 25 T:r Spannemål.	264:	8.	
Landscontoristen i penningar . . . . och 8 T:r Spannemål	166:	32.	
Landscancellisten i penningar . . . . och 8 T:r Spannemål	100:		
Cancellie-Vaktmästaren i penningar och 7 T:r Spannemål	80:	24.	
Vaktmästaren vid slottshäktet . . . och 7 T:r Spannemål	160:		
2 Slottsknektar, hvardera	106:	32.	
4 Vaktknektar, tillsammans	426:	32.	
Magazins-Förvaltaren	500:		
Hela Länets stat för i år utgör	27,117:	8.	B:o

Consistorium

utgöres af Biskopen, Domprosten som vice Ordförande under Biskopens frånvaro, samt sex Lecto-

rer. Dessa Ledamöter utgöra en andelig domstol som behandlar alla ärender som angå presterskapet inom Stiftet, och den dertill hörande ekonomien; har sina egna statuter. Consistorium har sitt sessionsrum på botten i södra sidan af tornet, men detta ställe är i alla afseenden olämpligt. Trafvandet genom kyrkan i ärender som icke angå Gudstjensten är icke passande. Härvid gifvas många andra olägenheter, som äro lätta att inse och vi ej vilja uppräkna, och har till och med något som är löjligt. Anslag om ansökningar, fatalier och annat mera böra uppspikas på Consistorii-rummets dörr, som vore det lagliga förfarandet; nu är kyrkan merendels stängd, hur skall man då få se anslagen? Hvilka omgångar att derom erhålla underrättelse! Att kungöra en sak och läsa in kungörelsen derom, är ett eget sätt att kungöra och liknar Abderiternas. De skröto af en skön gudabild, men uppsatte den på en så hög colonn att man knappt kunde se hvad den skulle föreställa. Kunde man icke upphänga en tafla med ståltråds-galler, som brukas på många ställen, antingen på en af kyrko-dörrarne, eller utanpå väggen till Consistorii-rummet? Sessionerna hållas än hos Biskopen än hos Domprosten.

Biskopens lön består uti 381 T:r 6 kpr $\frac{1}{4}$ k:a Spannemål. Fyra Prebender, nemligen Wreta-Kloster, Kaga, Kärna och Wårdsberg. Som Boställen ett h:n Wärö och ett h. Tockarp i Kärna; 2 h. i Wreta-Kloster och $1\frac{1}{2}$ i Wårdsberg, samt Stadsjord.

Domprosten har i lön 187 T:r 4 kpr $\frac{5}{7}$ k:a Spannemål; ett Prebende S:t Lars; boställe $\frac{1}{2}$ h. Berga stadsjord.

Äldsta Lectorn har Landeryd, den andra Skeda, den tredje Slaka som Prebenden. Lönerna äro numera reglerade, att hvar och en alltid skall åtnjuta:

Första, andra, tredje Lectorn hvardera 160 T:r Spannemål och hvardera af de öfrige tvenne 150 T:r, Gymnasii-Adjuncten 50, Bibliothekarien, som tillika läser Lärdoms-Historien och Fransyskan, 43, Biblioth. Amanuens, 15, en Lärare i Natur-Vetenskap 25, i Tekning 25, i Gymnastik 30 T:r.

Linköpings Högre Lärdoms-Skola. Rector 120 T:r, Conrector 80, äldsta Collega 60, den andra 58, den yngsta 40, äldsta Apologisten 50, yngsta 50, Cantor 15, eller tillsammans 1573 T:r, som, räknadt efter Riksmarkegång à 6 R:dr pr T:a, gör 9438 R:dr B:co. De som före denna reglering genom något högre vederlag eller Prebendens olika godhet kunde hafva högre lön behålla den, men deras lön, som är mindre än ofvan är bestämdt, skall förhöjas till förenämnde belopp, så fort det efter den utstakade regleringen kan ske.

Stadens läge och skapnad.

I äldre tider har staden haft en annan skapnad. Dess sträckning har gått från sydvest till nordost, som visas af de gamla husens läge, i synnerhet af det utmed Storgatan, som tillhört Handl. Ugla, men nu är inkopt af Handl. Kant. Staden räckte då ut till gamla Stångebro, ty det berättas att husen, följande gamla Stångsgatan och vägen norrut, räckte intill densamma, och voro orsaken

att äfven bron afbrann vid den stora eldsvådan 1546. Somliga tro att gamla Stångebro gått öfver ån straxt nedom Fabr. Fogelgrens lada till den stora stenen som ligger midt öfver på andra sidan om den så kallade Walla utjord; der tyckes också en väg hafva gått upp ifrån ån, fortsättes öfver gärdet, men förmodligen gått upp till någon der då belägen gård. För öfrigt finnes här icke minsta rudera efter Brokar. På bottnen skulle åtminstone synas några stenar, ty hvem skulle upphämtat dem så väl att ej spår synts. Enligt en charta öfver Linköpings Stads egor på norra sidan, afmätte 1639 af Johan Larsson, men renoverad vid Kongl. Landtmäteri-Contoiret och nedsänd till Landsh. Baron Knut Posse, finnes Stångebro utsatt der Spången än i dag, går öfver vid Nyqvarn. Vägen har sedermera gått öfver Åby och Mörtlösa egor, der man ännu i senare tider funnit stengator der vägen strukit fram. — Rådman Frökenberg, som samlat många gamla handlingar om staden, har sjelfva concept-chartan, der bron tydligen är utsatt, så att detta icke kan dragas i tvifvelsmål. — När gamla bron refs, som ej gerna kunde ske förr än den nya 1655 blef färdig, hafva först derefter qvarnen, som i sednare tider stått vid Nyqvarn, blifvit byggd på de gamla brokaren, ty på 1639 års charta synes icke tecken till qvarn eller smedja. Också gifver namnet Nyqvarn tillkänna att den tillkommit senare än den gamla qvarnen, som legat från urminnes tider ungefär der den nu ligger. Här ligga ännu brokaren qvar, hvaraf några bestämdt utvisa underlagen för en stor bro. Här var också vattnet lågare, och stället tjenligare till bro. Här synes på andra sidan ännu en ganska bred väg, som varit utgräfd. Här finnes också tydliga spår att bron gått öfver på detta ställe.

Vägen från den delen af Östergöthland, som kallas Kinden, vek då af vid Slaka och gick öfver Djurgården till södra eller gamla Bomen. Bankebergs-vägen deremot förenade sig med Wretavägen vid Hunnebergs tullen, och gick norr om staden, der den lilla farvägen ännu går fram genom hästkrogar-gatan och fortsattes rakt ut öfver hästkrogare-tegen, samt stötte till vägen från staden nära gamla Stångebro, hvilken väg också finnes utsatt på 1639 års charta. Likväl måtte då som nu väg gått in igenom vester Tull, ty gamla hus stodo qvar efter branden 1700 midt för skräddar Lindegrens och Berzelii gårdar. Äfven låg S:t Görans capell utom vester vid vägen som aftager åt Hunnebergstullen, och icke har man varit utan gata dit. Stadens förnämsta qvarter fordomdags har varit norr om Domkyrkan, från nya Skolhuset utmed Biskops- och Prest-gatorne, ty der finnas i jorden de mästa ruinerna efter byggnader. Bland de märkvärdigaste äro de som upptäcktes, då grunden lades till det nya Skolhuset. På den platsen stod förut ett ganska gammalt stenhus från Munkarnes tid, och har förmodligen tillhört Fransiscaner-klostret. Efter dess rifvande och vid grundens gräfvande till det nya huset stötte man på djupt gående murar, hvilka varit grundvalar för byggnader. Dessa sträckte sig i åtskilliga rigtningar långt inåt jorden, och tillkännagifva att der varit stora anläggningar, förr än platsen bebyggdes af Munkarne. Man har funnit spår af deras fortsättning vid brunnars gräfvande, äfvensom djupa stenläggningar längs utmed prestgatan, och hela trakten omkring gamla Domprostegården. Således är det troligt att det gamla stenhuset varit uppbyggdt öfver ruiner efter hedningarnes bosättningar, och är detta det sannolikaste och största spår

vi finna efter dem. Också är icke namnet på Humblebergsgatan utan all betydelse, liksom Biskops-, Preste-, Å- och Storgatan hafva hvar och en sin. Humble betydde i det gamla språket gammal, eller Höfding. Fordom sattes ofta G för H, liksom nu hos Ryssarne, så att af Humle, Humal blef gumme och gammal. Detta tyckes tydligen syfta derhän, att gatan gått till ett höfdingasäte. Vi vilja icke inlåta oss uti tydelser af gamla ord, men märkvärdig och sannolik blir förklaringen då det gamla språket öfverensstämmer med den gamla i jorden ännu talande ruinen. Vi kunna häraf sluta, om vi icke vilja vara alltför misstrogna, att Linköping varit bebodt i hedendomens tid, och att stället haft sin höfding, och således en egen styrelse. Af detta skäl har också de catholske andlige här haft sin förnämsta bostad, som man vid jemförelse med artikeln om klostren tydligen kan finna.

Nerom Landskyrkan var fordom ett moras, som dock efter hand och långsamt bebyggdes, ty för ungefär 600 år sedan kallades den delen af staden Nybygget. Ågatan kallades lilla Stångsgatan, och förde ner till lilla Stångebro, som gick öfver ån helt nära der qvarnen nu är belägen. Vägen dit måtte icke varit farbar, åtminstone alla årstider, ty man måste begagna en gångspång för att komma till lilla bron.

Flera eldsvådor hafva öfvergått staden, såsom på 1150talet, 1388 då K. Albrechts Tyska truppar uppbrände den, 1422 antändes den af åskan, 1463 plundrades den af Christian I:s krigsfolk, äfven 1490, och 1596 voro stora vådeldar, men de mest ruinerande voro åren 1546, d. 5 April och 18 Maj samt den 20 November 1567.

Efter förenämnde bränder gick det långsamt med stadens uppbyggande. Man kan om dess olyckliga belägenhet göra sig ett begrepp genom de slutsatser som kunna göras af K. Johan III:s Privilegium af d. 1 Dec. 1571. Det innehåller i korthet 1:o Stadfästas K. Gustaf I:s Privilegier. 2:o lemnades tolf frihetsår från all skatt och tunga, med föreskrift att tre våningars stenhus af de förmögnare skulle utmed gatorna uppbyggas, och af de mindre bemedlade Ständelverkshus af tre våningar, dock så att väggarna skulle förmenas på det trädvirket ej skulle synas. 3:o Rättigheter till årliga marknader, der endast borgare och stadens inbyggare egde köpslaga. 4:o stadfästades egorymden efter gammalt råmärke, undantagande Linköpings gård och Hospitalets tillhörigheter, men canonier och prebender bibehållas. 5:o Åtnjuta segelfart på Östersjön och handel med utländska Köpmän. 6:o Behålla Helgeands Capell, som låg vid torget, och uppbygga det till Rådhus. 7:o Till vederlag för Löth- och Stads-ängen erhålla Karleby ägor vid Stångebro. 8:o Skola alla som i Linköping bygga och bo och köphandel idka erlägga skatter lika med borgare, så vida ej serskildt frihetsbref meddelas. 9:o Förbjudes all handel i och omkring Linköping af andre än stadens inbyggare. 10:o icke föreköp göras. 11:o Ingen drista våldföra sig på Borgerskapet vid högsta ogunst. Om ett allmänt herberge för resande borde föranstaltas. 12:o Inga inflyttningar utan tillåtelse. Hörsamhet mot Borgmäsare och Råd iakttagas. 13:o Må ingen af adel eller oädle, Ryttareknekter eller andre som till Hoftjenst brukas med snurckan eller påcken, hoot eller undsägen, vid strängt straff som för våld, sig till borgen på varor eller annat gods truga eller tilltvinga.

Huruvida staden sedermera uppbyggdes efter nuvarande plan, eller till en del den förra bibehölls kunna vi icke upplysa, men gamla Stångebro stod länge qvar, och af detta skäl torde någon särdeles stor förändring ej blifvit vidtagen. Det var först 1646 som den nuvarande brons byggande anbefalltes, hvilket dock medtog flera år. Den bekostades af Åkerbo, Bankekinds, Hanekinds och Walkebo Härader. Derefter uppmättes Storgatan af Landtmätaren de Roger, men blef ej färdig förr än 1655, i anseende till många lokal-hinder. Vid samma tillfälle anbefalltes äfven en allmän gaturefning; deraf kunna vi sluta att staden begynte att få sitt närvarande skick, ehuru icke så fullkomligt som efter den stora eldsvådan, natten mellan d. 29 och 30 Januarii 1700, då nästan hela staden, och helt och hållet den inre delen, förvandlades i rök och aska. Elden uppkom i Tullnär And. Lenströms hus vid Stortorget genom en drängs vårdslöshet och arghet, som midnattstid kastade ett ljus i fodret; han blef derföre dömd till döden, men dog i fängelset. Bryggaren Holms och några andra hus kring torget visa i synnerhet den tidens byggnadssätt. Då utfärdades en ny plankarta, som stadfästades af K. Carl XII d. 21 Julii 1700, med den stränghet att inga hus i anseende till de då lemnade frihet-år skulle från rifning förskonas; likväl visar 1734 års karta att många krokiga gator i S:t Kors och Tannefors qvarteren bibehöllos, hvarest elden icke framgått. Vid ändan af Bokhållare-gatan stod ett hus qvar, tvärtöfver Nygatan. Sedermera har den nya bron 1779 och 1780 blifvit byggd af sten till 86 aln. längd och 12 alnars bredd med trenne hvalfbogar, och är nu under reparation, för en entreprenadsumma af 2000 och några hundra R:dr.

När Linköping erhöll Privilegier som stad kan ej bestämmas. Då vi känna så litet om dess första ursprung att vi icke veta det ringaste derom före christna tidehvarfvet är det troligt att Biskoparne utfärdade bref, innehållande vissa förmånsrättigheter för invånarne, hvilka gällde liksom ett Privilegium. Som staden öfver 100 år före K. Gustaf I:s tid egde kände Borgmästare och således sin egna Jurisdiction, måste den ock haft sina egna stadgar, och dermed åtföljande förmåner. Så vida vi ej skola antaga att de andlige från början befolkat lokalen, som icke gerna låter tänka sig, funnos nog styresmän för den byen, eller köpingen, som existerade här före deras ankomst. Således måste den civila styrelsen vara äldre, ehuru under annan form. Att den andliga makten sedermera tog öfverväldet är troligt, och på det sättet föreskref lagar. K. Gustaf I:s bref af d. 4 Febr. 1537 och d. 12 Aug. 1546 innehålla blott nya tillagde förmoner för dem som vore blefne fasta Borgare och the ther sjelfve Gårdar och Grund åtte. Efter den förstörande branden 1569 utfärdade K. Johan III ofvananförde bref d. 1 Dec. 1571, deri Borgerskapets rättigheter nogare bestämdes. Det var som för att åter lyfta upp staden ur askan. Dessa stadfästades sedan af efterföljande regenter. Synnerligast åren 1572 d. 13 Dec., 1577 d. 4 Junii, 1580 d. 27 Junii, 1582 d. 5 Febr., 1590 d. 25 Julii, 1592 d. 2 Mars, 1620 d. 5 Apr, 1630 d. 24 Maj, 1634 d. 18 Aug., och 1700 d. 16 Junii. Sedermera hafva många förordningar utkommit så väl i anseende till stadens förhållande till staten, som rörande deras jord, Embeten och andra inre ekonomiska ärender. Rummet tillåter icke att upptaga dem, ty denna periodiska historik skulle er-

fordra flera ark, så vida dessa uppgifter skulle blifva till någon nytta.

Stadens äldsta sigill föreställer ett Leijonhufvud en face, med omskrift: *Sigillum Civitatis Lincopensis.* Förmodligen har det från början varit någon Konung eller utmärkt mäktig mans, eller ock ett Helgons ansigte. Biskop Petrus Thyrgilli hade ett Leijonhufvud i sitt vapen. Som han var Magni Smeks Canceller, och sedan blef Erkebiskop, är det väl möjligt att staden då, vid pass 1350, tagit hans vapen till sitt egna Stads-Sigill för att visa honom uppmärksamhet.

Stadens geografiska läge är 58 gr. 24 m. 10 sec. nordlig latitud, och 33 gr. 16 min. 9 sec. longitud, öster om Ferrö Meridian. Afståndet från Stockholm $21\frac{1}{4}$, Norrköping och Söderköping 4, fr. Wadstena $4\frac{1}{2}$, fr. Skeninge 3, fr. Motala $4\frac{1}{2}$ mil. — Staden håller i längd 1800, i bredd 700 alnar och i vidd 96 T:ld. — Räknas till tredje klassen bland rikets städer och har vid Riksdagar N:o 21.

Publika Byggnader.

Slottet byggdes med fasta murar till säkerhet och försvar om så påfordrades mellan 1470 och 1500 af Bisk. Henr. Tidemanni. Det beboddes endast af honom och Brasken, ty Gadden gjorde aldrig tjenst. Efter Westerås Recess blef det förklaradt för ett Kungligt Hus. K. Gustaf I och hans Söner uppehöllo sig der, då de i ärender besökte orten, som kan ses af de många bref derifrån utfärdades. K. Johan III lät ansenligt för-

bättra det. Landshöfdingens Embetsrum inrättades der redan i Gustaf I:s tid, men sjelf bodde han i byggnader på gården. Likväl förföll Slottet så under 1600talet att det 1700 var nästan taklöst och icke kunde bebos. Genom Landshöfd. Baron Eric C. Ehrencronas berömvärda verksamhet reparerades det, och sattes uti fullt godt stånd och räddades från det ödesmål flera dylika Kongl. hus undergått, eller ofelbart skola undergå. Der Gymnasii-huset nu står var en förfallen trädbyggnad. Ehrencrona utverkade bifall och erhöll medel, anslagne att derstädes uppföra en ny tjenlig residensbyggnad för Länets Höfdinge. Det gamla trädhuset flyttades till Inspektor Anderssons nuvarande gård N:o 12 vid Prestgatan och står der inne på gården. Dessa arbeten begyndes 1728 och bedrefs med sådan flit att både slottet och den nya byggnaden var färdig 1732, då bemälte Landshöfdinge dit inflyttade i Maj månad. Denna byggnad var likväl ej då så stor som nu, utan utvidgades af Landsh. Lagerfeldt vid 1750. Likfullt ansågo sig efterföljande Landshöfdingar ej äga nog utrymme der, utan utverkade att serskildt hus för deras ytterligare behof måtte byggas. Detta beviljades af Kongl. Maj:t, och då uppbyggdes stenhuset på Slottsgården utmed Storgatan, der Lands-Secreterarne i sednare tider bott; dock disponeras det af Landshöfdingen. Man träffade der en så lös grund, att Entreprenören nästan förtviflade om säkerhet för byggnaden. Man har sedermera varit omtänkt att utvidga detta hus, för att göra det tillräckligt rymligt för en större familj, men har ej vågat för den lösa grunden. Under Landsh. Grefve Armfeldts tid blef år 1785 residenset flyttadt i slottet, och den förra byggnaden öfverlåten till Magistraten. Slottet har i senare tid undergått ytterligare

reparation, och några förändringar äro gjorde. Landsherrn bebor andra våningen på vestra sidan, och den undra innehåller Embetsrum, jemte Lagmanssalen. Den södra utgör för det mesta Slottshäcktet.

Biskopshuset byggdes år 1734; sedan reformationen begagnade Biskoparne de förfallna husen efter det afbrända Fransiscaner-Klostret, och man kan icke utan skäl säga att de bodde bland skröpliga ruiner, efter det fordna andliga munkväsendet. Genom nya reparationer är denna lokal förskönad till ett ganska elegant boställe. En af Klosterbyggnaderna står dock, fast något förändrad qvar. Det berättas att vid Biskopshusets byggande passerade några utländska Astronomer genom Linköping. Enligt deras mätning skall detta vara den enda byggnad som ligger accurat i öster och vester, hvilket icke inträffar med kyrkorna.

Rådhuset. Det är anmärkningsvärdt att man icke känner hvar det gamla Rådhuset legat, då man likväl kan uppgifva namn på Borgmästare nära hela hundrade åren förut utan att någon handling upplyst hvar Magistraten hållit sina sessioner. Då de andlige hade sina egna publika anstalter, är det sannolikt att domaremakten äfven ägt sådane. Då staden brann 1546, anvisade Gustaf I Magistraten Helge Ands Capell till Domsäte intill dess de funno råd att upptaga det afbrända Rådhuset, hvars läge ingenstädes omtalas, men hvars tillvarelse före branden derigenom bevisas. Helge-Ands Capell låg på torget midt för Handl. Berggren och Gästgifvaregården, så nära att endast gatubredd var deremellan, men motsvarade likväl ej i längd ej mer än hälften af hvardera

husen. Efter branden 1567, öfverläts det helt och hållet af K. Johan III uti bref af d. 1 December 1571, men afbrann aldeles d. 30 Jan. 1700. K. Carl XII förordnade då att Magistraten skulle inrymmas på slottet, och att den anbefaldta Rådhusbyggnaden, hvartill äfven grund lades som mäst intog södra sidan af torget emellan Handl. Dederings och Brygg. Holms gårdar, och i linia dermed, skulle med all drift befrämjas. Okända omständigheter hindrade byggnadens fullbordande, förmodligen har man funnit torget blifva för litet. I anseende till slottets förfallna tillstånd, måste Magistraten likväl begagna privat lägenhet, då den en lång tid hade sina sessioner uti Beckstöm & Westmans eller för detta Bergmanska huset, intill dess att Rådstugan på 1730talet flyttades till slottet, hvartill de rum begagnades som nu utgör kökslägenheten. Under Landshöfding Strömfeldts tid 1795, flyttades Rådstugan till nuvarande Gymnasiehuset, men den 17 Mars 1803, inköptes för 10,000 R:dr b:co. till Rådhus och Domprostboställe, det vackra stenhuset vid torget som Kammar-Rådet och Riddaren af N. O., J. O. Hertzman låtit uppbygga ifrån grunden. Detta tillgeck genom en stor och invecklad intrig, hvartill första ideen lärer blifvit väckt af Lect. Profess. Harlingson, hvilket enligt ett protocoll skall öfvertalt Kammarrådet att sälja sitt hus. Förra Domprostgården var verkligen förfallen medan domprostarne Elf och Dubb icke bodt der utan haft det uthyrt. Nu uppgjordes ett reparationsförslag, men så tilltaget att det afskräckte från allt sådant företag. Å andra sidan utspriddes att den förra Rådstugan vore förfallen och stod på osäker grund. Nu proponerades att af dettas materialier och det gamla Gymnasiehuset skulle bygga ett nytt elegant Gymnasium. I följd

häraf framställdes det project att Borgerskapet och församlingarne skulle gemensamt köpa Hertzmanska huset. Härom uppstod en förfärlig tvist. Pluraliteten var helt och hållet emot det, men parterna sins emellan förfäktade sina ideer med all ifver, skymfande hvarandra rätt bittert, till och med i tryckte smädliga skrifter. Då hade Borgerskapet en beqväm Rådstuga, så väl för alla nödiga rum som boställe för Borgmästaren. Då varande Borgm. Björkman var mycket emot detta förslag och erbjöd sig till och med att flytta från Rådstugan i fall det kunde lända Borgerskapet till nytta, — ty J skolen snart ångra Er, sade han, men der funnos några stortalare bland motpartiet, hvaribland afl. Snörmakaren Thorling var högst verksam att så väl genom sin röst offentligt som genom hemligt öfvertalande pådrifva saken, att den efter mycket gräl blef antagen. Det nya huset köptes. Kort derefter uppstod process om myntet, som dock så slutades, att det skulle betalas i banco efter dåvarande cours som då lärer gjort 12000 R:dr R:gs. Rådstugan såldes för 4000 R:dr Rgs, och Domprostegården för 1000 R:dr Rgs. De förra reparerades snart och står nu på säker grund; den sednare som eges af Byggmästare Hogner, är redan i godt stånd för mångfalldigt mindre än det uppgjorda förslaget. Det synes som den sednare handeln varit beräknad till Domprosten Dubbs fördel, som köpte det, men då man besinnar att han eftergaf hyran för det nya bostället 200 R:dr årligen under åtta års tid, hvilken användes till köpeskillingen, så synes icke något att anmärka deremot. Hvad var följden? Jo! Gymnasium vann väl vid bytet, men både Domprosten och Magistraten förlorade — och ganska kännbart. Medlersta våningen och ena Souterränen tillföll Magi-

straten, allt det öfriga och gårdsrummens disponerande föll på Domprostens del. Magistratsrummen äro högst otjenliga för sitt ändamål. Rådstugans sessionsrum är så kallt om vintern att man begagnar Kämnersrättens rum, och man är i flera afseenden rätt illa belåten. Annat förhållande hade varit, om blott En köpt huset. I synnerhet är det obeqvämligt för Domprosten. Som det egentliga köket är i souterainen, är det i detta afseende genant. Prester och alla andra som i ärender besöka domprosten, hälst då han vicarierar för Biskopen, måste trängas i en mörk och smal trappgång med en mängd rättssökande, i synnerhet sådane rättegångsdagar, då brottmål förehafvas och ett större antal vittnen, merendels sämre folk, äro inkallade. De andlige Herrarne kunna då lätt blifva knuffade af tjufvar eller andra brottslingar som icke veta af det skickliga, och detta kan ej annat än vara oangenämt.

Det beslöts väl vid conventionen att en särskildt trappgång skulle uppföras för Domprosten, men den andlige och verldsliga domstolen hafva derom kommit i en brinnande process, hvilken nu hvilar hos Högsta Domstolen, och ingalunda är något behagligt efterdöme. Derför finnas många som önska att vid första tillfälle ett lämpligt boställe åt Domprosten inköptes, och andelen i Rådhuset deremot bortsåldes.

Gymnasium. Der frimurarehuset är byggdt, har förr stått en tung stenhusbyggnad från catholska tiden. Det begagnades till convictorium, eller communitet, der choraler eller Capitelsmännens vicarier haft sin matsal, och på Domkyrkans bekostnad väl och anständigt blifvit spisade. Deras

antal var icke ringa, ty hvarje altare liksom hvarje function hade sin officiant och inkomster felades ej. K. Gustaf II Adolph lät här 1627 inrätta en Cathedralskola med sex Lärare. Huset påbyggdes. I öfra våningen voro två auditorier, ett för majus och ett för minus Gymnasium. I undra våningen var trivialskolan. Det led betydligt vid branden 1700, men blef genom K. Carl XII:s frikostighet och verksamma föranstaltande åter uppbyggdt, att Gymnasiet invigdes ånyo d. 8 Sept. 1701, då sex lärde män installerades till Lectorer. I anseende till de rätt passande inscriptionerne, få vi hänvisa till Broocman. Som gammalt förfallet, allt för dystert och med den nyare tidens smak mindre passande, bortsåldes det till Frimuraresällskapet för 1000 R:dr R:gs d. 10 Decemb. 1808. Deremot inköptes det förra Rådhuset 1803 för 4000 R:dr R:gs och sattes i sådant stånd det nu befinnes. Detta ligger för ändamålet onekligen rätt väl och behagligt, och är nu mera, sedan Trivialskolan blifvit flyttad, ganska rymligt.

Undervisningen är indelad i trenne auditorier, öfversta, medlersta och nedersta. Gymnasisternas antal är vanligen omkring 120, hafva någon gång fast sällsynt gått till 140. I det öfversta 25 à 30, i det medlersta 36 à 40, och i det nedersta omkring 60. Lärarnes antal ses af Lönestaten.

Gymnasisterne hafva innom sig bildat fyra sällskaper nemligen för sång, Botanik, forntida minne och historik, hvilka ju mer de hinna utveckla sig, skola bidraga till hog för vetenskaperne, hastigare förkofring deruti och ljusare åsigter deraf.

Trivialskolan eller Nya Skolhuset. På stället stod förut ett gammalt stenhus, der Biskop Brask stundom skall hafva bott. Det nya huset, som har ett förmonligt läge på en fri och öppen plan, presenterar sig ganska vackert, och är en af stadens skönaste byggnader. Det är uppfördt af sten, i ny och smakfull stil, under schiffertak, af Länsbyggm. Direct. Holmberg, för en entreprenerad summa af **24000** R:dr b:o, och blef färdigt **1830**. Detta hus är med omsorg byggdt, innehåller vackra och glada lärorum. I öfra våningen är en större sal, der skolungdomen emottages och afskedas, äfven begagnas det vid hvarje förefallande högtidlighet deri alla classerna kunna deltaga, likasom till sången. Ynglingarnes antal är vanligen omkring **200**. Ritsalen är nätt och vacker. Så väl för gymnastiken som Ritskolans inrättande på den eclatanta fot den nu är, har man synnerligast att tacka Herr Conductor Blom. Han har ej allenast derföre varit högst verksam och nitisk, utan i synnerhet förvärfvat sig mycken förtjenst derigenom att han bestått en mängd Gravyrer , Lithografier och Principritningar, allt af godkände mästare, samt materialier, tjenliga för undervisningen. Härigenom har skolan fått ett lif, en sorts glans, som uppmuntrar ungdomen att våga sig in på denna sköna konstens bana. Sex af de minst bemedlade studerande, erhålla tvenne gånger i veckan, under läsningstimmarna, fri undervisning, de öfriga erlägga sex sk. i timman. Det vore önskligt att Hr Blom derigenom kunde vinna någon ersättning för de kostnader han användt. — Icke mindre omsorgsfull har han varit för Gymnastiken, som är försedd med all den dertill hörande attiraille. Gymnastiksalen är belägen på vestra sidan om skolhuset och blef färdig till

hösten 1824, för en summa af 7000 R:dr b:co, ett pris som icke står i något förhållande till den andra mångfaldigt kostbarare lärobyggnaden.

Frimurarehuset. Frimuraresamhället som bildat sig här 1807, hade i början sina sammankomster uti Assémble- och Spektakelhuset, men som medlemmarne hastigt ökte sig, blef detta ställe för trångt och mindre tjenligt. Man inköpte den gamla gymnasiebyggnaden, och innan kort stod på den uråldriga ruinen ett nytt smakfullt och vackert hus. Den sköna façaden, de behagliga proportionerna i byggnadssättet, och läget utmed den löfrika kyrkogården väcka visserligen behag hos den som har sinne för natur och byggnadskonst. För den invigde måste åskådningen vara angenäm, men äfven hos den oinvigde väcker den en högtidlig känsla. Hos honom uppstår en dunkel föreställning om de hemligheter der förehafvas, likasom om, införd i en högre vettenskap, man der skådade bakom evighetens förlåt, och der sysselsatte sig med upplösningen af lifvets ännu oförklarade gåta. Dock, det mystiska må hafva frambragt något stort och vigtigt, kommit det högre ljuset närmare eller icke, nog af, märkvärdigt är och blir det, att de välgörande inrättningar detta sällskap stiftat blifvit vårdade med ett nit och en ändamålsenlighet som öfverträffat alla allmänna stiftelser. Vid uppbyggandet af detta hus, utmärkte sig Öfverst L. Bar. Israel Lagerfeldt genom sin verksamhet. Gymnasiehuset inköptes d. 10 Dec. 1808, och d. 7 Maji 1810 hölls loge första gången i det nya, och d. 14 Januari 1814 hade alla härvarande loger hvar och en sina rum uti fullkomlig ordning.

Assémble- och Spektakelhuset. Dans, musik och skådespel hafva under årtusenden utgjort det bildade sällskapslifvets väsentligaste nöjen. Linköping saknade tjenlig inrättning för anställande af dessa nöjen. Detta gaf anledning till några bildade män, att genom deras verksamhet inrätta ett bolag till uppbyggande af ett dertill väl inrättadt hus. Innom kort tecknade sig 600 actier à 10 R:dr b:co hvardera, dels af stadsboar, men i synnerhet af grannarne på landet. Öfv. L. Frih. Lagerfeldt, K.R. o. R. Hertzman och Rådm. Tornborg åtogo sig detta bestyr. Genom deras nit blef det nuvarande Spectakelhuset snart uppbyggdt år 1806 af Conductör Sundström, och besteg sig kostnaden till circa 11,000 R:dr R:gs. Undra våningen innefattar dansrummen, samt local för Tractör och en billardsal. Öfra våningen utgör Theatern, som är ganska väl inrättad, med nödiga beqvämligheter. Sjelfva byggnaden som är hög, ansenlig och försedd med en vacker fond, har ett fritt läge mot Landskyrkan. Den tillhör helt och hållet ett privat sällskap, ty staden har ingen del deruti, utan för de actier några få personer hafva. Den 14 Nov. 1806, hölls första Assembleen, och d. 11 Dec. s. år, första Spektaklet. Inkomsterna från 1807 till 1817 använde man till meublissement, husets underhåll m. m., 1817 började första utdelningen med Tio procent, och hafva actieägarne nu uppburit 105 procent. Tio actier hafva blifvit skänkte till Bolaget så att antalet nu utgör 585 st. Huset är assureradt till 6099 R:dr 17 sk. 4 rst. b:co.

Badhuset. Linköping saknade en högst vigtig inrättning, nemligen ett beqvämligt och väl inrättadt Badhus. Till detta ändamåls vinnande,

bildade sig ett sällskap, som sammansatte ett bolag af 100 actier à 50 R:dr R:gs. Genast anskaffades en tjenlig plats utmed Ån, nära nya Bron. Det blef färdigt förlidet år, att badningen begynte med den 1 Oct. Det innehåller fyra vackra och väl möblerade rum med alla för inrättningen nödiga beqvämligheter. Äfven finnes en instängning för bad i sjelfva strömmen under den varma årstiden. Ett enkelt eller ljumt bad betalas med 12 sk., koksaltbad 24 sk., artificielt saltsjöbad 1 R:dr, jernsaltbad 1 R:dr, aromatiskt 1 R:dr, ångbad 1 R:dr 16 sk., myrbad 36 sk., Hepatiskt bad 32 sk., spritbad 24 sk., åbad 4 sk. b:ko. Ett bevis af dess behof och nytta är, att ej långt från tusende bad äro tagna under vintern, och när allmänheten blir van vid fördelarna deraf blir det troligen ännu mera besökt.

Biblioteket. Förmodligen hade Brasken och de öfrige andlige bortfört de flesta skrifter och legender, ty blott få lemningar finnas derefter. Väl uppmanades sedermera presterne att inlemna från sterbhusen, nyttiga och vackra böcker, men utan framgång, ty 1600 var hela boksamlingen ej mer än 50 exempl. Det funnos dock många lärda män. Till ett bevis att då ej saknas vitterhets- och frihetsanda, vilja vi anföra följande versar af Biskop Thomas i Strengnäs år 1430:

Friiheet är thet betzsta thing
Then sökjas kan all verlden omkring,
Ther friiheet kan väl bära.
Vill tu vara tik sjelfver hull
Tu älsko Friiheet meer än gull,
Thy friiheet fölgher ära.

Den första betydliga gåfva var något före 1634 af Axel Banér, neml. 160 band. Genom Biskoparnes sorgfällighet, steg samlingen vid 1700 till 800 st. Kort derefter anslog R.R. Gr. Carl Piper 1350 dal., för hvars nära belopp inköptes 480 volumer. Den oförgätlige och lärde Erkebiskopen Eric Benzelius från 1731 till 1743, vinlade sig med all omsorg om Bibliotekets förökande, och uppmanade prester och andra litterära personer till donationer. Största tillväxten vann det år 1757, genom inköpet för den obetydliga summan af 1200 d. k. af hans efterlemnade boksamling, hvilken innehåller många förträffliga arbeten, och utgjorde utom handskrifter 3000 band. Hans många anteckningar och rättelser, dels i margen af boken dels på lösa blad, visa med hvilket omdöme och uppmärksamhet han läst innehållet. Äfven Biskop Rhyzelius ådagalade mycket nit. Biblioteket stod först i St. Andreæ Chor, han lät 1758 flytta det till tornet, der det nu är. En särskildt Biblothekarie, Mag:r Tidén blef då antagen, och catalog upprättad. Vidare har Biblioteket ökat sig genom liberala gåfvor, neml. af Biskop Filenius, Canc.R. E. Solberg, Assessor Ch. Braad, Pr. Doct. Ekman, Lagm. Sigf. Gahm, Erkebiskoparne U. v. Troil och J. Ax. Lindblom, Dompr. D. Alf, Prof. J. H. Lidén, Enkefru Hedv. Hellvig, Öfv. Com. L. P. Brunvald, m. fl. Den dyrbaraste senaste gåfvan är af BergR. Ridd. Dahlberg, år 1820. Denna innehåller många kostbara praktupplagor i naturalhistorien, botaniken, och medicinen, flera sällsynta historiska verk, och ett betydligt antal resbeskrifningar. Denna samling intager för det mästa det stora rummet i norra delen af Tornet. Böckernas antal lära nu utgöra omkring 26000, och eftergifva ej särdeles

mycket biblioteket i Lund, hvilket, för ej länge sedan, icke innehöll mer än några och trettiotusende band. Biblioteket har sin särskildta cassa, hvars behållning d. 30 Juni 1833, var 4666 R:dr 32 sk. b:co. Något öfver hundra R:dr användes det ena året mer än det andra till inköp af nya böcker.

De äldsta Documenter här finnas äro bytes- och salubref på Pergament till och med från 1320. Det är märkbart att se huru korta dessa förhandlingar äro affattade, och likväl innehållsrika blott på en sida med tät textad stil. Häraf kan man se att det ej var den tidens sätt att genom utdragen stil utfärda prejningsbref. Sigillen hänga i kanten, och stämpeln är djupt intryckt i vaxbållan. De mästa äro från Skenninge, Wadstena och Allvastra. Det äldsta bref på papper är af följande innehåll:

Salubref, hvarigenom Aafrun Folcka Dieknes hustru till Ragvalde Joansson försållt tio å Akra liggande Nordan för Brödra-Clostre och sunnan för Hannessa kogs, oah det för Silv. m:kr och Femtighi Östgötzka pänninga, swa got mynt at fyrathighi mkr göra ena lödhogha mk. Dat A:o D:ni MCDXLV. Feria proxima post festum St. Petri ad vincula. — Bekräftadt af Dan Ingolffsons, Byfogotha i Skenninge, och Ingeld Dieknes, Stadsskrifvare derstädes.

Ett dylikt äldre manuscript är en 1432 på papper skrifven Lagbok, skänkt år 1819 af Med. Stud. J. Carl Jansson i Wadstena, och lärer täfla med de äldsta i riket. Den är uppsänd till Stockholm. I åttonde århundradet uppfanns konsten att göra papper af bomull. I det elfte

infördes den af Araberne till Spanien, der alldra först vattenverk inrättades till dess förfärdigande. I det tolfte begynte man att tillsätta linnelump, men det egentliga linnepapperets ålder, kan ej räknas förr än 1318. Det äldsta documentet på detta slags papper förvaras i archivet i Hospitalet Kaufbeeren i Tyskland.

På Biblioteket förvaras äfven en vacker myntsamling, och andra curiosa, som utrymmet ej tillåter att beskrifva.

Hvilket hedrande och oförgängligt monument skulle icke en rik man kunna resa åt sig här, om han kunde anslå medel till uppbyggande af en Biblioteksbyggnad, med nödiga rum för en Bibliotekarius, och en Amanuens, på det en af dem alltid måtte vara närvarande. Den förra åtminstone borde då vara så väl lönt, att han icke hade skäl att öfvergifva sin post, och borde ej under andra vilkor få emottaga den; mot försäkran om anständigt underhåll på ålderdomen. Då kunde han lära känna boksamlingen och blifva hvad han borde vara, en lefvande catalog. Ovilkorligt borde Biblioteks-salen vara öppen hela dagen, året igenom. Mindre läsrum, som om vintern kunde hållas varma, borde för de studerande vara der bredvid inrättade. Hur ypperligt skulle det icke vara för en författare! Böckerne borde rangeras efter vetenskaperne; då kunde den vettgirige inviga sig i den, hvartill han kände sig hafva lust och anlag. Man borde helt och hållet och alldeles fritt kunna få tillbringa sin tid bland dessa bortgångne män, som likfullt lefva i sina skrifter, och stå ännu qvar såsom lärare i sin fulla verksamhet. Nu deremot står den stora boksamlingen

som ett chaos, för hvilket man häpnar. Den liknar en egyptisk labyrinth. Också är den liksom de öfriga i vårt land, föga tillgänglig. Man kan omöjligen besvära en man att der uppehålla sig hela dagen eller dagar, då hans tid af annat är upptagen och han icke är lönt derför. Dessutom är det inrättningens egen anda som skall lifva den vettgiriges anda; muntra den genom en lockande tillgänglighet, och göra honom biblioteksliftet på det högsta ljuft och behagligt. Det skulle blifva en den förträffligaste anstalt i riket, och den ypperligaste i vetenskapsverlden. En gång satt i sådan verkställighet, skulle mången kunskapskär man ytterligare befordra den. Boksamlingen tycks förtjena detta offer. Månne en dag den man skall framstå, som vill förtjena denna Lagerkrans.

Eklesiastik Ekonomiens Cassa och Stipendier.

K. Gymnasie Byggnadscassans behållning vid sista bokslutet 34,084 R:dr 34 sk.

Cassa-Emeritorum Sacerdotum. Grundar sig på collecter, som vanligen utgöra 60 à 70 R. Cassan utgör 7032 R:dr 4 sk. 9 rst. Utdelas åt ålderstigne och torftige tjenstemän af prestestånd et som ej vunnit förmånlig befordran, och lemnas efter pensionärernes antal, och Cassans tillgång.

C. pauperum Sacerdotum. Grundar sig äfven på collecter. Cassans behållning 5523 Rd. 27 sk. 10 rst. — har samma ändamål som förenämde.

C. Emeritorum, eller gamla Tertial-Cassan. Inkomsten består i Vederlagsspannemål under extra

nådår, tertialtionde af pastorater, som af en eller annan orsak stå vacanta, tredjedel af Proste-Tunnorne under extra nådår, och besparingar under ledigt stående skolesysslor. Denna Cassas behållning är 19395 R:dr 23 sk. 9 rst. Ur denna Cassa njuta förtjente skolelärare, sedan de fått afsked, samt de, hvilka deras tjenster innehafva, fyllnad uti, eller till och med hela beloppet af den sysslan tillhörande lönen, i mon af Cassans tillgångar. Några af lärarne erhålla äfven deraf sin lön.

Linköpings Stifts allmänna Premie och Fattigcassa. I stället för fordom bruklig djeknegång betalas nu 6 rst. af matlaget, hvilket uppgår till omkring 400 R:dr, hvilka utdelas, och dessutom räntan af det förra capitalet 2833 R:dr 17 sk. 10 rst., som vidare ej ökes. Skollärare med svagare löner, erhålla deraf understöd.

Enke-Cassan. Består af behållen Kronotionde af Skärkinds härad 57 T:r 10 k:pr Sp., afgift från hvarje kyrka 2 d. S:mt, utgör 71 Rd., årligt sammanskott i råg af ord. Prestemän, uppgår till nära 230 T:r.

Worsterska donationen. Capitalet 300 R:dr; räntan, 18 R:dr utdelas till 3 nödlidande enkor, utan afkortning på deras vanliga enkehjelp.

Stipendier och Premier för Studerande.

Vid Upsala Akademi.

Fru von Schedings 1672. Fonden insatt i banken. För tvenne Theol. Studiosi, den ena 32 Rd. 12 sk., den andra 20 R:dr 36 sk. i 5 år bortgifves af Consist. i Link.

Handl. Stieglers 1710. Fond. 555 R:dr 30 sk. En Östgöthe njuter 25 à 91 R:dr i 6 år vid akademien, och tvenne år under utländska resor. Besättes af P. Cancel. och Cons. Acad.

Frih. Wendels Hammarskölds 1711. Stipendiaten, som ägaren af Tuna utnämner, efter eller utan Cons. Linc. förslag, erhåller i 4 år från Tuna 16 R:dr, från Banken något öfver 12 R:dr och 9 T:r Spannemål jemte en frälseränta af 2:ne hemman frelse.

Landsh. Bar. von Dankwardts. Fonden i Banken. Stipendiaten åtnjuter 16 R:dr 32 sk. i 4 år — nämnes af den äldste i Dankw. familjen eft. Cons. Acad. förslag.

Biskop O. Rhyzelii. Räntan af fonden 666 R:dr 32 sk., erhåller Stipend. i 3 år. Tillsättes af den äldste i Odencrantska familjen eft. Cons. Acad. förslag.

Prosten Palmaers 1783. Fond. 555 Rd. 26 sk. 8 rst. Stip. erhåller i 6 år 33 Rd. 16 sk. Tillsättes af Cons. Acad. eft. Inspect. och Seniorernes af Östgötha nations förslag.

Prof. J. P. Sleincour 1784. Fond. 1111 R:dr 5 sk. 4 rst. Tvenne Stipendiater i 3 år hvardera 33 R:dr 16 sk., och tillsättas af Cons. Acad.

Assessor C. M. Strandbergs 1786. Fond 3000 R:dr. Tvenne Medicinæ Studiosi erhålla i 4 år hvardera 66 Rd. 32 sk. Tillsättes af Cons. Acad.

Profes. J. H. Lidéns 1787. Fond 1666 Rd. 32 sk. Två Stipendiater njuta under 4 år hvardera 50 R:dr. Tillsättes af Cons. Acad.

Prof. N. Lindbloms 1793. Fond R:dr 833 16 sk. Erhålles i 3 år R:dr 50. Utn. af P. Canc. och Cons. Acad.Fond i Banken.

Borgm. i Stockh. S. C. Flodins 1795, 1796. Elfva Stipendiater, tre söner af civile Embetsmän och åtta af ofrälse Prester, njuta i 3 år hvardera R:dr 100. Tillsättas efter lottning af Magistr. och Stadens Äldste i Stockholm enl. Cons. Acad. förslag. Fond i Banken.

Commerce-Råd L. Reimers 1797. Fond R:dr 666 32 sk. Stip. åtnjuter i 4 år R:dr 40. — Ömsom Östgötha och Stockh. nation. Tillsättes af Cons. Acad.

Enkefru Hellviks. Fond R:dr 3333 16 sk. Tre Stipendiater under 6 år R:dr 66 32 sk. hvardera. Af Cons. Acad.

Prosten Nordvalls 1815. Fond ½ hem. frälse, köpt för R:dr 5266 32 sk. För slägtingar, sedan någon behöfvande Östgöthe i 3 år. Tillsättes af Erkebiskopen.

Vid Upsala eller Lunds Academi.

Af Kammarh. Grefve C. G. Pipers 1782. Fond i Banken, af besparda ränte-medel erhåller Stip. i 3 år R:dr 50. Tillsättes af den äldsta af Piperska familien efter Cons. Linc. förslag.

Direct. P. Elgerus 1784. Årlig frälseränta af 10 T:r 10 kpr Korn. Åtnjutes i 3 år. Tillsättes efter lottning mellan 4 efter Cons. Linc. förslag. Slägting erhåller det utan lottning.

Professor Sam. Älf 1799. Fonden är 666 R:dr 32 sk. Stipendiaten erhåller R:dr 40

under 4 år, efter förslag af Cons. Linc. genom lottning af tvänne.

Östgötha Gilles. Consist. föreslår tvänne, hvaraf en erhåller 100 R:dr B:ko i 4 år.

Stipendia collectanea utgöras af 3 collecter öfver hela Stiftet, 70 à 100 R:dr, som fördelas till behöfvande Studenter vid Academierna med 8 à 10 R:dr åt hvardera.

Vid Linköpings Gymnasium.

Fru Ch. von Schedings 1672. Consist. Linc. tillsätter två Stipendiater som erhålla i 5 år 11 R:dr 24 sk.

RsR. Gr. Carl Pipers 1699. Fond i Banken. Den äldste af Familjen nämner efter Cons. Linc. förslag 4 Stipendiater, af hvilka hvarje erhåller 10 R:dr.

Lieut. A. Koskulls på Stjernvik. Fonden frälse-ränta af 8 R:dr 16 sk., som Stipendiaten begagnar så länge han fortsätter sina studier till dess han får tjenst. Testators efterträdare tillsätter efter förslag af Cons. Lincop.

Prosten N. Curman 1776. Fonden frälseränta. Två Stipendiater njuta i 4 år 10 R:dr hvardera.

Musikaliskt Stipendium af Gr. C. Piper 7 R:dr 40 sk. 2 r. i 3 år.

Kyrkoh. C. A. Lindorffs 1783. Tre Stipendiater få 4 R:dr 21 sk. 4 rst. i 4 år hvardera.

Borgm. Flodins. Tvänne Prestsöner erhålla i 3 år 30 R:dr hvardera.

Lector Nicolais 1797. Räntan 8 R:dr å fonden 133 R:dr 16 sk. åt en Stipendiat under 4 år.

Prosten Nordvalls. En Gymnasist åtnjuter en tredjedel af hans ofvannämnda donations afkastning 2 à 3 år. Utn. af Biskopen.

Assessor Rulanders. Fonden 666 R:dr. 32 sk. Räntan tilldelas hvarje Maj månad åt två Gymnasister med 20 R:dr.

Contr. Prost Nymansons. Fonden 1666 R:dr 32 sk. Tvänne af Wadstena barn erhålla 4 à 5 år 50 R:dr hvardera, hvaraf hälften bespares till afresan till Akademien.

Vid Linköpings Högre Lärdoms-Skola.

Fru von Schedings. 5 R:dr 6 sk. 4 rst. under 5 år.

Grefve Pipers, deraf fyra Stipendiater i 3 år 8 R:dr 16 sk. hvardera.

Koskulds. Fonden 88 R:dr 42 sk. 8 rst. Räntan deraf till Stipendiaten blir Gymnasist.

Fältm. Gr. Axel Sparres Enkefru Grefv. Falkenbergs. Fonden 500 R:dr. En adelig årligen 10, två ofrälse 5 R:dr hvardera.

Curmans, deraf två Stipendiater 6 R:dr 32 sk. i 4 år hvardera.

Kinboms, deraf en Stipendiat 6 R:dr 32 sk. tills han blir Gymnasist.

Med. Doct. Herman Gideon de Rogiers. Fonden 1000 R:dr. Två Stipendiater erhålla 30 R:dr hvardera under både Skole- och Gymnasii-tid.

Fru Maria Chr. Söderqvists. Fonden 2000 R:dr, för två Stipendiater, som serskildt är nämndt.

De äldsta Borgmästare i Linköping uppgifves hafva varit Magnus Svensson och Magn. Mört vid 1426. I äldre tider har här varit flera Borgmästare, emedan de tvänne äldste i Rådet skiftevis förvaltat Presidium. Ännu i 17:de seklet voro här tvänne Borgmästare; Magistraten består för det närvarande af en Borgmästare, en Kämners-Præses, som tillika innehar en Rådmans lön, fyra Rådmänner och en Magistrats-Sekreterare.

I lön åtnjuter Borgmästaren i jord 12 Tld. åker, och äng räknad till 12 lass hö, samt 12 kobeten. Hvarje Rådman jemte Stads-Notarien hälften deremot eller 6 Tld. åker, 6 lass hö och 3 kobeten hvardera. Stadsbokhållaren 4 Tld. åker, 6 lass hö och 3 kobeten. Stadsfogden 2 Tld. jord. Den till Magistratens begagnande upplåtna jorden utgör 58 Tld. 28 kpld. åker, 62 T. 12 k. äng, 86 T. 10 k. hagar. För den jorden som Magistraten innehar utöfver förestående reglering, och till det mesta består i hagmark, betalas afgift till Stads-Cassan.

Länge hafver penninge-lönen varit obetydlig, men har i senare åren gång efter annan blifvit förhöjd, och utgör nu för

	R:dr	sk.	rst.
Borgmästaren	512:	37,	4.
Kämners-Præses	522:	10,	8.
En litterat Rådman	200:		
Tre illitterata tillsammans	100:		
Transport B:ko R:dr	1335:		

Transport B:ko R:dr	1335:
Magistrats-Sekreteraren	300:
Stads-Bokhållaren	266: 32.
Stadsfogden	133: 16.
Två Stadsbetjenter	200:
Fyra Fjerdingskarlar à $83\frac{1}{3}$	325: 16
Dessutom aflönas en Stads-Läkare ur Stads-kassan med	150:
Summa B:ko R:dr	2710: 16.

Denna aflöning grundar sig hufvudsakligast på följande inkomster, som äro beräknade efter 5 års medium för åren 1828, 29, 30, 31 & 32.

	R:dr sk. rst.
Ståndpenningar	401: 23, 7.
Utskylder för arf och egen jord	14: 27, 6.
Vin- och Källare-afgift	50: 33, 9.
Burgäldspenningar	28: 32.
Åkerstädja	13: 18, 10.
Sämjeskatt	185: 19, 2.
Andel i sakören	16: 14, 11.
Källare-arrendet och friheten att försälja vin i minut	235:
Tomtören	55: 27, 7.
Auctions-provision	191: 29, 10.
Arrendet af all Stadsjord, sedan åt Magistraten och dess betjening är afrösadt det som dem blifvit anslaget	891: 42, 1.
Krono-åkers afgift	85: 34.
Fyrkafgift, som gör 130 à 132 fyrk, varierar efter omständigheter och erlägges efter 8 sk. pr f.	55:
Rådstugu-hyra	125:
Gjernings-afgift	13: 25, 7.
Summa B:ko R:dr	2363: 40, 8.

Ofvanstående äro de inkomster som inflöto 1832. Somliga äro icke lika hvarje år, utan kunna vara högre och äfven något lägre, hvilket dock efter medii beräkningen icke kan blifva särdeles betydligt. Som nu lönförhöjningen redan är definitift afgjord måste man vara betänkt på någon utväg att ersätta bristen, då man af förutstående inser att lönestaten öfverskjuter de påräknade inkomsterna med nära 400 R:dr.

Således har Borgerskapet snart att vänta en ny taxering, som är oundviklig. Visserligen tålde en och annan af ofvanstående skatter någon förhöjning, men huru detta skall tillgå blir en benig fråga. I alla fall blir det just ej betydligt; Linköping har så många förmoner mot andra städer att en sådan tillökning i skatten ej kan blifva många svårigheter underkastad när man vill.

Stads-Cassans behållning utgjorde vid sista bokslutet 4124 R:dr 2 rst. B:ko, men den är blott skenbar, ty deruti ingå ecclesiastik- och fattigförsörjningarnes Cassor, så att, när de frånbragas, utgör Borgerskapets egna och egentliga andel deruti ej stort öfver 1000 R:dr B:ko.

År 1833 befants i Linköping
23 Handlande, som i Bevillning tillsammans erlade R:dr B:ko 541: 12.

Handtverkare:
3 Blecksiagare. 5 Bokbindare. 2 Byggmästare. 1 Karduansmakare. 7 Garfvare. 3 Glasmästare. 4 Guldsmeder. 2 Gördelmakare. 5 Handskmakare. 5

10.

Hattmakare. 5 Kakelugnsmakare. 1 Kammakare. 5 Kopparslagare. 2 Murmästare. 5 Målare. 6 Sadelmakare. 3 Sejlare. 9 Skomakare. 7 Skräddare. 6 Smeder. 6 Snickare. 1 Snörmakare. 3 Svarfvare. 3 Sämskmakare och 3 Vagnmakare; tillsammans 102 Mästare i 25 serskildta handtverk, som utgjorde Bevillning med 790: 24.

Diverse Närings-idkare:

1 Apothekare. 1 Badare-Mästare. 9 Bagare. 2 Bokhandlare. 2 Boktryckare. 18 Bryggare. 4 D:o med krogrättighet. 2 D:o med Tracteurs-rättighet. 1 Skorstensfeijare. 7 Slagtare. 2 Sockerbagare. 1 Spisqvartersidkare. 3 Tracteurer. 2 Åkare. 1 Gästgifvare med Tracs törs-rättighet. 8 Fiskhandlare; tillsammans 65 personer, som erlade i Bevillning 611: 40.

Folkmängden i Linköping var

År.	Personer.	År	Personer.
1763	2105	1795	2901
66	2185	1800	2680
70	2117	05	2915
75	2436	10	2969
80	2673	15	3138
85	2853	20	3415
90	2463	25	3530
		30	3960

		Mank.	Qvink.	S:a.
1833	års folkmängd var	1779	2367	4146
	födda	72	75	147
	döda	74	61	136
	flera födda än döda			12

	Mank.	Qvink.	S:a.	
födda oäkta	20	13	33	
eller något öfver ¼ af de föddas antal.				
Födde bland Ridd. o. Adeln	2			
Presteståndet	3	3		
Ståndspersoner	5	1		
Borg.-Ståndet	13	18		
Andre Personer	49	53		
Mödrar som födt tvillingar			5	
Inflyttade	201	197	398	
Utflyttade	167	185	152	
Fler inflyttade				46
Således tillökning i folkmängd				58
Barnaföderskor			150	
Mödrar framfödt tvillingar			5	
Dödfödde			8	
Ingångne äktenskap (par)			24	
förut ogifte d:o			17	
Enkling och ogift d:o			4	
Enka och ogift d:o			2	
Enkling och Enka			1	
Upplösta äktenskap			36	
Döda bland Ridd. o. Adeln	1	1		
Presteståndet	1	2		
Ståndspersoner	7	6		
Borgareståndet	15	6		
Andre Personer	50	46		
Döda under 10 år	26	21		
10 à 15	6	1		
25 à 50	27	14		
öfver 50	15	25		
Således mortaliteten störst bland barn under 10 år.				

Döda i	Fattighuset	28
	Lazarettet	1
	Correctionshus	1
	Fängelse	1
	Af starka drycker	1
	Sjelfmördare	1

Välgörande Stiftelser.

Fattigvården har de sednare åren genom invånarnes nitiska bemödande vunnit en fullkomlighet, som den på många ställen icke äger. Den är uppdragen åt en serskildt direction, bestående af nio Ledamöter. Domprosten som alltid är ordförande, Borgmästaren som i dess frånvaro förer ordet, tvenne af Ridd. och Adeln, Stadscomministern, en Ståndsperson och trenne af borgerskapet. Directionen som väljer en Cassaförvaltare, och en föreståndare för Stadens fattighus, utser äfven ett nödigt antal ombudsmän, som vanligen äro Nio, två från hvardera af qvarteren St. Lars, St. Pehr, och Tannefors, samt tre från St. Kors, hvars åliggande det är att hafva uppmärksamhet på de fattiges sysselsättning, uppförande m. m., och upplysa directionen om hvarje fattigs belägenhet, och i hvad mohn han kan vara i behof af, eller förtjena understöd. Äfven böra de vaka öfver obehörigt tiggeri, och man är också deraf ganska litet besvärad. Med få förändringar gäller det vid Socknestämman d. 24 Mars 1824 antagna reglementet. Vid Directionens sammanträden afgöras inflyttningsfrågor, fattigmedelns rätta och samvetsenliga användande, samt anskaffande af arbetsförtjenst åt de arbetsföre, fast mindre bemedlade, m. m. Domkyrkosysslomannen förer protocollet. Till honom böra de inflyttande anmäla sig, och erhålla

Directionens utlåtande, innan de upprätta hyrescontracter.

De till vård och understöd antagne fattige, fördelas i fyra classer; 1:o ofärdiga och utlefvade, som alls icke kunna bidraga till sitt underhåll; 2:o ålderstegne som kunna förrätta något arbete, eller hafva något annat, ehuru otillräckligt understöd att påräkna; 3:o arbetsföre, som sakna all förtjenst; 4:o barn, som af föräldrar eller anhörige ej kunna försörjas. För hvar och en söker Directionen draga försorg genom allehanda lämpliga utvägar, som så mycket bero på omständigheterna att de för deras olikhet ej så noga kunna beskrifvas.

De årliga inkomsterna äro olika och kunna ej med bestämda summor uppgifvas. De bestå hufvudsakligen uti följande: 1:o En årlig afgift af ½ T:a Råg, ½ T:a Korn af hvarje T:ld af all stadens jord af hvad natur som hälst, undantagande den Serafimergillet tillhöriga. Detta utgör 22 T:r 5 k:pr; 2:o årligt sammanskott af penningar, som taxeras för det mästa i grund af bevillningen. Som dels denna icke alla år är lika, och dels den derå beräknade procenten någon gång höjes och sänkes efter behofvet så utfaller beloppet olika. Denna inkomst har vanligen utgjort 14 à 1500 R:dr; 3:o Gåfvor vid bröllop, barndop, procent af Boupptecknigar och auctioner; andel i böter, collecter, försäljning af fattiges qvarlåtenskap m. m. Denna inkomst beror ännu mer på olika omständigheter, i synnerhet mer eller mindre förmögnes frånfällen, kan ej öfverhufvud tagas mer än till 300 R:dr; 4:o gåfvor till Jul, för att ersätta de fattiges förr eljest brukliga Julgång. Då gifvas

så väl födovaror som penningar. Af Tidningarne har man sett att stadens invånare visat sig så gifmilde, att de fattige kunnat fröjda sig åt rigtig vällefnad under högtidsdagarne.

Af förestående finner man att inkomsten utom 4:de punkten utgöra ungefär: 22 T:r 5 k:pr span. räknad efter Riksmarkegång à 6 R:dr 133. 16.
Sammansatte efter taxering 1500.
Extra intrader 300.

S:a B:co R:dr 1933. 16.

För denna summa erhålles årligt understöd: uppgifne några och trettio barn, som äro utlegde på landet, dels i staden à 1 Rdr 16 sk. månaden och någon spannemål; några och sjuttio andra fattige njuter mer eller mindre bidrag, dels i penningar, dels i spannemål.

I Stadens fattighus äro nu 35, och i Mörnerska äfven några och trettio intagne, som erhålla efter deras större eller mindre bräcklighet 24 sk.: 1 à 1 R:dr 16 sk. i månaden. Utom dessa som erhålla månadtlig utdelning, och nu utgöra omkring 170, finnas flera pauvres honteux, och andra som erhålla tillfällig hjelp på ombudsmännens recommendation, så att alla de fattiga kunna antagas till ungefär 200 eller 1 på hvar 20:de af stadens invånare.

Staden ägde förr icke något eget fattighus, utan inrymdes de fattige uti små kojor som tillfallit fattigcassan efter aflidne fattighjon. Det första i denna väg var det Mörnerska, men det var en privat mans stiftelse. Det är egentligen K. Maj:ts välgörenhet man har för det nuvarande att tacka. Vid

sin resa genom staden 1819, gaf K. Maj:t 600 R:dr b:co till stadens fattige. Directionen trodde sig icke bättre kunna använda denna gåfva än genom anskaffandet af ett fattighus. Man inköpte kort derefter gården N:o 31, Tannef. qvarter, för 2222 R:dr 10 sk. 2 rst. b:co, hvarefter de små stugorne försåldes. När 1831 Choleran satte alla nationer i förskräckelse och försigtighetsåtgärder måste vidtagas, inköptes af Fru Grefvinnan Stenbock nuvarande fattighuset N:o 25, äfven i Tannef. qvarter för 7000 R:dr b:ko. Det förra huset försåldes för 2333 R:dr 16 sk., och en tomt, tillhörigt det Stenbockska för 700 R:dr. Genom några andra anslagna incasseringar, blir den återstående skulden på det nya huset nästa år 1835 icke mer än 2666 R:dr 32 sk., och tror Directionen att genom besparingar kunna tillvägabringa den resterande betalningen utan vidare taxering. På norra ändan finnas elfva, de flesta tapetserade, rum, en del med vackra dörrstycken, och ett kök. På den södra 10 rum med kök, hvilka användas till sjukrum för tjenstefolk, eller öfverhufvud sådane som icke hafva tillfälle att herbergeras hemma eller tillbörligen vårdas, men erhålla i öfrigt icke något biträde af fattigvården.

Läns-Lazarettet är beläget vid Hospitalskyrkan. Detta sjukhus inrättades kort efter 1777, då Hospitalet flyttades till Wadstena. Dertill begagnas de tvänne stenhusbyggnader som stå qvar efter Bernhardinerklostret Den ena innehåller 8 rum, hvaraf 5 begagnas till sjukrum. och rymmas i de flesta 4 sängar. Ett rum för Läkaren, som der har ett ganska nätt och vackert apotek, ett rum för sköterkan, samt ett förvarings- och nödfallsrum. Den andra byggnaden, 2 stora salar; i

KARLSTADS STADSBIBLIOTEK

hvardera äro 10 sängar. Kök och brygghus i en särskild på gården uppförd trädbyggnad. Här intages vanligen 70 à 80 personer. Här råder en förträfflig ordning och snygghet, så inuti rummen, som i de sjukas klädsel, och öfverhufvud i hela omvårdnaden. Allt röjer en kraftig mans styrelse som med allvar vill det välgörande ändamålets uppfyllande. Inrättningen har sin egen läkare och syssloman, som tillsättas och aflönas af Serafimergillet. Stället är gladt och angenämt, samt har en väl underhållen trädgård, allt passande för en sådan inrättning. — Det är något eget att se en mörk och dyster munkbyggnad ännu stå qvar der, likasom för att föreställa tvenne olika tiders anda.

Mörnerska Stiftelsen. Majoren och Rid. Fr. Hampus Mörner, använde genom Donationsbref af d. 18 Aug. 1812 och 23 Januari 1813 gården N:o 64 i St. Pehrs qvarter vid Hunnbergsgatan, jemte 7 T:ld 4 k:ld åkerjord vid Staden till en högst välgörande stiftelse för nödlidande och husville medlemmar af domkyrkoförsamlingen, der de åtnjuta fria husrum. Inkomsterna af jorden användas till utskylders betalande och husets underhållande, hvilka med den omsorg blifvit förvaltade att stiftelsen redan äger en besparingsfond. Här finnes Nio rum i hvilka nu herbergeras några och trettio personer, samt tillika kök och andra beqvämligheter. Denna stiftelse vårdas af en af Herr Majoren vald föreståndare, nu H:r Profess. Arehn, men som i framtiden alltid efter den bortgående väljes af den äldste af stiftarens familj, och vid tillsynen biträdes af Stadscomministern. Dem tillhör det ensamt, att intaga de personer,

hvilka de anse mäst i behof eller mäst förtjente af denna förmon.

Correctionshuset, Tomten N:o 17, i St. Lars qvarter. Länge har här varit ett arbetshus som stått under Commerce-Collegii styrelse och varit utarrenderadt, men correctionsinrättningen sådan den nu är beskaffad, stiftades 1823 med en fond af 8,309 R:dr 22 sk. 8 rst., hvilken vid 1833 års bokslut ökat sig till 8,930 Rd. 7 sk. 2 rst. Här intagas lösdrifvare eller sådane lätjefulle, som ej synas vilja arbeta, ej eller kunna skaffa sig förtjenst. Inga brottslingar som lidit straff, blifva emottagna, och antalet får ej öfverstiga åtta. De underhållas af en entreprenör mot åtta sk. om dagen, och sådane som visa stadga och flit få uttagas på requirentens ansvar som då betalar för deras begagnande 10 sk. 8 rst. om dagen. För öfrigt sysselsättas de med allahanda arbeten, hvaraf den möjligt blifvande vinsten tillfaller Cassan. Man har trott sig finna att många lättingar vant sig vid flit, och af ledsnad vid den ständiga inspärrningen uppfört sig skickligt, för att få förtroende att uttagas. Under närvarande förvaltning synes denna inrättning medföra verklig nytta, och uppfylla ändamålet. Den är ett talande bevis af det felaktiga af våra stora correctionshus, der de som der intagas i stället att förbättras, i grund förderfvas af de brottslingar och bofvar, i hvars förledande sällskap de på ett så oförståndigt sätt införas.

Enke- och Pupill-Cassan. Några vältänkande Borgersmän föreslogo vid allmän Rådstuga i April månad 1831 att samla en fond, till framtida understöd för mindre bemedlade eller af-

sigkomne Borgare, deras enkor och barn, hvilket blef med allmänt bifall upptaget. I följe deraf beslöts 1:o att hvarje person, som vann burskap, skulle vid edens aflägggande lemna en contant afgift, efter tillgångar och eget behag. 2:do Att värdet af en fjerdedels t:a råg skulle för år 1831 erläggas af all Borgare-åker, och framdeles för ett år af dem som få jord sig tilideld. 3:o Att vid allmänna måltider eller högtidligheter, som anställdes af Borgerskapet, skulle man försöka uppmuntra till frivillig insamling. Äfven hoppades man att ädelsinnade Medborgare skulle genom donationer och testamenten befordra detta vackra ändamål. 4:o Att af hvarje fyrk skulle erläggas tills vidare 8 sk. B:ko.

Cassan förvaltas af en dertill utsedd föreståndare, men garanteras gemensamt af Stadens Äldste. När en Cassa-förvaltare afträder måste efterträdaren innom trenne månader klandra räkningen i fall han finner fel deruti, i annat fall blir han sjelf derföre ansvarig. Hvarje Borgare äger, när han åstundar, att se räkenskaperna. Inflytande medel utlånas mot fullgiltig säkerhet, dock ej i mindre poster än 100 R:dr B:ko, företrädesvis till Borgare. Räntan lägges till Capitalet tills det uppnått 2000 R:dr B:ko, hvarförinnan ingen utdelning får ske. Derefter utdelas tre procent eller 60 R:dr B:ko årligen, men de tvänne procenten läggas åter till Capitalet. Till annat ändamål må Cassan ej användas. — Den insamlade fonden utgör redan 500 R:dr B:ko, som i tvänne poster äro utlånade, och i contant 42 R:dr 20 sk. 2 rst. B:ko.

Utdelningar ske efter ansökningar, och vill stadens äldsta efter noggrann forskning bemöda sig

att lemna dem till de mest nödlidande, och framför alla fader- och moderlösa barn. — Den som genom oordentlig och liderlig lefnad bragt sin familj i fattigdom må ej åtnjuta annat understöd än rum, värme och skötsel. — Enka efter Borgare har förverkat ett erhållet understöd genom ingånget äktenskap utom Borgare-Ståndet. Om någon åtnjuter understöd af annan allmän Cassa hindrar det ej att äfven erhålla det ur Enke- och Pupill-Cassan, i fall Stadens Äldste pröfvar det skäligt.

Som det inträffat att man ej med skäl kunnat uttaga den på Borgare-åker pålagde $\frac{1}{4}$ t:a Råg af dem som antingen sjelfva varit i behof, eller just erhållit jorden till understöd, har Cassan mest tillkommit genom frivilliga sammanskott. Önskligt vore att några bemedlade män ville antingen medan de lefde eller efter deras bortgång ur lifvet, då de lemna öfverflöd nog åt sina arfvingar, heldst då de ej hafva egna barn, anslå någon större summa till detta ädla ändamål. Då skulle man snart komma i den lyckliga belägenhet att utdela välgerningar, hvilket skulle vara Borgerskapets egna nytta, glädje och tillfredsställelse.

Ljungstedtska Friskolan. Gen. Consuln i Macao, R. W. O. And. Ljungstedt, född i Linköping 1754, har gifvit en betydlig summa till inrättande af en Friskola för Gossar i Linköping. Erkebiskop Lindblom skall dertill hafva gifvit honom idéen och Gen. Consuln har på ett hedrande sätt satt den i verkställighet. Han skickade genom Tranchellska huset i Götheborg, i Dec. 1818 ock i April 1819, uti contanta remisser 5333 R:dr 16 sk., och sedermera tvänne skuldsedlar af år 1821 af John Leffler i Götheborg,

hvardera på 6666 R:dr 32 sk., den ena att betala om sex år med ränta, den andra om tio år utan ränta, eller tillsammans 13,333 R:dr 16 sk., så att hela donationen gjorde 66,666 R:dr 32 sk. b:co, men någon betalning från Leffler har ej följt, utan beror på framtiden. För dessa penningar inköptes Yckenbergska Egendomen N:o 59 i St. Kors quarter d. 1 Octob. 1818 för R:dr 5635. 29. 2.

Derstädes uppbyggdes en särskildt byggnad ämnad till tecknologisk skola som kostade	3639.	8.
	9274.	37.
Rings egendom i Björkekinds härad, Å Socken 4½ mantal	30,000.	
Broby 1 m:tl	6,000.	
Sjövalla 1 m:tl	7500.	
	43,500.	
Inventarier af kreatur och redskap	1795.	40.
	45,293.	40.
Tillsammans R:dr	54,468.	29. 2.

Man begick här tvenne stora fel. Det ena, att man betalte Rings egendom orimligt högt. Det andra att man inlät sig uti att bruka den med eget folk och egna inventarier, hvilket hade den följden att de tre första åren eller till d. 1 April 1822, gingo utgifterna till 6735 R:dr 43 sk., och inkomsten blef ej mer än 4074 Rd. 26 sk. 4 rst., således förlorades, utom räntorne å 45293 R:dr i tre år omkring 8152 R:dr, i balance 2661 R:dr 16 sk. 8 rst., eller tillsammans 10,813 R:dr 16 sk. 8 rst. Förlusten var så mycket känbarare som den fortgår beständigt, ty Ringska grödorne af-

kasta ej mer än 175 T:r diverse spannemål, som ej kan tagas högre än 5 R:dr 16 sk., alltså 938 R:dr 16 sk., som är en stor skillnad på den årliga räntan 1717 Rd. 28 sk., som kunnat blifva, hvarmed man kunnat åstadkomma mycket godt, och uppfylla stiftelsens ändamål. Man åsamkade sig till och med skuld, neml. till Brandförs. Cassan 5760 R:dr och till ErkeB. v. Rosenstein 3394 14 sk. 1 rst. Icke heller kom Inrättningen i gång. Detta väckte uppmärksamhet å högre ort, och låt K. Maj:t infordra ErkeB. von Rosensteins förklaring, då förhållandet enligt Kongl. Brefvet af d. 19 Mars 1824 befanns sådant vi uppgifvit det. I anledning häraf utfärdade Kongl Maj:t ett Reglemente under d. 21 Julii 1826. En Direction af trenne Ledamöter bestämdes, nemligen Domprosten, som Ordförande, Borgmästaren och en af Stadens Borgare, hvilken sistnämnde af Konungens Befallningshafvande för trenne år skulle utses. Landshöfdingen och Stiftets Biskop ega, när de för godt finna, under lika ansvar med Directionen deltaga uti dess öfverläggningar. — Lärarne föreslås af Directionen, men stadfästas af Landshöfdingen och Biskopen. Från denna tid har en noggrannare ordning i förvaltningen blifvit införd, och man arbetar nu med omtanka att uppföra en varaktig byggnad på den stora Planens ruin. En tiondedel af den årliga inkomsten skall besparas för att successive bringa inrättningen i det skick den ädle Stiftaren åsyftat, och på det man i den färdiga byggnaden må kunna inrätta den tillämnade technologiska skolan med sina verkstäder. Oaktadt all hushållning synes tydligen att besparingen ej blir betydligare än att nära en half mansålder fordras innan Inrättningen kan blifva en skugga af hvad den kunnat vara. Grundläggarens

ädelmod har likväl, oaktadt dessa motgångar, icke tröttnat, ty han har, för att ersätta Lefflerska balancen, skänkt sin andel i boet efter sin afledna hustru, hvilket dock beror på rättegång, der man emedlertid förmodar utbekomma ungefär 30,000 R. Dessutom skall han hafva lofvat i testamente efter sig fem tusende piaster. Om detta en dag, som man har skäl tro, går i fullbordan, så kan ännu inrättningen, af erfarenheten blir man visare, uppnå en oförmodad höjd och storhet bära en yppig rikedom af nyttiga frugter, och växa upp som en majestätlig ek öfver den oförgätlige välgörarens stoft.

Stiftarens stora ändamål var att förena en elementar-skola för gossar, der fri undervisning gafs uti läsning, skrifning, räkning, historia, geografi m. m., med en technologisk, der, i flera slags verkstäder, en praktisk öfning uti flerfalldiga handaslöjder skulle vinnas, och en Gymnastik, der man genom kroppsöfningar skulle utveckla krafterna i ungdomsåren, för att blifva skicklig och härdig till manligare mödor.

Den 1 Maj 1824 öppnades elementar-skolan med införandet af växelundervisningen, men man var mindre lycklig i valet af Läraren, Finne till nation. Skolan vann intet förtroende och ingen framgång. Gossarnes antal steg ej öfver 40 årligen. Ändtligen var man lycklig att uti nuvarande Läraren, Magister Rosengren, hvars nitälskan för medborgerlig bildning på mer än ett sätt är ådagalaggd, träffa en man, som med nit och värma omfattade inrättningen. Här röjde sig hvad kraft och anda förmår. Sedan 1828, då han tillträdde denna befattning, har han årligen meddelat under-

visning åt nära 200 elever. Växelundervisningen, eller den så kallade Lancasterska läromethoden, har under hans styrelse gifvit ganska gynnande resultater. Månne icke staf- och renläsning borde utgöra en förberedande anstalt, och ingalunda ingå uti inrättningens hufvudändamål? borde icke detta vara en afdelning under en serskildt Lärare? Det är en svårighet att finna monitörer; dertill fordras speciel handledning och en bestämd tid. Den förste Läraren kunde då derpå använda vissa timmar. Huru skall allt nu af en enda person medhinnas? Det är skada att en så besvärlig befattning ej kan ersättas med mer än 50 T:r hälften Råg och Korn, samt fria husrum. En serskildt Lärare undervisar uti Choral- och Figural-sång eft. Dillners method. Då tillgångar medgifva skola flera Lärare tillsättas.

Flickskolan stiftades genom Subscription dels af årliga dels på en gång lemnade bidrag af Stadens invånare i anledning och till minne af Jubelfesten 1830, och har haft den framgång att 50 flickor af den fattigare klassen der njuta fri undervisning i läsning, christendom, och de handaslöjder som för deras ålder kan vara lämplig. Icke under 7 och ej öfver 10 års barn få der emottagas. Allt hvad som hörer till undervisningen och de dermed förknippade detailler vårdas af en Direction af fruntimmer, i hvilken Landshöfdingskan, Grefvinnan Hamilton, för det närvarande är Ordförande. Directionens öfriga fyra Ledamöter hafva hvar sin vecka närmare tillsyn öfver Skolan, och bör den damen som har veckan hvarje Lördag anställa Examen och besigtning af de arbeten som under veckan blifvit förfärdigade. Dessa äro dels egna dels främmande. De senare emot en lindrig afgift till skol-kassan. Skolans öfriga ekonomi

handhafves af en Comittée af fem Ledamöter, der Landshöfdingen är Ordförande; den är permanent, men Direction ombytes hvart tredje år.

Inrättningen egde vid 1833 års slut i Capital-fond 2125 R:dr 2 sk. 1 rst. B:ko, tillkomne dels genom subscriptioner, dels concerter och andra publika bidrag, samt 200 R:dr B:ko af Fru Söderqvists Testamente. De årliga inkomsterna äro circa 300 R:dr B:ko; af dessa och räntan bestrides utgifterna, och öfverskottet lägges till Capital-fonden, för att småningom öka den samma, på det Skolan, oberoende af de ovissa bidragen, må vinna ett varaktigt bestånd, som grundar sig på egen säker och bestämd tillgång, och i framtiden kunna sättas i tillfälle att anskaffa sig egen tjenlig lokal.

Garfvare-Enkan Fru Maria Christ. Söderqvists Testamente af d. 28 Mars 1832, utmärker sig genom sina stränga föreskrifter, deruti Stadens äldste icke allenast ålägges att på heder och samvete utdela gåfvorne, utan ock att i allo ansvara för capital och ränta, att de ej rubbas utan alltid användas efter Testators föreskrift. 1:o gifves ett evärdeligt capital 5333 R:dr 16 sk., som disponeras sålunda: Räntan af 2000 R:dr tillfaller i tvänne terminer två välkände Borgare-Enkor, hvars blygsamhet förbjuder dem att anlita den allmänna välviljan. Räntan af 2000 R:dr till tvänne lika qualificerade Borgare-Döttrar, eller i brist deraf till fattiga Borgare-döttrars tarfliga uppfostran. Af 1000 R:dr till lika beskaffad Borgare-Enka med oförsörjda barn under 15 år, intill dess hon träder i annat gifte. Af 333 R:dr 16 sk. till Stads-Bokhållaren för räkenskapernas förande. Pensionen gäller för lifstid, och kan ej fråntagas Pensionär

om hon ej deraf gör sig oförtjent, eller kommer i sådana omständigheter att pensionen blir ett öfverflöd, till hvars frändömmande likfullt fordras två tredjedelar af Directions-Ledamöternas röstetal. Fonden utgjorde d. 1 April, med influtna räntor, 5760 R:dr 40 sk. 2:o Skänkt 2000 R:dr till tvänne Stipendier vid härvarande Skoleverk. Med samma föreskrift i noggranhet af val af Stipendiat och förvaltning är fonden ställd under Dom-Capitlet. Halfva räntan, 30 R:dr B:ko, gifves till tvänne skickliga ynglingar, då de inträda i skolan, eller på sin höjd uppnått Rectors-Classen. Företräde lemnas åt Borgare-söner, eller hvilkas moder är Borgare-dotter, så vida de äga lika skickliget med andra som kunna komma i fråga. Andra hälften utdelas då Stip. begifver sig till Academien, antingen terminvis eller på en gång. Samma föreskrift som ofvan är sagdt, i fall Stipendiaten gör sig oförtjent af donationen. Finnas då fyra års halfva räntor eller 120 R:dr inbesparade lemnas de åt någon fattig, men utmärkt skicklig, till Academien afresande yngling, Uppgår besparingen ej till denna summa tillfaller den efterträdaren. 3:o 200 R:dr till Flick-skolan.

Sparbanken inrättades förlidet år, sedan nödig fond blifvit insamlad till dess grundläggande, och har på denna korta tid visat följande lyckliga resultat:

Debet:		Banko.
Contant i Spar-Bankens Cassa influten fond, sedan åtskillige omkostnader afgått	400: 13, 4.	
Influtne Räntemedel	43: 15.	
		443: 28, 4.
Af 611 Delägare, från September månads början år 1833 till Maj månads slut, innevarande år, hafva blifvit insatte		8611: 40.
	Summa R:dr	9055: 20, 4.

Credit.

Af 81 Delägare äro uttagne		686: 3.
Till 20 Låntagare, mot nöjaktig säkerhet, utlånte		8246: 32.
Dessutom utbetalte under loppet af innevarande år: ½ års arfvode till Bokföranden och Vaktmästaren	62: 24.	
Omkostnader	57: 45, 4.	
		120: 21, 4.
Contant behållning		2: 12,
Summa R:dr		9055: 20, 4.

Under loppet af nedannämnde månader utgöra

			Insättn:r	Uttagn:r	Utlån:r
1 September	månad	år 1833	1107: 12.		700:
— October	—		976: 44.		950:
— November	—		1293: 12.	23. 3.	1566: 32.
— December	—		994: 4.	107: 40.	800:
— Januarii	—	år 1834	687: 8.	21: 34.	800:
— Februarii	—		1031: 5.	38: 34.	500.
— Mars	—		951: 36.	111: 8.	1630:
— April	—		904: 18.	176: 39.	800:
— Maji	—		665: 45.	206: 37.	500:
	Summa R:dr		8611: 40.	686: 3.	8246: 32.

Musik-Corpserna. Det var en tid som det var en stark esprit hos Fattigvårdens Committerade, så väl i staden som på landet, att till sina territorier hindra all inflyttning af obemedlade personer, men om de rika var ingen fråga, de emottogos med öppna armar. Det såg ut som den för välgörandet inrättade Stiftelsen snarare hade till föremål att förfölja än understödja den fattige, ty mången verksam som på en annan lokal, som skulle vara mera passande och gynnande för hans konstflit, kunnat rikligen förtjena sitt uppehälle, återvistes till sin usla och nedtryckta belägenhet, likasom man velat säga: du är fattig, och du skall blifva det; och det är en alldeles oafgjord fråga om icke Fattig-Directionen härigenom skapat lika

så många fattiga som de understödt. Ehuru denna mörka anda visserligen ännu är rådande på åtskilliga orter har den likväl mildrat sig på många andra; också hafva de högre authoriteterna småningom dämpat den stigande myndighet, som dessa Directioner ville tillvälla sig, genom rättigheten att hindra rikets inbyggare att bygga och bo, der de trodde sig finna sin bästa utkomst. Månne icke också en större liberalitet, som man de senare åren visat, i sin mohn bidragit till folkmängdens förökning i Linköping, och derigenom till Stadens större liflighet och förkofring. Likväl var det en liflig disput i detta afseende, då Kongl. Lif-Grenadier-Regementernas Musik-Corpser skulle inflytta till Staden. Man fruktade att blifva öfverhopad af en mängd fattiga enkor och oförsörjda barn. Antingen det var ett upplystare begrepp om den nytta och liflighet så många familjers förtärande af sina löner skulle gifva åt rörelsen, eller mäktigare personers inflytande, lemne vi oafgjordt, emedlertid blef inflyttningen beslutad. Hvarje Regem:s Musik-corps aflöning utgör något öfver 5000 R:dr, utom Beklädnadspenningar, och hvad de genom sin konstskicklighet förtjena. Med den esprit d'honneur, som lifvar hvarje militair-corps, beslöt också Musikens att undanrödja all sådan obehaglig opinion hos Fattig-Directionen och dem som delade dess åsigter, genom inrättandet af en egen Pensions-fond, hvarigenom den sattes i oberoende af alla sådana Directioner. Genom samfäldte Regementernas Musik-föreståndare Kongl. Direktörn Herr B. Crusells omsorgsfulla bemödande blef idéen också snart satt i verkställighet. Man beslöt att den 25 Sept. hvarje år gifva en Concert i S:t Lars Kyrka, och lemna en afgift af alla extra förtjenster, som vid Spektakler, Baler och hvarje sådant offentligt

tillfälle inflöto. Den första Concerten gafs 1823, som inbragte 276 R:dr 24 sk. B:ko, till förmon för Pensions-Cassan. Härigenom och genom de derå inflytande räntor har fonden redan stigit till 6466 R:dr 12 sk., som räkenskaperna af den 20 Sept. 1833 utvisa, och lära räntorne häraf icke utan i högsta nödfall skola vidröras förr än den uppnått 10,000 R:dr. Genom denna anstalt kan denna Cassa öka sig till ett sådant Capital, att Musik-Corpsernes Ledamöter ej behöfva frukta att de sjelfva på gamla dagar, eller deras enkor och barn skola falla samhället till last. Deras personal utgör omkring 110. Det ligger också något vackert deruti att de bildat denna för framtiden välgörande inrättning, genom sin konstskicklighet, att den är en gälld, en belöning åt talangen, som i allmänhet är något sällsynt.

Det har gått ett tal derom, att den ena Musikcorpsen skulle flyttas till Norrköping, som vid högtidliga tillfällen nödgas efterskicka dem de behöfva. Deri ligger också verklig billighet, då Norrköping äger stor öfvervigt, både i betydligare folkmängd, och vida större antal af Borgare, som drifva liflig rörelse. Kanhända att en dag skola de hinder som möta vid denna förändring kunna häfvas.

Fabriker. En af de vackraste, men nästan minst bemärkta lägenheter, är Fabr. Grevillii Berliner-blå-Fabrik utmed ån Stång nerom Magazinet. Här tillverkades förr omkring 4000 skålp. Berlinerblått; då var import-tullen 16 sk. b:ko, men sedan den blifvit nedsatt till hälften beredas ej mer än circa 1000 skålpd. i brist på afsättning. Då denna fabrikation består endast af inländska artiklar, såsom korn, klöfver, alun m. m., var det

en riksförlust att hämma den inhemska tillverkningen. För en lumpen tullinkomst uppoffras sålunda Statens bästa. Somliga Pappers-Fabriksidkare nyttja smaltz till papperets blåande, men det blir deraf sträft, sliter pennan och emottager icke bläcket jemnt.

Såp- och Tvål-Fabriken samt Ättike-tillverkningen drifvas i mindre scala.

Policeförfattningar.

Den som företager byggnad åt gatan utan behörigt tillstånd pliktar 16 R:dr 32 sk.; ej ändrar af det byggda, om så anses nödigt. Flyttar Loge, Lador 3 R:dr 16 sk. Ingen Reparation af betydlighet innom eller utom hus utan anmälan 3 R:dr 16 sk. Boningshus täckas med plåtar, tegel eller skiffer vid 16 R:dr 32 sk. Öfver eller intill boningsrum må ej hö, halm, lin, hampa eller andra bränbara ämnen förvaras 16 R:dr 32 sk. Ej golf eller tak läggas intill skorstenspipan utan föregången besigtning. — Timmerman eller arbetskarl, som tager öfver taxa, 3 R:dr 16 sk. — Rännil, som löper genom tomter renhållas vid 1 R:dr 32 sk. — Försummelse vid gatas stenläggande, der den anbefalles 3 R:dr 16 sk.

Ingen vid Sprutorne anställd må ur Staden bortresa, Sprut-Inspector vid 1 R:dr 32 sk.; Brand- och Rotmästare 1 R:dr och Manskapet 32 sk. — I början af Maj och Sept. hållas Brandsyner. Mot gjord cassering af mur eller eldstad må ej brytas vid 3 R:dr 16 sk. Finnes uppenbara brister eller vårdslöshet bötes 1 R:dr 32 sk. — Efterlåtenhet hos Brandsynens ledamöter, hvar i sin väg 1 R:dr 32 sk. Tillstänges port för Brandsyn 1

R:dr 32 sk. Brandsyn inlämnas innom 8 dagar 1 R:dr 32 sk. — Försummelse vid utsatt sprutprofning 1 R:dr. Den som går med bart ljus, lossar skott, ulägger aska natten eller andra otjenliga saker, med ett ord, omgås ovarsamt med eld 1 till 5 R:dr utom ansvar för skeende skada. — Skorstenspipa sotas hvarje månad vid 1 R:dr 32 sk., antecknas i boken vid 32 sk. Kakelugnspipor rengöras årligen. Skorstensfejaren mister för försummelse häri en månads lön. — Nattväktarne äro 8, äro försedde med Sax och skramla. Tillse så väl elden som ordningen. Förnekas brandvakten inträde nattetid när så fordras, pliktas 2 R:dr 24 sk. Går nattväktare från sin vakt 3 R:dr 16 sk. Förtiger ålderman felaktighet 1 R:dr 32 sk. Skramla må ej nyttjas i hus vid 3: 16. Extra Br.vakt, två från hvarje qvarter, med fyra Borgare till befälhafvare. För försummelse 1 à 1 R:dr 32 sk. — Vid eldsvåda böra handtverkare, Gesäller och vuxne lärlingar infinna sig. För obenägenhet att biträda då man anmodas 1 R:dr 32 sk. Den Den som uppsätter sig mot dem som äga att befalla 3. 16. Tillstänger någon vatten 10 R:dr. Om den som äger hästar och vattenåkareredskap, ej infinner sig 3: 16. Den förstkommandes belöning 1: 32. Lyktor antändas och ljus i fönsterna sättas under eldsvåda vid nattetid. Den som skadas till lif eller lem njuter ersättning ur Brandcassan.

Inga lösa kreatur få gå på gatorne. Den 22 Maj 1801 stadgades att uppsyningsmännen må behålla de svinkreatur de uptaga på gatorne. För andre kreatur är taxan, för häst 16 sk., för boskapskreatur 12 sk., får eller get 4 sk., Gås,

höns, anka, kalkon 1 sk. 8. för första dygnet, och något mindre för de påföljande. — För hundar som gå lösa på gatorna pliktar ägaren 3: 16., men upptagas de nattetid 5 R:dr. Vid källan på Torget må intet rengöringsarbete förehafvas vid 3: 16. Krogskyltar förbudne 3: 16. All rengöringsanstalt förbjudes ofvan för dambyggnaden vid Stångsquarn 3: 16. — Dansgillen af tjenstefolk och deras vederlikar skola anmälas vid 3: 16., och bör Polisbetjent vara närvarande. — Till Assemblehuset åkes vid Spektakel eller dylika tillfällen öfver Spannemålstorget till stora trappan, och vidare genom Ågatan, men vid hämtningen tvärtom 1: 32. Tobaksrökning kring logar och lador förbjudet vid 3: 16. Betjeningen må vid Spektaklernes slut ej uppgå för trapporne vid 1: 32. Våldsamhet å vid stadens Logeplatser nedsatta pålar 3: 16. Badning i Stångån innom Stadens område förbjudit vid 6: 32. — Den som öfverskådar den vid det allmänna sandtaget utsedda plats 3: 16. — För borgande af varor eller starka drycker till skolungdomen 3: 16. — För ovårdigt körande, eller bortgående från hästar utan att pålitligt binda dem 2 R:dr. — Sammankomster emellan stadens dräng-gar förbudet vid 3: 16. — Marknadsstånden borttages från torget innom tredje dagen efter marknadens slut 1: 32. — Stensprängning innom staden eller vid Logarne utan tillstånd 5 R:dr. — Krukmakare må ej hemta ler vid stadens allmänna lertag, och ingen deremot å den till dem anslagna jord hämta lera vid 3: 16. — Bryggning m. m. förbudet från aft. kl. 7 till morg. kl. 3 vid 3: 16. — Fyrverkeri i staden eller vid skogarne förbjudes vid 3: 16. — Krogstånd å stadens torg och gator 5 R:dr. — För lykta som ej är utsatt på föreskrifven dag 1: 16., för uraktlåten antändning

å utsatt tid 32 sk., är lyktan slocknad då den bör lysa 16 sk. för oren lykta 16 sk. Den som sönderslår lykta böte 40 daler och upptäckaren af den varnartige får 3: 16. — Tiggande strängt förbudet. Värd eller Hyresgäst som gifvit åt strykande tiggare pliktar 1: 32., ansvarande för sitt folk. Tiggande barn risas, deras föräldrar beläggas med stockstraff efter omständigheterna. Främmande tiggare hemförvisas. — För den som åker, rider eller kastar smuts på gamla kyrkogården 3: 16. — Samma lag för Landskyrkogården. — Taxa under Officers och Befälmöte: 1 Rum för officer med ved och ljus betalas 16 sk. Säng 8 sk., för Underofficerer 8 sk. Säng 4 sk. Underofficerer med nummerlön, trumslagare, spel och corporaler: fri inquartering. — Wåldsverkare i Stakettet kring Borggården, 5 R:dr. Den som ej håller sin gatuandel genom snöskottning farbar 3: 16. — Den som hämtar vatten från Pumparne vid Stångån den mörka tiden senare än 8 på aftonen 3: 16. — Ej håller gata ren 3: 16. — Våldsverkan å stakettet kring nya Begrafningsplatser, insläpper kreatur, tager gångstigar m. m. 6: 32. — Den som upphugger och bortför från Brandvakorna i Stång 3: 16. — Olaglig betning vid Stadens vägar 3: 16. — Som kör stinkande gödsel om dagarne från Maj till September 3: 16. — Arbetskarl som slutat det arbete, hvartill han blifvit utskrifven, anmäle det vid 1: 32. — All Brandredskap bör märkas vid 1: 32. — Ej må stensättare öfvertäcka gatan med sand förr än den är afmätt 1: 32. — Tvärvägen emellan norra och vestra landsvägen må ej betas vid 5 R:dr. — Våld å gärdesgårdar omkring stadens egor 6: 32. — Vattenåkares taxa: 1 sk. för så om 24 k:r lämnad vid stora Torget. Derofvanföre till gatan från Post-

huset uppåt kyrkogården 1 sk. $2\frac{2}{3}$ rst., och derofvanföre 1 sk. 4 rst. Åkare som öfverträder detta, plikte 1: 32. — För inkräktning i stadens sandtag 6: 32. — För bykning, tvättning m. m. vid Brandvakorne 3: 16. — För käggelspelning innom staden sedan kl. 10 e. m. 3: 16. — Hvarje gårdsägare åligger att hos Rådman i qvarteret innom dygnet uppgifva de personer som ditflytta, ehvad de förut varit i staden boende eller från annor ort komma 3: 16. — Ej må skämd fisk eller skämdt kött föras till torgs, ej heller färskt kött försäljas på torget från Maj till Sept. vid 1: 32.

Staden äger fyra sprutor, alla af god beskaffenhet och i godt stånd, nemligen Slottssprutan, Stadssprutorne, N:o 1. N:o 2, samt en mindre N:o 3 eller förra brännerisprutan. Befälet för hvarje spruta utgöres af en Sprut-Inspector, 2:ne Sprutmästare, 4 Brandmästare, och 4 Rotmästare, hvilka hällst böra väljas innom det qvarter, till hvilket sprutan anses tillslagen. Af försvars, Ringkarlar, kyrkobyggare, kyrkodrängar, dödgräfvare, Djurgårdskarlar, Trädgårdsdrängar, Slottsbyggare, Timmermän och arbetskarlar, ledige Slottsknektar, Fabriksarbetare och Brandvaktskarlar utväljes nödigt manskap till Sprutornes betjenande. Befälet bör vara försedt med på hatten fästad cocard, manskapet med nummerbrickor, af för hvarje spruta antagen färg. Man nyttjar här v. Akiska eldsläckningsämnet. 2 Sprutor stå vid Landskyrkan, en på slottet, och en nerom Magazinstorget.

Stadens Jord.

Likmätigt framledne Ingenieuren J. G. Lefflers åren 1773 och 1779 gjorde Afmätning, hvil-

ken lades till grund vid Skattläggningen till Saltpettersgärden år 1813 har Staden inom sin Rågång:

		Åker. T. k.	Ång. T. k.	Hagm. T. k.
Sjelfegande jord under namn af Arf och Egen 177: 20. Frälse	21: 8.	198. 28.	51. —	126. —
Krono: donerad till Stadens Borgerskap, hvarföre Landgäll betalas till Kongl. Maj:t och Kronan med 16 k:pr Korn af Tunnelandet . . .		133. 18.	— 20.	— —
Dito, hvarföre Landgället är anslaget till Wadstena Krigsmanshus		18.	— —	— —
Dito f. d. Hospitalet i Linköping underlagdt . . .		46. 9.	26. —	68. —
Dito på lön anslagne, disponeras af Civil och Ecclesiastik-Staterne		99. 8.	3.21.	96. —
Stads-Åker, anslagen på Lön till Magistraten .	58: 28.			
Till Arrende, hvilket inflyter till Stads-Cassan . . .	58: 10.	116.18.	69.28.	134.16.
Gästgifveriet underlagdt . .		4. 6.	1.17.	21. —
Skatte, på Augment anslag.		14.31.	— —	— —
Desse Egorymder uppskattades år 1813 till 12 Hemman; men blefvo, jemlikt Kongl. Kammar-Collegii fastställelse d. 10 Febr. 1816, förhöjde till 18¼ Hemman.				
Krono-Jord, anslagen till Sandtägt . . .	3.			

Domkyrkans Ringmurs-Cassa till Griftgård . .	4: 17.	7. 17. — — — —
Dessutom under Walla Rusthåll lydande		12. 8. 5. 16. — —
D:o D:o Råberga och Ullevid		— — 9. 20. 12 16
D:o D:o Tornby By .		30. — — —126.24
D:o D:o Berga		4. 24. — — — —
Summa		686:7.167:29.584:24.

Enligt Konungens Befallningshafvandes Resolution af d. 5 Sept. 1812, är af Krono-åkern utdeldt till Veyde-plantering 2 Tunne- och 7 kappland.

Några små förändringar i jordens fördelning och taxering hafva sedan blifvit gjorde, men som staden dels äger dels har samma rymd innom sin Rågång som förr hafva vi följt samma uppgift som lades till grund för 1812 års skattläggning. Tabellen uppgifver 1216 T:ld och ofvanstående summa gör 1338 T:ld 2 k:ld, men skillnaden kommer af Kronojord som icke är upptagen i Stadens egen värderade jord.

Det händer i små samhällen som i stora, att små intressen hindra de storas verkställande. Ingen kan bestrida att det för åkerbruket skulle blifva vida fördelaktigare om jorden blefve enskiftad, då sinom tusende dagsverken afökar och åtföljande person, som onyttigt släpas från det ena stället till det andra, skulle besparas. Jorden skulle af innehafvaren eller arrendatorn bättre kunna brukas, och gifva vida större afkastning. Men här möter ett litet, men ömmande intresse. Borgerskapet äger så kallad borgarejord 165 T:ld 15¼ k:ld.

Denna jord fördelas åt äldre borgare till ett T:ld och ofta deröfver. De förmögne som erhålla sådane små lappar, tycka att de deraf hafva liten nytta, då de föga kunna befatta sig med bruket, eller få nog afkastning i arrende. De påstå att om jorden blefve lagd på ett ställe, skulle den utarrenderad gifva högre afkastning, och att, om denna summa i stället utdelades åt borgerskapet, så hade de deraf en ofelbar vinst. De fattigare åter, hvaraf en del kunna med sina egna händer arbeta jorden påstå deremot, att den för dem är en synnerlig stor hjelp. De frukta framför allt, att om den blefve sammanslagen i en klunga, skulle de lätt kunna förlora den. En projektmakare kommer då fram med det förslaget, att det vore bättre att använda den, antingen till den försvagade Stadscassans understöd, eller till Embetsmännens lönförhöjning, eller till något dylikt. De förespegla oss då att det kommer på ett ut, ty borgerskapet har deraf, genom lindrigare beskattning, full ersättning. De besinna ej att den just tillhör de gamle borgarne, som utslitit sina bästa dagar i sina yrken, och nu erhålla dessa små jordlotter som ett understöd på gamla dagar. Det äro ju vi, säga de, som då våldföras, som beröfvas den skänk konungar gifvit oss för att begagna i nödens stund, och vi fattige som offras åt det vida rikare gemensamma hela, som hafva sinom tusende utvägar. 1812 togos 2 T:ld 7 k:ld till Vejdeplantering, växer der en enda vejdeplanta? Seclers erfarenhet, ända från Pharaonernes tid vittna att de fattiges matta försök att försvara de heligaste, de mest uråldriga rättigheter sällan gälla mot de mäktiges förenade styrka att genom bländande föreställningar tillvälla sig dem. Derföre vilja vi evigt och till det yttersta försvara dessa små jordbitar, såsom

de sista lemningar af hvad vi fordom egt, ty egenteligen borde ingen enda lapp af den till staden donerade jorden tillfallit privata personer. Då hade stadscassan kunnat vara rik nog att bestrida både Embetsmännens hederliga aflöning, äfvensom andra allmänna utgifter, och vi ej behöfva förlora vår tid för att sammanträda till bekymmersamma öfverläggningar att skaffa penningar. Den som kännor utgången vid sammankomster mellan Borgerskap, allmogen på landet, större enskildta bolag och till och med på riksdagarna, kan afgöra denna fråga?

Gästgifvaren har 4 T:ld 6 k:ld åker, 1 T:ld 17 k:ld äng, 21 T:ld 9 k:ld Betesmark, och håller 8 hästar. Hälften af Hanekinds härad utgör håll med 11, 12 à 13 hästar, och 150 reservhästar. Staden eger ett ganska godt Apotek. 1 Post-Contor, och 2 Nummerlotteri-Contorer, och ett Boktryckeri, med flera slags stilar sorteradt, som eges af Herr Hof.R.Not. Petre. Det tros att Christian Günther omkring 1635 varit den första egne Boktryckare i Linköping.

Linköping har ej något serdeles vackert läge. Icke från något af de kala bergen som ligga strödde i en halfmånlik krans kring den sydvestra delen af staden kan en landskapsmålare finna någon nog rik tafla för sin vackra konst. Här gränsa skogsparker nära intill, men åt norr och öster sträcker sig en stor och skoglös slätt som endast med tiden kan upphöjas af den allée som för några år sedan är planterad utmed vägen åt Norrköping, hvilken enligt Landthushållssällskapets handlingar

är föranstaltad af Herr Landskamerer Bergengren på Kallerstad. — Den enda vackra anläggning utom staden är den af Herr Med. Doctoren, Professorn Åhman. Han har innom ett inskränkt område verkställt en plantering som på en gång utgör både park och fruktträdgård, och förnöjer med flera behagliga attraper och varationer. Naturen är lyckligt härmad i sin sköna enkelhet, och konstnärens hand röjer sig blott uti ordningen och omvårdnaden. En smakfullt pavillion, belägen på en höjd, omgifven af Popplar, ger en behaglig prydnad åt denna vackra anläggning, och en annan byggnad tillkännagifver att ägaren här njuter sommarens behag. Det hela har någon likhet af en Italiensk Villa. — Staden har på de senare åren vunnit mycket i utseende genom byggnader. H:r Kam.R. och Ridd. Hertzman gjorde dermed liksom en början genom uppförandet af det vackra Rådhuset vid Torget, och har nyligen Herr Hofmarsk. och Ridd. Gyllenrahm utan för Vester Tull byggdt ett vackert hus i Italiensk smak. — Genom kyrkogårdarnes förändrande har man erhållit tvenne vackra Promenadplatser, som mycket bidraga till prydlighet. Den kring Landskyrkan är ännu ung, ty den anlades först 1827 på Landskamr. Bergengrens framställning, men när träden hunnit uppväxa till större höjd och löfrikhet, torde den komma att mer begagnas. — Innom tvenne mil kring staden ligga några och tjugo kyrkor strödda på en ganska bördig jordmon. Man kan lätt föreställa sig förmonen af ett sådant läge. Landshöfdinge-Embetet, Biskopssätet, Gymnasium och Skolan föranleda en mängd af länets innevånare att besöka staden. Ett stort antal resande passera. Forbönder fara nästan dagligen till eller från Norrköping. Allt sammantaget gifver dagli-

gen lif och rörelse. I sin mon bidrager Musikcorpsens vistande i staden, genom lättheten att anställa Baler och Concerter, till mången dags gladare och lifligare njutning. Också röjer man då både i handelsbodar och andra näringar ett tillopp af folk som icke är utan sin förmonlighet. Nöjet öppnar icke allenast själen för sällskapslifvet utan den öppnar också mången gång den hushållssammes pung. Ganska mycket bidraga flera adliga familjer och andre ståndspersoners boende i staden till ett lifligare och gladare befordrande af den allmänna sammanlefnaden. Det är anmärkningsvärdt att icke här som på flera andra ställen råder å ena sidan dessa stränga pretentioner på rang och börd, och å den andra detta trotts af ett oberoende och välmående borgerskap, hvarmed den borgerliga högfärden ofta möter den adliga stoltheten. Det högre ståndet söker utmärka sig genom liberalité, och det ringare genom ett civiliseradt uppförande, och iakttagande af det anständiga och skickliga. Man ser här mindre af dessa tvära och buttra ansigten som i mången småstad utmärker den rike borgaren, hvilken häfver sig öfver de mindre förmögne liksom han vore mycket högt uppsatt öfver dem. Förmodligen har detta lifliga och glada förhållande väckt anledning till det muntra infallet att gifva Linköping namn af lilla Stockholm.

Graf-Kartan.

Planen är tagen efter en ritning af år 1734, men föreställer det inre sådant det var vid grafrifningen och den stora förändringen 1812.

a. Hertig Johans graf der den förr stod.

b. Fru Ebbe Grips — borttagen.

c. Hertig Johans der den nu står.

d. Ulfsparreska.

e. Bjelkiska.

f. Biskopparne Botvid och Eric Benzelii grafställen.

g. Kongststolarne.

h. Skolungdomens bänkar.

k. Bänkarne för åhörarne.

i. l. m. Läktare.

Prickningen kring altaret betecknar ett galler af Jern. Kring de sex pelarne ett stort stakett af träd i genombrutet arbete, och vid stora Södra dörren en läktare.

Den nya begrafningsplatsen utom Staden utvidgades år 1830 genom utbyte af annan jord på Stadens bekostnad, hvaruti Landsförsamlingen ingen del äger. Den blef invigd år 1833, då Biskop Wallenberg var den förste som derstädes begrofs.

Den lilla planschen föreställer några vapen som finnas i hvalfven i Domkyrkan.

Enligt Domcapitlets bannlysningsbref år 1374 öfver Mathias Gustafson, var det vid Linderås som Biskop Gottskalk mördades.

Rättelser:

S.	8	r.	5	st. gamla l. nya
„	33	„	8	„ tiders l. tidens
„	—	„	20	„ Mistförhållande l. Missförhållande
„	43	„	16	„ anhäng l. anhang
„	59	„	23	„ beskrifvas l. beskrefs
„	75	„	33	„ 1132 l. 1232
„	80	„	15	„ att l. skulle
„	96	„	15	„ Arendale l. Axewall
„	98	„	15	„ Bjelkirum l. Bjelkiorum
„	105	„	6	„ runda halfchoret l. halfrunda choret
„	124	„	33	„ Armfeldts l. Strömfeldts
„	132	„	12	„ Tornborg l. Tornberg
„	—	„	20	„ fond l. Frontispice
„	143	„	18	„ 2 T:ld l. 1 T:ld 6 k:ld
„	150	„	8	„ Sammansatte l. Sammanskott
„	153	„	4	„ S:t Lars l. Tannefors
„	155	„	33	„ 5,333. 16. l. 50,333. 16 b:co.

S:t Pehrs Qvarter:

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Arf o. Egen.	Qvadr. aln.	Öre f. qvad. aln.	Tomtens värde efter qvadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ gårdetal.
10200	1	Beckström & Vestman	—	2856	4	19 40	1:4	8000	2	2 1:4
4000	2	Enkefru Sandström	—	1700	4	11 38 8	3:16	4000	1	1 3:16
6000	3	D:o D:o	—	2025	4	18 11	1:4	6000	1 1:2	2 3:4
8000	4	Landsecretar Nordström	—	5780	4	39 44 8	1:2	8000	2	2 1:2
2500	5, 6	Bryggaren Philipson	—	3032	2	10 25 4	1:8	2500	5:8	3:4
2500	7	Borgm. Rudbecks arfv.	—	2720	2	9 21 4	1:8	1750	7:16	9:16
4500	8	Doctor Bårge	—	4374	3	22 37 6	5:16	2500	5:8	15:16
3300		Lector Laurenius	—	7922	3	41 12 6	1:2	3000	3:4	1 1:4
2000	9	Byggmästaren Hogner	Krono.	7260	1	12 29	3:16	2500	5:8	13:16
		Domkyrkan	—	4330	1	7 24 10	1:8	500	1:8	1:4
3000	10, 11	Domprost Dubb's arfv.	A. o. E.	6300	3	32 39	3:8	3500	7:8	1 1:4
	12	Grefvin. Ehrenborg	—	1413	3	7 17 3	1:8	2500	5:8	3:4
4500	13	Professor Arehn	—	3543	3	18 21 9	1:4	4000	1	1 1:4
8500	14, 15	Assessor Liebman	—	1900	3	9 43	1:8	6000	1 1:2	1 5:8
1500	16	Beckström & Westman	—	1086	3	5 31 6	1:8	2000	1:2	5:8
14100	17	Frimurare-huset	—	1625	3	8 22 3	1:8	8000	2	2 1:8
4000	18	Kullgren & Sundstedt	—	2935	3	15 13 9	3:16	5000	1 1:4	1 7:16
2000	19	Enkefru Pettersson	—	1711	3	8 43 9	1:8	4000	1	1 1:8
	20	Gymnasii-Cassan	Domk.	2904	3	15 6	3:16	4000	1	1 3:16
	21, 22	Excel. Cederhjelm	A. o. E.	4587	3	23 42 9	5:16	5000	1 1:4	1 9:16
	23	Gymnasii-Cassan	—	800	3	4 28	1:16	4000	1	1 1:16
	24 25 / 27 28	Kammar-R. Hertzman	Stads.	5152	3	26 40	5:16	4250	1 1:16	1 3:8
	29	d:o d:o	Tomter	1185	3	6 8 3	1:8	250	1:16	3:16
	26, 30	Bibliothekariens Boställe	—	3785	3	19 19 3	1:4	4000	1	1 1:4
	31	Kungsträdgården						2000		
	32	Domkyrko-Sysslomans Boställe	Krono.	5900	3	30 35	3:8	3000	3:4	1 1:8
	33	Biskopsgården	—	24440	3	126 32	1 7:16	10000	2 1:2	3 15:16
	34, 35	Gymnasii-Cassan	—	29400	4	78 12 8	15:16	4000	1	1 15:16
	36	Kamrer Appelgren	Stads.	655	1	1 6 7	1:16	250	1:16	1:8
6100	37, 39	Grefvin. Levenhaupt	—	6530	2	22 32 4	5:16	2000	1:2	13:16
	38	Enkan Kallerstedt	—	328	2	1 6 8	1:16	500	1:8	3:16
	40	Orgelbyggare Lindqvist	—	974	2	3 18 4	1:16	500	1:8	3:16
	41	Krigs-Rådet Segerström	—	4819	2	16 38 6	1:4	5000	1 1:4	1 1:12
	42	Slaggtare Nyström		1433	2	4 46 10	1:16	1500	3:8	7:16
	43	Fröbergs Arfvingar		1054	2	3 31 8	1:16	500	1:8	3:16
	44	Timmerman Tornstedt		1313	2	4 26 10	1:16	750	3:16	1:4
	45	Hattm. Lundqvist		1123	2	4 45 2	1:16	750	3:16	1:4
	46	Arbetsk. Andersson		1920	2	3 9 4	1:16	500	1:8	3:16

Forts. af S:t Pehrs Qvarter.

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur.	Quadr. aln.	Öre f. quad. aln.	Tomtens värde efter quadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
1150	47	Rusthållaren Jonsson i Skålebo.	Stads.	2600	2	9 1 4	1:8	1333 $\frac{1}{3}$	1:4	3:8
	48	Byggm. Österbergs arfv. m. fl.	—	850	2	2 45 8	1:16	500	1:8	3:16
	49	Sjudare Westerström m. fl.	—	480	1	40	1:16	750	3:16	1:4
350	50	Kopparslagare Pihl.	—	1912	1	3 15 4	1:16	750	3:16	1:4
500	51	Fältväbel Wickius.	—	2730	1	4 35 6	1:16	1250	5:16	3:8
	52	Beckström & Westman.	—	2493	1	4 15 9	1:16	500	1:8	3:16
	53	Ringk. P. Kindvall.	—	2230	2	7 35 8	1:8	2000	1:2	5:8
2000	54	Comminister boställe.	—	2400	2	8 16	1:8	2000	1:2	5:8
600	55	Hautboisten Öyer.	—	1612	2	5 28 8	1:8	500	1:8	1:4
1400	56	Mamsell Sörling.	—	960	2	3 16	1:16	1500	3:8	7:16
	57	Handlanden Calén.	—	1625	2	5 30 10	1:8	750	3:16	5:16
	58	Kopparslagare Pihl.	—	1830	2	6 17	1:8	1500	3:8	1:2
	59	Nattväkt. Zakrisson m. fl.	—	1328	2	4 20 4	1:16	500	1:8	3:16
850	60	Enkefru Kindstrand.	—					750	3:16	7:16
	61	Kakelugnsmakaren Ekvald.	—	2306	2	8 4	1:8	500	1:8	7:16
3500	62	Fru Lindblad.	—	5020	2	17 20 8	1:4	2500	5:8	7:8
1000	63	Hautboisten Stenberg.	—	2226	2	7 45	1:8	750	3:16	5:16
1400	64	Mörnerska fattighuset.	—	2900	2	10 3 4	1:8	1500	3:8	1:2
	65	Arbetskarlen Widman m. fl.	—	1072	2	3 34 8	1:16	500	1:8	3:16
	66	Fru Nordvall m. fl.	—	1608	2	5 28	1:8	1000	1:4	3:8
	67	Timmerm. Månsson m. fl.	—	1472	2	5 4	1:16	1000	1:4	5:6
	68	Arbetsk. Andersson m. fl.	—	1535	2	5 15 10	1:16	250	1:16	1:8
		Tullstugan.	—	2118	2	7 17	1:8	250	1:16	3:16
2000	69, 70	Hattm. Törnström.	—	3050	2	10 18 4	1:8	3000	3:4	7:8
	71	Veter. Läkare Boman.	—	3235	1	5 29 7	1:8	750	3:16	5:16
600	72	Dräng. Lundblad.	—	4546	1	4 20 2	1:16	500	1:8	3:16
	73	Hansson i Ulleved m. fl.	—	1600	1	2 37 4	1:16	500	1:8	3:16
	74	Arbetsk. Sjöberg, Bet. Pettersson.	—	1092	1	1 43	1:16	1000	1:4	5:16
	75	Enkan Wistrand.	—	1530	1	2 31 6	1:16	250	1:16	1:8
1200	76, 77	Hofrätts-Notarien Svanbeck.	—	2568	1	4 22	1:16	750	3:16	1:4
	78	Enkan Nilsdotter m. fl.	—	1592	1	2 36 8	5:16	500	1:8	3:16
	79	Excel. Cederhjelm.	—	13690	1	23 36 10	5:16	500	1:8	7:16
	80	Arbetsk. Pettersson.	—	8130	1	14 5 6	3:16	250	1:16	1:4
	81	Drängen Eriksson.	—	3500	1	6 3 8	1:8	250	1:16	3:16
	82	Profors-bostället.	—	1925	1	3 16 5	1:16	250	1:16	1:8
	83	Arbetsk. N. Svensson.	—	3392	1	5 42 8	1:8	500	1:8	1:4

S:t Lars Qvarter:

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Arf o. Egen.	Qvadr. aln.	Öre f. qvad. aln.	Tomtens värde efter qvadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads-värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
8000	1	Handl. Berggren	—	2846	4	19 36 8	1:4	5500	1 3:8	1 5:8
5000	2	Gästgifvaregården	—	2487	4	17 13	1:4	5500	1 3:8	1 5:8
6150	3	Fru Hörnings Arfv.	—	2624	4	18 10 8	1:4	7000	1 1:2	1 3:4
3000	4	Fru Goullander	—	1894	4	13 7 4	3:16	3000	3:4	5:8
3000	5	Enkefru Rydbom	—	1984	4	13 37 4	3:16	4000	1	1 3:16
3300	6, 7	Bryggare Reding	& en del St.	5137	3	26 13 3	5:16	4000	1	1 5:16
2400	8	Capit. Luthander	Stads.	3039	3	15 39 9	3:16	3000	3:4	15:16
600	9	Skom. Lundgren	—	535	3	2 37 9	1:16	1000	1:4	5:16
	10	Kopparsl. Wadsten	—	5105	3	26 28 3	5:16	2000	1:2	3:16
2600	11	Mamsell Rylanders arfv.	—	3300	3	17 9	1:4	2500	5:8	7:8
2250	12	Inspektor Anderson	—	4236	3	22 3	1:4	4000	1	1 1:4
	13	Rink. Jonas Olofsson m. fl.	A. o. E.	2568	2	8 44	1:8	1500	3:8	1:2
750	14	Arbetsk. Måhrstedt	—	1890	2	6 27	1:8	1500	3:8	3:16
	15	Lars Hansson i Tornby m. fl.	—	1365	2	4 35 6	1:16	500	1:8	3:16
	16	Fru Talén	Stads.	2814	2)					
		Tullhus	—	400	2)	11 7 8	3:16	500	1:8	5:16
1000	17	Skomak. Forsselius	—	2620	2	9 4 8	1:8	1000	1:4	3:8
2000	18	Häradsh. Stuart	—	1650	2	5 35	1:8	2000	1:2	5:8
4000	19	Rådm. Kylander	& e.d.A.o.E.	7760	2	26 45 4	5:16	3500	7:8	1 3:16
	20	Sadelm. Johansson	A. o. E.	846	3	4 19 6	1:16	2000	1:2	9:16
	21	Fru Harlingson	—	612	3	3 9	1:16	500	1:8	3:16
	22	Sadelm. Gassel	—	675	4	4 33	1:16	1000	1:4	5:16
	23	Bagare Hjolmans arfv.	—	1241	3	6 22 3	1:8	1000	1:4	3:8
1000	24	Rådm. Edlunds Enka	—	1470	3	7 31 6	1:8	1000	1:4	3:8
1100	25	Sadelm. Fridlejfer	—	1130	3	5 42 6	1:8	1750	7:16	9:16
5350	26	Handl. Genochi m. fl.	—	4443	3	23 6 9	5:16	4250	1 1:16	1 3:8
6000	27	Capit. Eneström	& en del St.	1500	3	7 39	1:8	8000	2	2 1:8
	27½	Assemblée-huset	A. o. E.	2514	3	13 4 6	3:16	2000	1:2	11:16
4000	28	Fru Hallén	—	1545	3	8 2 3	1:8	4000	1	1 1:8
	29	Bagare Dahl	—	1485	3	7 35 3	1:8	1250	5:16	7:16
2000	30	Guldsmed Tornberg	—	1344	3	7	1:8	2500	11:16	15:16
1300	31	Kopparsl. Carlberg	—	3485	3	18 7 3	1:4	2750	11:16	15:16
2000	32	Handl. Widman	—	700	3	3 31	1:16	1500	3:8	7:16
	33, 34	Kyrkotomter	—	2930	2	13 18 6	1:16	2500	1:4	5:16
	35	Sadelm. Fridlejfer) S:t Lars Kyrk.	—							
	36	Kusken Bergstrand)	—							5:16
4000	37	Enkefru Söderqvists arfv.	& en del St.	5241	3	27 14 3	5:16	5000	1 1:4	1 9:16
2350	38	Bokbindare Carling	A. o. E.	1085	3	5 31 3	1:8	1000	1:2	5:8

Forts. af S:t Lars Qvarter.

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Arf. o. Egen.	Quadr. aln.	Öre f. quad. aln.	Tomtens värde efter quadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
	39	Doctor Stånggren	—	3425	3	17 40 3	1:4	1250	5:16	9:16
5500	40 41 42	Karduansm. Stånggren	& en del St.	10533	3	54 41 1	5:8	6500	1 5:8	2 1:4
	43, 44	Snickare Wallertz	Stads.	3523	2	12 11 2	1:4	2500	5:8	7:8
3800	45	Hattm. Wahrberg	—	1768	2	6 6 8	1:8	1250	5:16	7:16
	46	D:o D:o	—	2162	2	7 24 4	1:8	1250	5:16	7:16
	47	Bryggar-enkan Pettersson	—	4038	2	14 1	3:16	3000	3:4	15:16
3000	48, 49	Garfvare E. Törnbom	—	8065	2	28 2	3:8	2500	5:8	1
2000	50	D:o Wiström	—	3390	2	11 37	3:16	2000	1:2	11:16
2450	51	Karduansm. Stånggren	—	397	1	33 3	1:16	250	1:16	1:8
	52	Jungfru Jansson m. fl.	—	943	1	1 30 9	1:16	750	3:16	1:4
	53	Snickare Wallertz	—	419	1	34 11	1:16	250	1:16	1:8
	54	Nämndeman	—	1928	1	3 21 2	1:16	250	1:16	1:8
	55	Skom. Fahlqvist m. fl.	—	1265	1	2 9 5	1:16	1500	3:8	7:16
	56	Fabrikör Wastesson	—	8100	1	14 3	3:16	1500	3:8	9:16
	57	Krogar-enkan Dahlqvist	—	6267	1	10 42 3	1:8	1500	3:8	1:2
	58	Baron Leijonhjelm	A. o. e. & St.	17000	1	29 24 8	3:8	250	1:16	7:16
	59	Linväfvare Söderbergs arfv.	Stads.	1172	1	2 1 8	1:16	500	1:8	3:16
	60	Arbetsk. Jansson	—	1317	1	2 13 9	1:16	500	1:8	3:16
	61	Kopparsl. Lindqvists Enka	—	2343	1	4 3 3	1:16	750	3:16	1:4
	62	Timmerk. Johansson m. fl.	A. o. e. & St.	1670	1	2 43 2	1:16	500	1:8	3:16
800	63	Dödgr. Ljungqvists Enka	Stads.	2746	1	4 36 10	1:16	1250	5:16	3:8
	64	Hattm. Lundblad m. fl.	—	2242	1	3 42 10	1:16	1000	1:4	5:16
	65	Skom. Lindblad	—	1206	1	2 4 6	1:16	500	1:8	3:16
	66	Bränn. Drängen Jonsson m. fl.	—	942	1	1 30 6	1:16	500	1:8	3:16
	67, 70	Kopparsl. Lindqvists Enka	—	9126	1	15 40 6	3:16	750	3:16	3:8
	68	Trädgårdsk. Nyqvist	A. o. e. & St.	4684	1	8 6 4	1:8			
	69	Sadelm. Fridlejfer	Stads.	7875	1	13 32 3	3:16	obe	byggd.	3:16
	71, 76	Enkan Petterson		9825	1	17 2 9	1:4	1500	3:8	5:8
	72 73 74	St. Lars Kyrkogården	Ut-	lagd	till	to rg oc h gata		och S:t	Lars K	yrkog.
2000	75	Målare Zanderholm	Stads.	5600	2	19 21 4	1:4	3000	3:4	1
	77	Kyrkogård S:t Lars		2487	2	8 30 6	1:8	750	3:16	5:16
	78	Rådman Ryning	—	996	2	3 22	1:16	500	1:8	3:16
1500	79	Skom. Carlstedt	—	1532	2	5 15 4	1:16	1750	7:16	1:2
	80	Grefvin. Cronhjelm	A. o. E.	12157	2	42 10 2	1:2	5000	1:4	1 3:4
3400	81	Directör Dahlman	D:o & St.	6178	3	32 8 6	3:8	3000	3:4	1 1:8
1500	82	Comminister-Boställe i S:t Lars		4976	3	25 44	5:16	2500	5:8	15:16
	83	Sämskm. Nordvall	Stads.	2920	2	10 6 8	1:8	2250	9:16	11:16
	84	Kopparsl. Askenbeck	A. o. E.	2077	2	7 10 2	1:8	1000	1:4	3:8
	85	Vaktmästare Sandin m. fl.	D:o & St.	2110	2	7 15 8	1:8	2250	9:16	11:16
15000		S:t Lars Kyrka								

Tannefors Qvarter:

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Arf o. Egen.	Qvadr. aln.	Öre f. qvad. aln.	Tomtens värde efter qvadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
5000	1	Sekreter Holm	& en del St.	2860	4	19 41 4	1:4	5000	1 1:4	1 1:2
2000	2	Bagare Dahl	A. o. E.	965	3	5 1 3	1:16	2500	5:8	11:16
3000	3	Rådman Kylander	—	808	3	4 10	1:16	2500	5:8	11:16
6300	4	Fabr. Fogelgren	—	1863	3	9 33 9	1:8	2500	5:8	3:4
3700	5	Brygg. Söderström	—	2150	3	12 36 6	3:16	3000	3:4	15:16
4000	6	Handl. Engberg	—	5512	3	28 24	3:8	4000	1	1 3:8
	7	Lagman Holmström	—	4562	3	23 36 6	5:16	4000	1	1 15/16
	8	Skr. Westerström & Hattm. Hagert.	—	2951	3	10 32 9	1:8	1750	7:16	9:16
3350	9	Enkefru Carlstedt	—	13950	3	72 31 6	7:8	5500	1 3:8	2 1:4
	10	d:o d:o	—	2528	3	13 8	3:16	2250	9:16	3:4
4000	11	Målare Forsselius	A. o. e. & St.	3074	3	16 6	3:16	2250	9:16	3:4
2500	12	Garfv. Svanfeldt	—	1814	3	9 20 6	1:8	2250	9:16	11:16
	13	Enkan Zetterblad m. fl.	—	2102	3	10 45 6	1:8	1000	1:4	3:8
	14	Klensmed Orup	A. o. E.	2197	3	11 21 3	3:16	1500	3:8	9:16
4200	15	Lands-S. Pereswetoff Morath	—	2102	3	10 45 6	1:8	4000	1	1 1:8
4000	16	Fabrikör Widoff	—	4947	3	25 37 9	5:16	4000	1	1 5:16
1400	17	Corrections-huset	Stadst.	2996	2	10 19 4	1:8	2000	1:2	5:8
4000	18, 28	Fabrikör Lönnberg	—	15400	2	52 40 8	5:8	4000	1	1 5:8
	19	Öfversk. Kindberg	—	2173	2	7 26 2	1:8	500	1:8	1:4
600	20	Mamsell Rudbeck	—	2213	2	7 32 10	1:8	750	3:16	5:16
	21	Fabrikör Widoff	—	2109	2	7 15 6	1:8	500	1:8	1:4
	22	Pistolsmed Romberg	—	2189	2	7 28 10	1:8	1250	5:16	7:16
	23	Rådm. Östermans Frus Arfv.	—	3100	2	10 36 8	1:8	2000	1:2	5:8
4500	24	Fabrikör Zander	—	5243	2	18 9 10	1:4	2250	9:16	13:16
10000	25	Fattighuset	—	12556	2	43 28 8	1:2	7000	1 3:4	2 1:4
	25 1:2	Kronomagazin	—	4540	2	15 36 8	3:16	2000	1:2	11:16
	26	Mamsell Laurin	—	2891	2	10 1 10	1:8	250	1:16	3:16
1800	27	Trädgårdsm. Nygren	—	8632	2	29 46 8	3:8	1000	1:4	5:8
2500	27 1:2	Fabrikör Grevilli	—	6440	1	11 8 8	3:16	1000	1:4	7:16
3000	27 1:4	Baron Adelsvärd	—	7790	2	27 2 4	5:16	2750	11:16	1
	28	Fabrikör Lönnberg	A. o. E.	1015	2	3 25 2	1:16	500	1:8	3:16
	29	Traktör Heimdahl	& en del St.	5840	2	20 13 4	1:4	1500	3:8	5:8
	30	Arbetsk. Persson m. fl.	Stadst.	3950	2	13 34 4	3:16	750	3:16	3:8
1600	31	Sejlare Sundström	—	1690	2	5 41 8	1:16	500	3:8	7:16
2000	32	Handl. Berggen	—	6537	2	22 33 6	5:16	2000	1:2	3:16
	33	Timmerk. Pettersson m. fl.	—	4480	2	15 26 8	3:16	750	3:16	3:8
	34	Vattenåkare Söderman	—	4220	2	14 31 4	3:16	750	3:16	3:4
	35, 36	Sundvall & Lindqvist	—					1500	3:8	

Forts. af Tannefors Qvarter.

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Arf. o. Egen.	Quadr. aln.	Öre f. quad. aln.	Tomtens värde efter qvadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
1350	37	Sejlare Sundström	—	13700	2	47 27 4	9:16	2000	1:2	1:16
1300	38	Enkefru Bergström	Stads.	4688	2	16 13 4	3:16	2000	1:2	11:16
	39	Sundvall	—	3922	2	13 29 8	3:16	1000	1:4	7:16
3000	40	Sämskmakare-Enkan Lundberg m. fl.	—	4367	2	15 7 10	3:16	2500	5:8	3:16
	41	Enkefru Sandström Murare Wahlström	— }	3837	2	13 15 6	3:16	1250	1:8) 3:16)	1:2
	42	Orgelbygg. Hallström m. fl.	A. o. e. & St.	4180	2	14 24 8	3:16	3000	3:4	15:16
3200	43	Grefvinnan Horns arfv.	A. o. E.	13744	2	47 34 8	5:8	4000	1	15:8
8500	44	Direktör Holmberg	—	3330	2	11 27	3:16	5250	1 5:16	1 1:2
5550	43½45	Notarien Petre	Stads.	1913	2	6 30 10	1:8	3000	3:4	1:8
4000	46, 47	Hof-Rätts-Comm. Söderberg	—	10134	2	34 27	7:16	3000	3:4	13:16
8000	) 47) 48	Brygg. Holm — —	&e. d.A.o.E) A. o. E.)	10232	2	35 25 4	7:16	6000	1 1:2	15:16
	49	Enkefru Arenander	& en del St.	5114	3	26 30 6	5:16	2000	1:2	13:16
9500		Kammar-Rätts-R. Schierman	—	3416	3	17 38	1:4	5250	1 1:16	1 9:16
2000	50	Wesselii Concurs-massa	A.o.e.Hosp.	1934	3	10 3 6	1:8	2250	9:16	11:16
	51	Fabrikör Fogelgren	A. o. E.	973	3	5 3 3	1:16	1500	3:8	7:16
1000	52	Handl. Beckström & Westman	—	3850	3	20 2 6	1:4	1500	3:8	5:8
	53	Fuke-Fru Knotström	—	550	3	2 41 6	1:16	1000	1:4	5:16
	54	Rådm. Kyllander	—	924	3	4 39	1:16	500	1:8	3:16
	55	Enkorna Engdahl & Dahlström	—	1100	2	3 39 4	1:16	500	1:8	3:16
	56	Enkan Hellbom m. fl.	Stadst.	1480	2	5 6 8	1:16	750	3:16	1:4
800	57	Handl. Beckström & Westman	A. o. E.	1530	3	7 46 6	1:8	1250	5:16	7:16
9400	58, 59	Rådhus- och Domprostegård	—	4470	4	31 2	3:8	10500	2 5:8	3
	60	Mamsell Schenling	—	5900	3	30 35	3:8	4000	1	1 3:8
2000	61	Mamsellerna Torling	Hospit.j.	1450	2	5 1 8	1:16	2500	5:8	11:16
4000	)62,64) 63	Bagare Lindbergs arfv.	Stads. A. o. E.	1897 1224	2 1	6 28 2 2 6	1:8) 1:16)	3000	3:4	15:16
	65	Gevald. Pettersson	—	10720	1	18 29 4	1:4	1500	3:8	5:8
	66	Hållkarl Nilsson	—	8756	1	15 9 8	3:16	1000	1:4	7:16

Tomternas byggnadsvärde gör **607,933** R:dr **16** sk. B:ko.

S:t Kors Qvarter:

Brandförsäkrings-värde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Arf o. Egen.	Qvadr. aln.	Öre f. qvad. aln.	Tomtens värde efter qvadrat-aln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
6000	1, 2	Handl. Dedering	—	3380	4	23 32 8	5:16	6000	1 1:2	1 3:16
	3	Friherrinnan Leyonhjelm	—	2370	3	12 16 6	3:16	7000	1 3:4	1 15/16
3400	4	Kammarherre Linderskjöld	St. & Hosp.	3991	3	20 37 9	1:4	3000	3:4	1
	5	Slagtare Nyström	A. o. E.	2554	3	13 14 6	3:16	3000	3:4	15:16
	6	Friherrinnan Leyonhjelm	—	1923	3	10 9	1:8	1500	3:8	1:2
3550	7	Rådm. Behm	—	3387	3	17 30 9	1:4	5500	7:8	1 1:8
10150	8	Handl. Beckström & Westman	—	5460	4	37 44	7:16	7500	17:8	2 5:16
4250	9	Hospitals-Tomten	Hospitalsj.	34847	2	120 47 10	1 3:8	6000	1 1:2	2 7:8
	10	Enkefru Pettersson	—	1130	1	1 46 2	1:16	1000	1:4	5:16
	11	Vaktmästare Torngren m. fl.	—	2770	1	4 38 10	1:16	1500	1:4	7:16
	12	Timmerk. Kindgren. Landgrens arfv.	A. o. E.	3480	1	6 2	1:8	1500	3:8	2
	13	f. Fång-Gevaldiger Pettersson	Hosp.	2160	1	3 36	1:16	750	3:16	1:4
3000	14	Lect. Kinmanson	—	3984	3	20 36	1:4	3000	3:4	1
3050	15, 17	Assessor Westman	—	5522	3	28 36 6	3:8	4000	1	1 3:8
4000	16	KrigsRådet Wiborgh	—	2287	3	11 43 9	3:16	3000	3:4	15:16
	18	Mamsell Eckervall	—	2800	3	14 38	3:16	1500	3:8	9:16
650	19	Enkan Strandman	A. o. e. & St.	2220	2	7 34	1:8	1250	5:16	7:16
	20	Vaktmästar Mölander	Hospit.	4238	1	7 17 2	1:8	2000	1:2	5:8
900	21	Hospit. Sysslom. Boställe	—	1825	1	3 8 1	1:16	1000	1:4	5:16
	22, 23	Vaktm. Engdahls Enka	—	4550	1	7 43 2	1:8	750	3:16	5:16
4200	24	Post-Direct. Hvasser	A. o. e. & St.	8556	3	44 27	9:16	4000	1	1 9:16
1000	25	Slagtar Carlsson	A. o. E.	1729	2	6 2	1:8	1000	1:4	3:8
3150	26	Landtkamrer Tollin	—	3750	3	19 25 6	1:4	3000	3:4	1
3450	27, 28	Direct. Holmberg	—	3136	3	16 16	3:16	3000	3:4	5:16
5000	29	Handl. Kant	—	5100	3	26 27	5:16	4250	1 1:16	1 3:8
	30	Målar Stenström. Fiskh. Bostedt	& en del St.	1260	2	4 18	1:16	1000	1:4	5:16
	31	Öfverste Nisbeth	—	4500	3	23 21	5:16	3500	7:8	1 3:16
	32	Landsfiskal Örters	A. o. E.	608	2	2 5 4	1:16	1000	3:16	1:4
3000	33	Enkefru Svensson	—	3850	3	20 2 6	1:4	3500	7:8	1 1:8
5100	34	Källarm. Lundgren	—	4375	3	22 37 9	5:16	5000	1 1:4	1 9:16
	35	Vaktm. Hagberg	—	1564	3	8 7	1:8	1500	3:8	1:2
		Bag. Kallerstedt. Postillion Hydén	—	996	3	3 30	1:16	1000	1:4	5:16
500	36	Skom. Fahlqvist & Strömmer	—	1530	3	3 46 6	1:8	1250	5:16	7:16
4000	37	Skrädd. Lindegren	Domk T.	2850	3	14 40 3	3:16	2750	11:16	7:8
	38	Urmakare Lindqvist	—	1930	3	10 2 6	1:8	2000	1:2	5:8
2000	39	Skrädd. Widerborg	—	1666	3	3 32 6	1:8	2500	5:8	3:4
	40	Prostinnan Schollin	A. o. E.	1750	3	3 5 6	1:8	2000	1:2	5:8
4500	41	Vet. Läkare Berzelius	& en del St.	4100	3	21 17	1:4	4500	1 1:8	1 3:8

Forts. af S:t Kors Qvarter.

Brandförsäkringsvärde.	Gårds N:o		Tomtens natur. Stads.	Quadr. aln.	Öre f. quad. aln.	Tomtens värde efter quadrataln.	Gårdetal eft. tomtens värde.	Åbyggnads värde.	Gårdetal eft. Åbyggnads värde.	summ. gårdetal.
	42	Hofmarskalk Gyllenraam	—	7340	3	38 11	7:16	3500	7:8	1 5:16
	43	Hautboist Westerdahl m. fl.	e.d.tomtt.C.	3192	1	5 26	1:16	1500	3:8	7:16
	44	Vestra Tullhuset		270	2	45	1:16	500	1:8	3:16
	45	Slagtare Ax	Domk. T.	1440	2	5	1:16	750	3:16	1:4
	46	Kakelugnsm. Rosengrens arfv.	—	1300	2	4 24 8	1:16	1000	1:4	5:16
	47	Kusken Forsman	—	484	2	1 32 8	1:16	250	1:16	1:8
400	48	Säbergs Enka	—	1113	2	3 41 6	1:16	750	3:16	1:4
	49	Postillion Dahlmarks Enka	Arf. o. Egen.	3398	2	11 38 4	3:16	2500	5:8	3:16
	50	Mamsell Bergström m. fl.	—	2258	2	7 40 4	1:8	1500	3:8	1:2
1000	51, 52	Guldsmed Strömbergs arfv.	& en del St.	4334	2	15 2 4	3:16	1500	3:8	9:16
	53, 54	Rådman Frökenberg	Stads.	2966	2	10 18 10	1:8	1500	3:8	1:2
	56	Byggm. Petterssons Arfv.	A. o. E.	1052	2	3 31 4	1:16	750	3:16	:14
	57	Enkan Hammarin m. fl.	—	2240	2	7 37 4	1:8	1000	1:4	3:8
	58	Mamsell Nygren	A. o. e. & St.	2625	2	9 5 6	1:8	2000	1:2	5:8
5000	55, 59	Ljungstedtska Friskolan	A. o. E.	10660	2	37 8	1:2	4000	1	1 1:2
	60	Bryggaren Jern	—	6800	1	11 38 8	3:16	1750	7:16	5:8
2000	61	Vaktmästare Strömstedt	Hospit.	3969	1	6 42 9	7:8	250	1:16	3:16
	62	Fång-Gevald. Forsberg m. fl.	—	1450	1	2 24 10	1:16	500	1:8	3:16
	63	Timmerk. Andersson	—	1950	1	3 18 6	1:16	1000	1:4	5:16
	64	Dödgr. Jönsson	—	2540	1	4 19 8	1:16	500	1:8	3:16
	65	Arbetsk. Landgren	—	1967	1	3 19 11	1:16	750	3:16	1:4
	66	Arbetsk. Kindström m. fl.	—	3469	1	6 1 1	1:8	500	1:8	1:4
	67	Stenläggare Fristedt	—	1392	1	2 20	1:16	500	1:8	3:16
1350		Ekekällan, Bryggaren Sjöberg								

Sista femårs-Tabellen öfver staden Linköping upptager Hus och Tomter 261 till ett värde af . . . . . R:dr 509,321. 15.

Jorden, Åker	699	T:ld.	
Äng	111	„	
Skog och Hagmark	406	„	
	S:a 1216	„	
Utsädet derpå antages till			
Hvete	24	T:r.	
Råg	120	„	
Korn	24	„	
Blandsäd, (Hafre såsej)	160	„	
Ärter	18	„	
	S:a 346	„	
Potatoes	320	„	
Medelafkastningen efter afdrag af utsädet			
Hvete	192	„	
Råg	960	„	
Korn	192	„	
Blandsäd	960	„	
Ärter	144	„	
	S:a 2448	„	
Potatoes	3200	„	
Underhållne kreatur			
Hästar	216	St.	
Oxar	104	„	
Kor	180	„	
Får	102	„	
Svin	265	„	
	S:a 867	„	
Jordens värde är upptagen till			90833. 16
En Ättike, en Berlinerblå, en Såpfabrik			1890.
Stadens uppskattade värde	S:ma R:dr B:co		602,044. 31
Bevillning efter 1830 års förordning.			
Efter första Artikeln	1398. 12.		
Efter andra d:o nemligen			
Hus, jord, verk och inrättningar	1204. 10.		
Borgerlig näring	1747. 24.		
Efter 37, 38, 39 och 40:de Art.	474. 38.		
Personer, ej hörande till viss näring	1618. 26.		
Bränvinsafgift	426. 31.		
Ättiksfabrik	20.		
Berlinerblå d:o	12.		
Såpsjuderi	12.		6913. 45
Ständiga räntor.			
Boskap och Åkerskatt	498. 20.		
Mantalspenningar	570. 36.		
Saltpetersafgift	34. 10.		1103. 18
Stadens Rotering			338. 16
Kostnader för Stadens styrelse			3177. 4
Clereciets underhåll.			
Pastorer	1306. 36.		
Comministrar	315. 38.		
Kyrkobetjening	419. 12.		2041. 38
Fattigförsörjning			1547. 4
Skjuts			304. 8
Väghållning			100. 28
Diverse onera			1753.
	Summa Statsbidrag B:co R:dr		17279. 17

KPS

1298
H

GRAFCHARTA öfver LINKÖPINGS DOMKYRKA

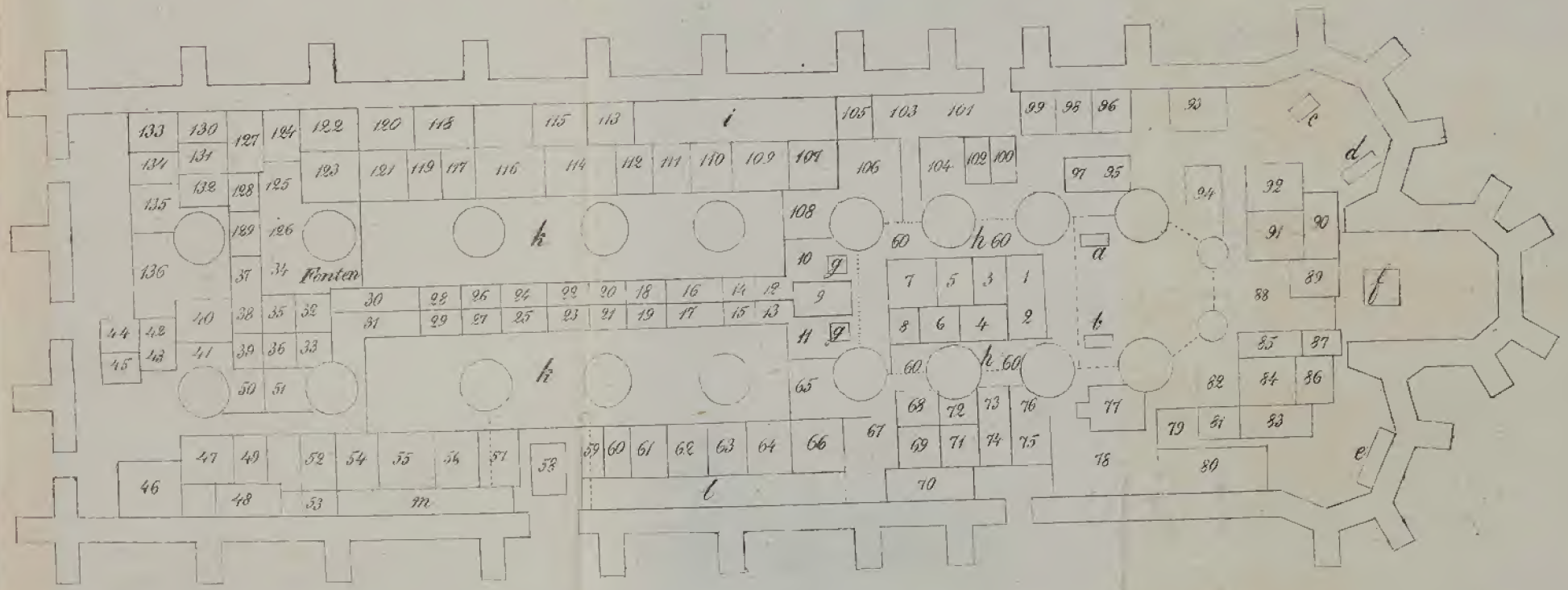

CHARTA
ÖFVER
LINKÖPINGS STAD.
1834.

Slottets areal	6,762.
Borggården	88,050.
Slottsträdgården	69,100.
Ladugård och Vattenställe	12,660.
Domkyrkan med Kyrkogården	45,730.

S:t Pehrs	Qvarter	427,272.
S:t Kors	d:o	216,057.
S:t Lars	d:o	268,595.
Tannefors	d:o	289,124.
Stor-Torget		16,750.
Spannemåls-Torget		7,172.
Gatorna med Jern-Torget och förra Executions-T:g.		161,625.

Summa: Stadens innehåll 1,386,595 Qvad.Alnar eller 55,440 Qvad.Stänger 3,070 fot, eller 99 T:ld 1½ k:ld, efter Landtm. Lagergrens Chart-beskrifning år 1800.

Grav af Ekwall.
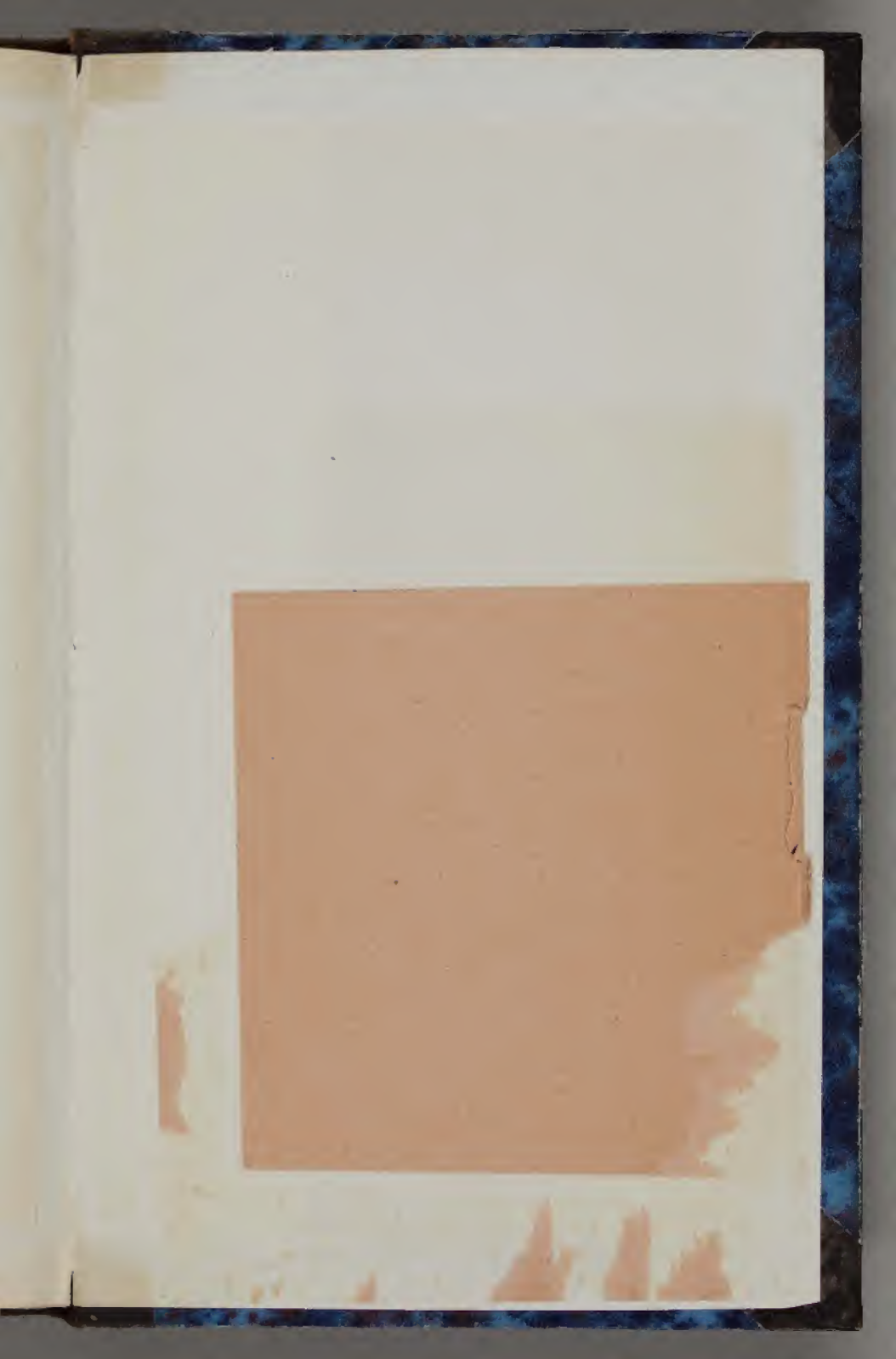
NORRKÖPING, tryckt hos Abr. Bohlin, 1834.